

2146

241

8-21

1893

2010

200011

241

5-21

ՄԻՔԱՅԷԼ Խ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

معارف نظارت جليله سنك رخصتيله طبع اولمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

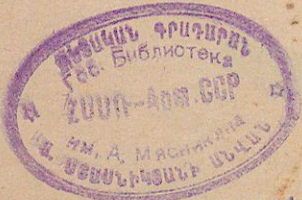
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ.ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Սուրբան Համալսարանի, քիւ 14.

1893

62

58190-ահ

3584-4

ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԳՐԱԳԱՆՈՒԹԱՆ

Շ Ի Ր Ի Մ Ք

Գերեզմանն է փորձաքար ճշմարիտ սիրոյ։ Անդ է զի աստուածային այդ յատկութիւն ի յայտ կածէ զիւր գերազանցութիւն քան զընական զրգիւն սոսկ անասնական յարման, Վերջինն պարտի նորոգուիլ յոր եւ կենդանի պահուիլ իւր ասարկայի ներկայութեամբ, բայց սէրն այն որ կը դանուի ի հոգւով կրնայ վառ պահուիլ ընդ երկար, մինչ իսկ յիշանա։ Համակրանք կը թուլանան այն հրապուրանաց հետ միասին ոչք իւրեանց զարթման եղան պատճառ, եւ կը դառնան տարսեցուցիչ դառնութեամբ գերեզմանի ստեղծելի շրջափակէն։ այլ անտի է զի ճշմարտիւ ու գեկան սէրն կը բարձրանայ ի վեր, զսեղ առէն մարմնային բաղձանքէ։ Կը վերադառնայ իրրեւ հուր նուիրական լուսաւորել եւ սրբագործել զիրտ ողաջելոյն։

Հանգուցելոյն առթամ թախիծ այն միակ վիշտն է զոր ի ազատ կը մերժեմք ի լաց վանել մեր սրտերէ։ Ուրիշ առէն խոց կամբք բուժել, մոռնալ ա-

մէն վիշտ , սրբազան մի պարտականութիւն կը համարեմք , սակայն , բաց թողուլ զայս վէրք : Կը մնուցանեմք զայս խոց ու կ'աճեցնեմք յառանձնութեան :

Կայ մայր մը որ մոռնայ յօժարակամ զաւակն այն սիրասուն որ զերդ մի կոկոն ցօղափայլ թարշամեցաւ ընդ փոյթ , թէեւ նորա կենաց մէն մի միջադէպ կը ծակտոէ գիւր սիրտ իրբեւ փուշ : Կայ զաւակ մը որ մոռնայ յօժարակամ իւր բիւրիցս սիրեցեալ ծնողաց սէրն ու գորովն անհուն , թէեւ զայնս յիշելով կը գալարին իւր աղիք : Ո՛վ , հոգեւարքի ժամուն մէջ իսկ , կը մոռնայ երբեք բարեկամն ոչ որ վառն կը սգայ : Ո՛վ , երբ նոյն իսկ ցուրտ շիրիմն կը փակէ աշխարհի մէջ իրեն համար սիրելագոյն էակին , սիրուհւոյն , նշխարներն , երբ կ'զգայ իւր սրտին փշրին , հալին նորա գերեզմանի փակմամբ , ո՛վ կը բաղձայ երբեք այդ քաղցրիկ էակի յիշատակն մոռացութեան մասնելով միթիթարիլ ու ափփիլ : Ո՛չ . սէրն այն որ կենդանի կը մնայ յետ մահուանն իւր առարկայի՝ հոգեւոյ ազնուագոյն յատկութեանց մին է : Եթէ ունի սա իւր դառնութիւններ , ունի նաեւ իւր վայելքներ : Եւ երբ դառնագոյն վշտաց արտագեղուն փոխի յարտասուս մեղմահոսան , երբ մեր սիրելեաց անշնչացեալ զիակաց պառճառած յանկարծական տառապանք եւ բուռն վիշտ մեղմին , ու իւրեանց կենդանութեան տխուր յիշատակներ միայն յածին ի միտս , ո՛վ երբեք արմատաքի կը խլէ յիւր սրտէ այս օրինակ մի քաղցր տխրութիւն , թէեւ մեր զուարթութեանց պայծառ ժամեր պատէ մերթ սեւաթոյր ամպերով , կամ խո-

րին մի թախիծ սփռէ անձկութեան ժամուց վրայ . ո՛վ սակայն կը փոխանակէ զայն զուարթ երգոց , ցնծալի խրախութեանց հետ : Ո՛չ ապաքէն շիրիմք ունին քաղցրագոյն մի ձայն քան զցնծութեան երգս հեշտաւոր : Անդ կայ հանգուցելոյն յիշատակարան առ որ կը զիմեմք կենդանի բարեկամաց հրապոյրներէն իսկ հրաժարելով : Ո՛հ , շիրիմն կը թաղէ ամէն մոլութիւն , կը ծածկէ ամէն յանցանք , կը շիջուցանէ ամէն խէթ ու ոխ : Իւր խաղաղալից կուրծքէն ոչ այլ ինչ կը բղխին բայց միայն քաղցր յիշատակներ , հաճելի յատկութիւններ : Ո՛ կարէ գիտել թըշնամոյն իսկ գերեզման , եւ չզգալ յնքեան զղջական աղիողորմ մի բաբախիւն , չզգալ կսկիծն իւր սրտի , զի կռուած է մի ափ հողի հետ , որ , անհ , կը լուծուի իւր առջեւ :

Բայց մեր սիրելեաց շիրիմք , սրպիսի վայրք են խոկմանց : Անդ առ մեզ կը դառնայ առաքելութեան ու ազնուութեան պատմութիւնն ողջոյն , անդ մեր առջեւ կը պատկերանան հաղարուսէկ զգուանքներ ոյք կը չապլուէին մեր առօրեայ մտերմական հաղորդակցութեանց միջոցին , անդ կը յիշեմք օրհասականի վերջին գորովն , վեհ գորովն բաժանման տեսարանին , անարկու գորով : Քանի , քանի սիրելի են մահահամարոյր այն վայրեր իւրեանց ազդած դառնակսկիծ՝ այլ միանգամայն անոյշ յիշատակօք , վերջին վկայք նուիրական սիրոյ , վերջին սեղմունքն , անհ , անգօր , նիհար ու դողգոջ ձեռաց այն վերջին սեղմում , վերջին մեղամաղձիկ սիրալիր այն հայեացք ոյք առ մեզ կ'ուզուէին գոյութեան սեմերէն իսկ՝ իւր սուրբ սիրոյն իւր հաւատարմք : Այս յի-

չատակներ կը բարձրանան գերեզմանի սրտէն իբր հրեշտակք երկնառաք :

Ահ, գնահ ի շիրիմ թաղեալ սիրոյ, եւ խոկա : Խղճիդ առջեւ քննէ այդ բաժանեալ բարեկամիդ հետ ունեցած կենցաղավարութեանդ հաշիւը : աշացդ առջեւ շարէ մի առ մի ի նմանէ վայելած բոլոր բարիքներն, բոլոր գործքն ու սէր, որոյ ի փոխարէն թախիժ ես առթած զգայուն այն սրտի : Բաց սիրտդ, բաց աչիւրդ զզջման յորդառատ արտատուք թափէ : Սակայն ի զո՛ւր զի նա երբեք, երբեք չպիտի վերադառնայ միտիժարիլ քո զզջմանէ :

Եթէ զաւակ մ'ես եւ սիրեցեալ ծնողացդ հոգւոյն տխրութիւն ես պատճառած, կամ միտած՝ մի նետ նոցա արծաթ ճակատուց : Եթէ այդ մ'ես, եւ երբեք բարեւորութեանդ կամ ճշմարտութեանդ նըկատմամբ տարակոյսներ ես զարթուցած այն սիրատենջիկ կրծոց ներքեւ, որ քո բազկաց մէջ կը յուսար գտնել զիւր երջանութիւն : Եթէ սերահար մ'ես եւ դառնակակիժ վիշտ մ'ես պատճառած այն ճշմարիտ սրտին որ այժմ սառած ու լռին կը պառկի ստիցդ ներքեւ : Եթէ բարեկամ մ'ես, եւ խորհրդով կամ բանիւք կամ դսրծով անիրաւեցիր այն հոգւոյն՝ որ ի քեզ էր վստահացած ազնուաբար : Վստահ լիւր թէ ամէն խոժոռ հայեացք, ամէն անշնորհ խօսք, ամէն անիրաւ գործք պիտի զիգուին յիշողութեանդ մէջ եւ տանջեն քո հոգին չարաչար՝ դժոխքներ վիշտերով : Վստահ լիւր թէ պիտի խոնարհիս շիրմին վրայ տխուր ու վշտագնեալ եւ հառաջեւ ողբաձայն, թափես անօգուտ արտօսք, առաւել դառն, առաւել խորին զի անլսելի են եւ անօգուտ :

Հիւսէ՛ յայնժամ ծաղկեալ անուշաբոյր սրտներ, եւ սփռէ՛ ընտթեան գեղեցեկութիւններ նորա շիրմին շուրջ, սփռի՛ն սիրտն քո վշտաբեկ, եթէ կըրնաս, զզջման այս գորովալի եւ սակայն մնասի հարկով, այլ եւս խրատ առ միանգամայն մեռելոյն համար ունեցած այս զղջական վշտաց դառնութենէն, եւ յայամհետէ լիւր առաւել հաւատարիմ եւ յօժաւրաւիոյթ քո պարտականութեանցդ առ կենդանի մնալեալ :

ՈՉ ԻՆՉ Կ'ԱՊՐԻ ԻՐԵՆ ՆԱՄԱՐ ՄԻԱՅՆ

Պարտիզին մէջ մի անգոր ձգտի վրայ վարդ մ'է յեցած կարմրափայլ : Գնահ, հարցուր նմա թէ է՞ր անդ կախուած է : « Ես առտ կախուած եմ » կը պատասխանէ ծաղիկն գեղալիթիթ, « քաղցրացնել այդ օդ զոր մարդիկ կը չնչեն, ի տես ամէլ զիմ գեղեցեկութիւն, յոյզեր բոցափռել ի հոգիս մարդկան, ցոյց տալ նոցա ձեռնն իւրեանց Արարչին որ նկարեց մէն մի տերեւ ու դրաւ զայնս իմ կրծոց վրայ : Ես չեմ ապրիր ինձ համար միայն : »

Ահա, կը կանգնի առնթեր մի տարեւոր ծառ, առանձինն ու միայնակ : Ոչ ինչ կը տեսնես իւր մերձակայքը, եւ կը խորհիս թէ այդ ծառն անտարակոյս իրեն համար միայն կանգնելու է : « Ո՛չ » կ'ըսէ ծառն, « մի այդքան չնչին նպատակի համար չստեղծեց զիս Աստուած : Զի առաւել քան հարկւր տա-

րինքը կանգնած եմ աստ : Յամբան տարածած եմ բազուկներն իմ սաղարթապատ եւ հովանաւորած հօտերն նուաղեալ , ոյք կը փութային յիմ ստուեր : Պահած եմ ու պաշտպանած թռչնոց զեռատի ձագեր , մինչ անգոր էին նոքա ամենեւին թռչիլ յօգս : Փոթորկի ժամանակ քանիցս մարմնոյս մէջ եմ ընդունած կայծակն ու շանթ , զի մի գուցէ շանթահար սպաննէ զճանապարհորդ , կաղիններն՝ զորս կ'արտադրեմ ամ ըստ ամէ , տարուած են հեռաւոր ու ընդարձակ վայրեր եւ այսպէս մայր եմ եղած բազում անտառաց :

Ապրած եմ եւ արծուին համար որ թառած է իմ վրայ , դալայլոյ թռչնոյն համար որ դադար է առած եւ կաղզուրած իւր դողդոջ թեւեր մինչեւ թռչի վերստին զերդ ծաղիկ օդոյ , միջատին համար որ մնած է եւ ապրած կեղեւին ներքեւ — եւ , երբ ոչ եւս կարենամ կանգնիլ աստ , յերկիր պիտի տապալիմ ի ձեռն մարդոյ , պիտի զօրացնեմ նաւն որ Ովկիանու տէր ու իշխան կ'ընէ զմարդ , պիտի երթամ յիւր բնակարան շեռուցանելու համար զիւր մարմին եւ խնդութիւն ծաւալելու ընտանեաց մէջ : Ես չեմ ապրիլ ինձ համար միայն :

Ահա , լեռան կուշտէն մի փտակ կը հոսի արծաթի , արծաթ ժապաւէնի մը հանդոյն : Գնա՛ , հարցուր նախ թէ ինչ կ'ընէ : « Մի բարձր լեռան մէջ ծնայ ես » կը դգչէ փտակն « բայց չէի կարող բարեք գործել անդ , ուստի ի վայր կը փութամ հապճեպիւ , անցնելով ուստի կրնամ , ոտնդով ուստի սլաքտիմ , միայն թէ համարիլ կը բաղձամ ի հովիտն քաղցրիկ ,

ուր ծարաւի հօտն կրնայ ըմպել իմ զով ջուր եւ մեղմել տապն ամառան , ուր արտոյտն կրնայ երգել եզերացս վրայ զուարթաղին , ուր կրնամ դարձնել աղօրիններ ի զիւրութիւն մարդկան , եւ յետոյ միանալով ուրիշ ինձ նման փտակաց հետ , կաղմել մի զետ ընդարձակ եւ յառաջ վարել շողեռաւներ ու վաճառքներ , եւ , հուսկ ուրեմն , սուրիշ յովկիան՝ վերստին ի չողի փոխուելու համար եւ զալու թեւերու ընթացքն իմ կարճատեւ : Իմ առուիս մէջէ եւ ոչ մի կաթիլ ջուր կը հոսի , ոյր ջինջ ու սլայծառ զիմաց վերայ չընթեռնուս սա խօսքն . « եւ ոչ մին ի մէնջ կ'ապրի իրեն համար միայն » :

Այսպէս , ահա , գրած է Աստուած ծաղիկն վրայ որ կը քաղցրացնէ օդն , զեփիւռին վրայ որ կը տատանէ զվարդ իւր մեղմիկ ու զով շնչովն , անձրեւի կաթիլներու վրայ որք կը կազմեն գետն յորձնեռանդ , ցօղի մարգարտեայ այն հատիկներու վրայ ոյք կը փալիլան , կը փողփողին ի ճաճանչս արեղական , Ովկիանու կոհակաց վերայ ոյք ժայռից կը բաղրին ահաղնադոյ , ամեն խեցւոյ վրայ որ կը ննջէ ի խորս ծովու . ինչպէս նաեւ ահա արփուոյն վրայ որ կը ջեռուցանէ , խնդ ու ծիծաղ , կայտիւ ու զուարթութիւն կը սփռէ միլիոնաւոր արարածոց եւրակաց մէջ . — արեւն բանի վրայ որ կայ ի տիեզերս , ջնջին եւ աննշան որդէն սկսեալ որ կը շրջի գետնասող , « ԵՒ ՈՉ ՄԻՆ Ի ՄԵՆՋ ԿՍՊՐԻ ԻՐԵՆ ՀԱՄԱՐ ՄԻԱՅՆ » :

ԿՍՅ ԱՍՏՈՒԱԾ (*)

Զարթիր, հոգիդ իմ ապշեալ: Զարթիր, ի բաց թօթափէ անտարբերութեան նինչն ծանրարթուն: Դիտէ՛, գրեզ շուրջ պատող սա տեսարանն վեհաշուք: Ի քեզ եւ յառարկայս արտաքին ուղղէ քո հայեացք, եւ գոյութեանց ու կենաց օրէնքներն հետախուզէ գմայլմամբ: Արարչին բարեւից գործերն քննող ամէն սիրտ սքանչացմամբ լեցնող սա անվերջ կապակցութեամբ ի մի գօղեալ տիեզերաց լեր անկողէտ:

Մերթ յերկինս ի վեր կը բարձրացնեմ զաչս իմ, եւ երբ կը տեսնեմ անդ բազմագունեան լուսոց վառին ու փայլել, երբ կը տեսնեմ զատուելս լուսափողփող այք կը փթթին ի գիշերի՝ շար ի շար կամ զարփին ոսկեծածանչ ոյր ձառագայթք լուսահետ գերկիր կ'ածեն ինձ ի տես, յապուշ հարեալ յայս տեսիլ հարցանեմ իւրովի:

Ո՛վ կատոյց, ո՛վ երկնից գմբէթն այս լայնարձակ . . . : Ո՛վ կախեց անտի այս կանթեղներն անթիւ անհամար . . . : Ո՛ր ճարտարադիտին ձեռներ կերտեցին զատուելս այդ նշուլագեղ որոց լոյս առ մեղ կը ձառագայթէ այնքան հեռի վայրերէ . . . : Ո՞րք ուսոյց գոցա շարժիլ ու սրանալ այնքան կատարեալ, այնքան կանոնաւոր շրջաններու մէջ . . . : Զարեղն տիեզերաց լուսատու եւ կինստու ո՛վ կացոյց:

Ո՞ր լերինք երկնածրար, ո՛վ հաստատեց զձեր հիմունս ամրապինդ եւ ո՛վ ձեր կատարներն բարձրացոյց յամպս . . . : Ո՞յր ձեռներ պճնեցին զձեզ այդ

(*) Տաճկերէնէ թարգմանուած:

զալարախիտ անտառներով այդ հապաղիչ օդանայնայն մարմնակներով ու պէս պէս ծաղկամբ գոհացող . . . : Ա՛յ մշտնջենական ձեամբ ու տառամանեօք կը պատէ ձեր զապալթներ, ո՞յր հրամանաւ լսելիս եւ հոգին ձեր կուրծքերէն առուակէն այն կենդանապաշտի որք օրհնութիւն ու կեանս կը սփռեն յամէն կոյս:

Ո՞ր ծաղկունքդ նազեղափայլ, ձեզ ո՛վ չնորհեց այս գեղն ու փայլ, շուքն ու պերճանք այս աննման . . . : Ա. փ մի հող եւ մի քանի կաթիլ ջուր միայն ծնունդ կուտան ձեր քաղցրութեանն այդ սրտագրաւ: Ուստի՞ ստացաք ձեր այդ բոյրերն զգըլիւիչ: Ակնապարար այդ երանգներն վառ ի վառ ո՛վ պարգեւեց ձեզ . . . :

Ո՞ր արարածք համօրէն, ո՞ր բիւրք բիւրոց բնակիչքդ ջուրց ու երկրի, զմիտս յապուշ կրթող եւ զհոգի զարմացմամբ լեցնող հազար ու մէկ այդ բընազգներ ու զգայարաններ ոյց ի նորհս կապրիք ու կը անանիք ու կը ցնծաք, ո՞յր են պարգեւ . . . :

Զիմացականութիւն ապշեցնող այս զարմանալեաց ի վերայ մտածելէ զինի՛ խուն ինչ յիս առ անձն իմ զարձնեմ իմ ուշ եւ ստեղծագործութեան զլուին եղող մարդկային սեռն կ'ընեմ առարկայ խորհրդածութեան: Յայնժամ զմիտս ի հիացումն գրաւող խումբ խումբ հրաշալիք վերատին կը խռնին մտացս առաջի եւ այլ յայլմէ եղեալ գոչեմ մեծաձայն: Ո՛վ զարմանալեացս, ախ մի հողն ի՞նչպէս այնքան զարմանաքանչ ու գեղայօզ մարմնոյն եղաւ կերպարանաբախ . . . : Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդ մարմնոյն մի անգամն կը տեսնէ զառարկայս շրջակայ, մի ուրիշն՝

ի մերձակայս արձակեալ ձայնից կը լինի լսող, եր-
րորդ մի՛ գեթերն ինկող անոյշ բոյրերն կը շնչէ :
Մեր խորհուրդներն ու գաղափարներն առ նմանիս
հաղորդելու եւ նոցայն ի միտ առնելու կարողու-
թիւնն անգին ո՞վ շնորհեց մեզ, ո՞վ . . . : Ուստի՞
գտանք մօտաց աստուածային այն կարողութիւններ
որովք՝ զանազանեալ ի կենդանեաց՝ գտիեզերս ող-
ջոյն կ'առնումք ի կշիռ, հետախուզեմք զկապակ-
ցութիւնս համայնից եւ այսու նոր ի նորոյ օգտա-
ւէտ ծանօթութեանց կը լինիմք տեղեակ :

Ո՛ր բարձրեալ իմ Արարիչ, ի՞նչպէս կրնամ դի-
տել այսքան հրաշագան ձեռակերաներդ, նշմարել
մօտացս հասողութենէն վեր ելող այսքան ճշմար-
տութիւններ եւ ի միտ չառնուլ թէ սոքա ամենե-
քին ճարտարարուեստ ձեռացդ են արդիւնք . . . :
Ի՞նչպէս կրնամ զարարածս, ի մասնաւորի զմարդ-
կային սեռն երջանիկ գործելու համար յօրինեալ այն-
քան օրինաց լինել խելամուտ, եւ չտեսնել ի նոսա
անհասելի իմաստութեանդ, զօրութեանդ, վեհափա-
ռութեանդ եւ արդարութեան արտափայլումներ :

Այո՛, Աստուած իմ, բովանդակ այս տիեզերք քո
հզօր հրամանաւ եկաւ ի գոյ եւ մեծահրաշ մեքե-
նայի մը հանդոյն կը կատարէ զիւր պաշտօն խորա-
խորին . . . : Այո՛, Աստուած իմ, քեւ միայն կեան
ու կ'ապրին, շարժին ու փայլին արարածք ու հա-
մայն աշխարհք :

Ո՛ր գոյ, որ ի գոյ ամէր զգոյս համայն
Ձիք ինչ քեզ համար չիք անհրնարին,
Ուրանալ, արդ, զՔեզ քանի՞ դժուարին,
Արարածք բոլոր գոչեն միաձայն

Աստուած, Աստուած, Աստուած :

ՄԱՐԴԿՈՒԹԻՒՆՆ ԶԱՍՏՈՒԱԾ ԿՐ ՓՆՏՈՒ

Կեանքն հետախուզութիւն մ'է : Ամէն ուրեք
մարդիկ ի ինզիր են բանի մը, զոր չեն գիտեր թէ
ինչ է : Բայց չեն գոհանար երբեք, եւ, տարօրինակ
թէ եւ թուի, ոչ ոք այնքան զժգոհ է որքան նա որ
զոհ է : Այն անձ որ ունի զամէն ինչ ոյց կը խորհէր
թէ կարօտ էր՝ ամենէն թշուառ անձն է : Մարդկու-
թիւնն ի չարժման է : Ուրեք ուրեք զանգաղ է յոյժ
այս չարժում. յայլ տեղիս ունի մեծ ուժգնութիւն .
բայց ամենայն ուրեք կայ չարժում : Մարդկութիւնն
որպէս առու լեռանց կը շարժի, կը յառաջէ դէպ յան-
ծանօթ մի ովկէան : Գիտութիւնն խուզարկում մ'է :
Մարդիկ չեն գոհանար բնութեան երեւութից սոսկ
տեղեակ գոլով, զայնս համեմատելով ու բաղդատե-
լով : Գիտունք կը խուզարկեն գերիկնս հեռագիտա-
կաւ եւ երկրի ամենափոքր հիւլէներն՝ մանրագիտա-
կաւ, կը բաժնին ու կ'ստորաբաժնեն, կը վերլուծեն
ու կը բազաղրեն, ցերեկներ ու գիշերներ կը նուի-
րեն խուզարկման . էր վասն : Որպէս զի կարենան
ստուգել թէ իրապէս կայ մի տիեզերք, որպէս զի
կարենան հաւատալ թէ ի՞նչ է այն որ այս բիւր-
ազդի երեւոյթիւնն կը յօգէ ի մի : Մի երկար ճանա-
պարհ կարած կը լինի մարդ դէպ ի ճշմարտութիւն
երբ կը յանգի սա հաւատոյն թէ այս հիւստածոց ու
զարձուածոց, այս փոփոխութեանց, այս յաւերժա-

կան զանազանութեանց, այս առերեւոյթս անշատ երեւութից ի ներքոյ կայ միութիւն մը :

Արուեստն խուզարկում մ'է : Արուեստագէտն ի խնդիր է յոր իտէական մի գեղեցկութեան որ կը խուսափի միշտ իւր հետազօտիչ աչերէ : Է՞ր նոր գրականութեանց կը կարօտիմք, նոր երաժշտութեանց, նոր նկարուց : Ընդէր չեմք օրինակիր անցելոյն նկարներն : Ընդէր չեմք կրկնել անցելոյն երաժշտութիւնն : Ընդէր չեմք ընթեռնուր անցելոյն գրքերն : Զի անցեալն, որպէս նաեւ ներկայն, չգոհացնիր ու չկարէ գոհացնել զմեզ : Յաւերժապէս կը փնտռենք բան մը որ կը մնայ մենէ հեռի : Ամէն պատկերներէ, արձաններէ, ճարտարապետութենէ ու երաժշտութենէ առուել իտէական գեղեցկութիւնն է որ կը խուսափի միշտ մեր առջեւէ եւ ոյր կը սլնդիմք միշտ գհետ : Բոլոր գրողական կեանքն, ընկերական կեանքն, ճարտարագործական կեանքն խուզարկում մ'է : Եթէ ճշմարիտ արք եմք ու կանայք, կը փնտռեմք հասկնալ մեր ընդ միմեանս ունեցած յարաբերութիւններ եւ առ միմեանս ունեցած պարտականութիւններ : Եւ կը փնտռեմք ոչ միայն ստակապէս գտնել թէ ինչ ընելու եմք այսօր, վաղը եւ միւս օր : կը փնտռեմք մանաւանդ տեսնել թէ չկայ մարդկութեան ճշմարիտ եղբայրակցութիւն մը եւ թէ ինչ կը նշանակէ եղբայրութիւն : Եւ սէրն, սէրն իսկ, բարձրագոյնն մարդկային փորձառութեանց, խուզարկում մ'է : Զաւակն կը սիրէ զիւր մայր եւ կը հանգչի ի նմա, բայց ընդ հուպ ի խնդիր կը լինի ուրիշ ընկերակցութեանց զոր կը գտնէ յանձին իւր եղբօր կամ գարտեղական մի ընկերոջ : Վե-

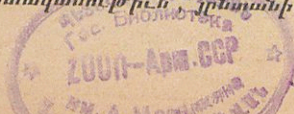
րըստին անհանգիստ է մինչեւ կը գտնէ կոյսն եւ կը հանգչի ի սէր նորա : Այր ու կին գոհ են նախ միմեանց փոխադարձ սիրով, բայց անհանգիստ սիրաբը կը փնտռէ տակաւին նոր սէր, ու նոր խնդութիւն մը կը գտնէ այն սիրտն մէջ որ մանկան աչերէն կը ճառագայթէ մեղրանոյշ : Հայր ու մայր, ծնողք ու զաւակ, բարեկամ, մենք ամէնքս ալ, օրօրոցէն ցգերիզման, կը հետամտինք այս զազունայից, այս իտէական, այս կատարեալ, այս խուսափիչ սիրտն : Կ'ենթարկիմք նեղութեանց ու փորձութեանց, կեանքն ու վիշտ կը ճնշեն զմեզ, մեր սէրն կ'առնուի ի մէնջ, առանձինն կը մնամք մեր տխրութեանց մէջ ու կ'ըզձանք անփոխի մի ընկերակցութեան : Բարեկամք կը բոլորեն զմեզ, կը սփռեն ծաղկունս առաջի մեր, սփոխիչ բանիւք կ'ամօքեն զմեզ, կարեկցութեան մեղանոյշ խօսքեր իւրեւ բուժիչ սպեղանի կը դնեն մեր սրտի վերաց կամ ի մեզ կը հային կարեկցական լուսեմամբ որ առուել ինչ կը նշանակէ քան զխօսս : եւ տակաւն հորհակալ կը լինիմք թէեւ ընդ այս, կը մխիթարիմք թէեւ, չեմք բաւականաճար տակաւին : Կը մնայ դեռ մխիթարանաց մի զօրութիւն, կը զարմանանք թէ ինչ է այն եւ ո՞ւր, ու կը փնտռենք զայն : Կը դիմենք յեկեղեցի : մերթ օգնութիւն կ'ըստանանք անտի եւ մերթ ոչ : Կը դիմենք առ բարեկամս, մերթ կը ներշնչեն նոքա զմեզ եւ մերթ յուսահատ կը դրձեն : Կը դիմենք պատմութեան, կենսագրութեանց, գրականութեան գլուխ գործոցներու մեծ իտէակունաց : Կը լսինք զամենեւին : Մեր կենաց ամէն քայլափոխին կը հանդիպինք յուսահատեցուցիչ խո-

չընդոտի մը որ նկուն կ'առնէ զմեզ : Կը ջանամք օգնել մեր զրացւոյն եւ նմա վնասել միայն կը յաջողինք : Կը ջանամք մի ծառայութիւն մատուցանել եւ կը սխալվիմք , ու զամ քան զգամ կը ձանձրանանք շարունակական ջանքերէ : Մենք կը կարօտիմք լաւագոյն կազմութեան ու ներշնչման քան զոր նինջն , մտունդն ու պարագլուրդը կարեն ընձեռել : Կ'ստանամք մի ներշնչում յընտանեաց , կ'ստանամք ի զբաղմանց , բայց բաւական չէ այդ : Եւ բոլոր սրբաւորէ կը բարձրանայ մեծ աղաղակ մը : Սփոփանաց , կազմութեան համար , որ պահպանէ ու ներշնչէ զմեզ կենաց ամէն փորձառութեանց մէջ :

Ամէնքս ալ ի խնդիր եմք բանի մը : Գիտութեամբ ճշմարտութիւն կը փնտռեմք , արուեստիւք՝ գեղեցկութիւն , քաղաքագիտութեամբ՝ արդարութիւն , ընտանեօք՝ սէր , եւ կենաց բոլոր փորձառութեամբք՝ միսթարանք ու նեցուկ : Ո՛հ , բարեկամք իմ , չէ՞ք տեսներ թէ՛ զԱստուած է որ կը փնտռեմք : Չէ՞ք տեսներ զի չիք , ոչ , չիք ինչ ճշմարտաբայց միայն Աստուած : Չէ՞ք տեսներ զի չիք գեղեցկութիւն , բաց յայն գեղեցկութենէ որ է յԱստուած : Չէ՞ք տեսներ զի չիք արդարութիւն , բաց յայն արդարութենէ որ է յԱստուած : Չէ՞ք տեսներ զի չիք սփոփում մեր թախծանաց բաց յայն սփոփմանէ որ կուտայ մեզ սա դիտակցութիւնը թէ եմք որդիք Աստուծոյ եւ թէ վիշտն Նորա սպասուողն է զմեզ առ իւրն տանելու : Չէ՞ք տեսներ զի կենաց ահեղ մարտին մէջ՝ չկայ զմեզ պահպանող , մեզ նեցուկ եղող մի զօրութիւն բաց ի ներկայութենէն Աստուծոյ : Աստուած միայն կը խնամէ զմեզ , տկար ենք թէ եւ

ու անարժան , եւ վեր կը բռնէ զմեզ իւր մշտակայ ներկայութեամբ : Չէ՞ք տեսներ զի ոչ մի զօրութիւն կրնայ պահել զմեզ ճշմարտապէս կենդանի եւ գործել զկեանս մեր բարի ծառայութեամբք արդիւնաւէտ՝ բաց ի զօրութենէն Աստուծոյ : ՉԱստուած է որ կը փնտռեմք : Արդ , եթէ կործանեմք գլխաւոր նէութիւն , եթէ հրաժարիմք հաւատալէ Ս. Գրոց , Քրիստոսի , եկեղեցւոյ եւ մեր հարց ու մարց հաւատոյն , պիտի կարենամք գտնել զԱստուած : Ամենախորին հարցումն է սա զոր կրնայ քրիստոնեայ մը հարցնել : Ո՛ւր կրնամ գտնել զԱստուած , եւ ի՞նչ ընկու եմ եթէ չկարենամ զԱ.ն գտնել , Կրօնն՝ բարոյական փիլիսոփայութեան (Ethics) համար չէ որ գոյութիւն ունի , այլ բարոյական փիլիսոփայութիւն՝ կրօնի համար : Աստուած միջոց մը չէ , այլ՝ վստահան : Օժանդակ մը չէ՛ Նա ստակ զմեզ ապրիլ կարողացնելու . կեանքն է մեծ օժանդակն մեզ առ Աստուած առաջնորդելու : Պէտք չէ հարցնել թէ ի՞նչ կերպիւ կրնամ բարի այր մը , բարի հայր մը , բարի քաղաքացի մը , պարկեշտ անձ մը լինել : Ամենամեծ , էական ու յաւերժական հարցումն է թէ ի՞նչ պէս կրնամ ընտանեաց , եկեղեցւոյ , կենաց բոլոր պարագայից միջոցաւ գտնել զիմ Աստուած : Զբաղումն , ընտանիքն , եկեղեցին , ամենայն ինչ են վասն Աստուծոյ : Ո՛չ թէ Աստուած եկած է կեանք տալու համար մեզ , այլ տրուած է մեզ կեանք որպէս զի նովաւ կարենամք գտնել մեք զԱստուած : Ասոր համար է որ ի գիտութիւն ճշմարտութիւն կը փնտռեմք , յարուեստա՝ գեղեցկութիւն , ի զբաղմունս՝ պարտականութիւն , յընտանիս՝ սէր , ի տրիս-

Հ-Ե-Զ-Ե-Զ

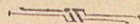
բութիւնս՝ մխթարութիւն , ի փորձութիւնս՝ զօրութիւն , ի կեանս՝ կեանք , վասն զի յամենայնի կը փնտռեմք զայն էակ որ ինքն իսկ է աղբիւր ճշմարտութեան , գեղեցկութեան , արդարութեան , պարտեաց , սիրոյ ու կենաց : Զի չկրնար ըլլալ ճշմարտութիւն եթէ չկայ ճշմարտախօս էակ մը , ոչ արդարութիւն՝ եթէ չկայ արդար էակ մը , ոչ սէր՝ եթէ չկայ սիրող էակ մը , եւ ոչ կեանք՝ եթէ չկայ կենդանի էակ մը : Եւ եթէ մեր այս խուզարկում չէ բոլորովին անյայտ , կայ էակ մը որ ինքն իսկ է իւտեալն առ որ կը ձգտեմք :

Արդ , բարեկամք իմ , եթէ այս է ճշմարիտ պատկերն կենաց , եթէ , անգիտութեամբ կամ գիտութեամբ , կուրօքէն կամ որոշ տեսութեամբ , մարդկութիւնն զԱստուած կը փնտռէ , եթէ գիտութիւնն կը ջանայ խորհիլ Աստուծոյ խորհուրդներ , եթէ արուեստն կը ջանայ գտնել Աստուծոյ գեղեցկութիւնն , քաղաքագիտութիւնն կը ջանայ մարմնաւորել Աստուծոյ արդարութիւնն ու հիմնել Աստուծոյ թագաւորութիւնն , եթէ զքաղմունք ու ընկերութիւն կը ջանան ցոյց տալ մեզ Աստուծոյ ուղղութեան պէտքն ու նշանակութիւն , եւ տխրութիւնն կը ջանայ մեր տեսութեան ընծայել տփփանօք լի Աստուած մը , փորձութիւնն սաստիկ փորձերու միջոցաւ կը ջանայ տանիլ զմեզ առ Աստուած , եւ նոյն իսկ մեր կեանք մեզ կուռուցանէ թէ կարօտ եմք զօրութեան մը որ տանի զմեզ առ Աստուած — եւ թէ ամենայն ուրեք մարդկութիւնն զԱստուած կը փնտռէ , ուրեմն կը ներկայեմ ձեզ միւս հարցումը . Աստուած կը պահէ ինքզինքն , մինչ իւր զաւակներ

զնա կը փնտռեն : Կեանքն պահուածուք խաղ մ'է , յորում Աստուած է պահուողն եւ մարդ՝ փնտռողն : Քրիստոնէութիւնն կը պատասխանէ այս հարցման : Կեանքն՝ մարդոց զԱստուած փնտռելն է . իսկ կրօնքն՝ Աստուծոյ զմարդ փնտռելն : Կրօնքն կը յույնէ թէ Աստուած զմարդ կը փնտռէ : Այս է Ս. Գրոց պատգամն , այս է Քրիստոսի պատգամն : Նախ կայ սա հիմնական յայտարարութիւն թէ Աստուած իւր պատկերովն է ստեղծած զմարդ , եւ , երկրորդ , թէ զմարդ իւր պատկերովն ստեղծելով , մարդու պատկերով եկած է առ մարդ որպէս զի յինքն կարենայ ձգել զմարդ , եւ , երրորդ , որ սոյն երկու ճշմարտութիւններէն կը հետեւի , թէ միշտ պատրաստ է Նա յաւերժապէս բնակիլ այն անձանց որոնց ու կենաց մէջ որք Յիսուսի կը հետեւին , որք ուսած են Յիսուսի կենաց զաղանիքն , եւ կը ջանան , Նորա հետ ընկերակցելով , վերարտադրել յինքեանս Նորա նկարագիրը : Աստուած խօսած է մարդկան մարգարէից բերնով : Աստուած մարմին առնելով ապրած է յերկրի որպէս զի կարենամք տեսնել զՆա ու ճանաչել : Աստուած ապրած է աստ ալք երկնային կենօք որպէս զի լեցնէ բոլոր սրտեր ու ներշնչէ բոլոր կեանքեր : Կը խրկէ մեզ Աստուած արտասուք որպէս զի առ ինքն քարչէ զմեզ , որպէս զի կարենայ սրբել արտասուքն մեր աչիւրէ : Կը դնէ զմեզ մեծ պայքարաց մէջ , որպէս զի կարենայ յայտնուիլ իրրեւ մեր Օգնական ու Զօրաւոր Աշտարակ , Կուտայ մեծ պահութիւններ որպէս զի զինքն փնտռեմք եւ յինքն գտնեմք զօրավիգն օգուտ քաղելու այդ պատեհութիւններէ , որպէս զի ի Նմանէ ստանամք համբիւ

բութիւն գիմադրելու : Այս է Քրիստոնէութիւնն : Աստ կը կայանայ Ս. Գրոց արժէքը , զի յայնմ եւ այնու Աստուած կը յայտնուի մարդոց հոգեկան գիտակցութեանց իբրեւ զմարդ փնտռող Աստուած մը : Այս է նշանակութիւնն եւ միակ նշանակութիւնն հրաշից , զի Նորա ծառայած են իբրեւ ապացոյց թէ Աստուած յաշխարհի է ու կը փնտռէ զիւրան : Հաւատոյ դաւանութիւնք չունին արժէք եթէ չեն ծառայեր առաւել պայծառ գործել ի մեզ Աստուծոյ մը գաղափարն , Աստուծոյ մը՝ զոր կը փնտռեմք եւ որ ինքն ալ զմեզ կը փնտռէ : Եւ ոչինչ է եկեղեցին եթէ չէ հաւաքում մը մարդկան որք զԱստուած կը փնտռեն եւ գտած են Նորա յայտնութիւններն ի պատմութեան եւ բուն իսկ իւրեանց կենաց մէջ : Կողմնացոյց ասեղն կ'ուզղի գէպ ի բեւեռն , խորհելով թէ բեւեռն է որ զինքն կը քարշէ : Պատրեակ ասեղ , Նա շեշտ ի բեւեռն կը դառնայ մագնիսական այն հոսանքին միջոցաւ որ կը պարփակէ զաշխարհ . այն հոսանքին՝ որ կը գտնուի թէ ասեղին թէ աշխարհի մէջ եւ որ կը զօղէ սոյն երկուքն ի մի : Այսպէս ալ մարդկութեան սիրտն կը նայի վեր յերկինս , կը նայի յիստ յանցեալն , կը նայի յառաջ յապագայն , կը նայի ամենայն ուրեք Նորա ի խոյզ որ առ ինքն կը քարշէ զմարդկութիւն : Ո՛ր պարտեալ հոգիք , Աստուած կը պարփակէ գտնեցերս իւր ներկայութեամբ , եւ մարմնով քօղարկեալ եկած է յաշխարհ յանձին Յիսուսի Քրիստոսի , որպէս զի կարենայ ցոյց տալ թէ Աստուած ու մարդ մի են . կատարեալ անլուծելի միութեամբ կապուած ընդ իրեարս :

ԱՊՐԻԼ , ՄԱՅԻՍ ԵՒ ՅՈՒՆԻՍ ԱՄԻՍՆԵՐԵ

Ապրիլ : Երգող ամիսն . բազում թռչունք իւրեանց այլազան դայլայներով կ'երգեն քաղցր ի ձայն երգս յարութեան : Կը յառնեն ծաղկունք իւրեանց ցուրտ շիրիմներէն : Տնն , ի՛նչ գեղեցիկ . այնքան գոգոտ , այնքան փափկիկ : Սառնամանիք եւ փոթորիկք ի՛նչ ընել կարողացան նոցա : Ճրուեցին թէեւ նոցա թերթիկներ , խամրեցին նոցա փայլ , թարչամեցուցին , երկիր տապալեցին , այլ ահա , ինչպէ՛ս կը փթթին վերասին գեղեցկաթողր : Այնքան երկիւղալի է , ուրեմն , ննջել ցուրտ շիրմին ի ծոց : Ոչ մի գանձ կորուսած է երկիր , լի են իւր ծոցեր առատաբուլիւ պարգեւներով ինչպէս էին յառաջագոյն : Երբ քօ ուրախութիւններ , հաճոյքներ թօթափին իւքէն որպէս տերեւներն ի ծառոց , երբ քօ սէր յետս ի սիրտ մղուի , որպէս կը մղուի ծաղկանց կեանք յիւրեանց արմատս , երբ վշտաց սեւ սեւ ամպեր ծածկեն հողւոյդ երկինն պայծառ . համբերէ . մի՛ յուսահատիր : Պիտի բարձրացնես դու վերստին քօ սաղարթացից ճիւղեր ուր հաճոյից թռչնիկներ պիտի գան գեղգեղել երգեր խնդութեան : Պիտի արձակես վերստին նոր ծաղիկներ սիրոյ : Պիտի փարատին այդ ամպեր եւ սկսի երջանկութեան տիւն լուսապայծառ : Թէ՛ Փետրուար է , եւ ոչ Ապրիլն :

Մայիս : Ո՛ր ամիսդ ծաղկահիւս , թափունիք բոյ-

ընդունու թոյրերու, լրացուր զհունձս ծաղկանց փնտռէ երկրի ամայի ու ցրտին խորշերն ոչք մերժեցին արիւնոյն ճաճանչներ եւ ի նոսա իսկ ափռէ ծաղիկներդ քնքոյշ ։ Լսին արեգն կը յաղթէ, հուսկ ուրեմն, ժայռերու իսկ, մամուռներ կ'աճին, ու կը բողբոջին ։

Յունիս ։ Տարւոյն թագունին պերճագգեաց ։ Ի՞նչ զուարթութիւն, ի՞նչ աշխոյժ եւ սրալիսի գեղ ամենայն ուրեք ։ Սրբէ՛, ո՛ մարդ, քո ճակտի քերտն աշխատութեան, նետուէ բնութեան խորհրդաւոր ծոցոյն մէջ, խառնէ՛ քո մրմունջ աղետկին մրմունջին հետ, յանձնէ՛ քո իղձեր ու երագներ փափկաթեւ զեփիւռն, թափէ՛ հոգւոյդ մաղձերն ջինջ վտակին ի ծոց եւ քո սիրտ յանձնէ՛ բնութեան բուժիչ ազդեցութեան ։

Բնութիւնն համայն կը ծիծաղի, կը ժպտի ու կ'երգէ ։ Յօգն զերթ գոհար կը շողայ արեգական նախածին ճառագայթից մէջ ։ Խօլ զեփիւռն իւր թեւոց վրայ առած զանուշահոտութիւն ծաղկանց՝ կը խնկարկէ զաշխարհ ։ Անտառի երգեցիկներ իւրեանց դայլայլներ ի մի խառնելով երաժշտութիւն մը կը յօրինեն ներդաշնակ ։ Օգն քաղցրութիւն է համակ եւ զուարթութիւն ։ Վտակն քաղցրիկ, զարգն հովտին, կը չիկնի իբրեւ մի կոյս երկնային արիւնոյն ոսկի ճաճանչից ի տես ։ Ամենայն ուրեք կեանք, շարժում, աշխոյժ կը տեսնուի ։

Գոչէ այժմ առ Աստուած ։ «Ո՛ր Հայրդ երկնաւոր, Ծնողդ այսքան բարեաց, այսքան գեղոյ ու մեծաւայելչութեան, Արարի՛չդ սքանչելի տիեզերացս, Ազրի՛ւրդ լուսոյ ու կենաց, ո՞ւր ես, ո՞ւր Աստուած

իմ» ։ Եւ ծաղիկն ծածանելով զիւր թերթիկներ պիտի մրմնջէ ։ «Աստուած իմ մէջս է» ։ Ծառն շարժելով զիւր սողարթալից ճիւղեր պիտի սօսափէ ։ «Աստուած իմ մէջս է» ։ Վտակն արծաթի պիտի դոյզէ ։ «Աստուած իմ մէջս է» ։ Երկին պիտի գոչէ ։ «Ես եմ գահն Աստուծոյ» ։ Երկիրն ու ծով պիտի գոռան ։ «Աստուած մեր մէջն է» ։

Ո՛ր ամիսդ հրաշագործ, դու որ հմայիչ լեզու կուտաս ծաղկին ու տերեւին, ծովուն ու երկնի, դու որ բոյր կուտաս վարդին ու շուշանին, դու որ երգ կուտաս ճնճղուկին ու թռիչ, տուր եւ ինձ լեզու զԱստուած քարոզել մեծաբարբառ, տուր եւ իմ սրտի գոհունակութեան բոյրն անոյշ, տուր եւ իմ հոգւոյ թեւեր յերկինս սղանալու ։ Եւ դու, Աստուածդ իմ որդեակ, որ հրճուանօք լսես ծաղկին ու միջատին, թռչնոյն ու տերեւին գովաբանութիւն, ընդունէ եւ իմ սրտեռանդն շնորհակալութեան առհաւատչեան այս երգ ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՅԱՐԿ

Կինն հրեշտակ է յորջորջուած սիրահարական վիպաց եւ բանաստեղծութեանց մէջ, մինչեւ սկսած ենք խորհիլ թէ հրեշտակը դոյզն ինչ միայն լաւագոյն են ի կանայց ։ Սակայն այն անձ որ կը ճանաչէ զկին կատարելապէս ու կը սիրէ զայն անկեղծ սրտիւ, պիտի զգայ մի քանի տարիներէ վերջ թէ կոյտ

հաճույից նկատմամբ ունեցած իւր միտում նուազած է եւ իմացական բարձրագոյն հաճոյքներ գրաւած են ողջոյն իւր հոգի, թէ մաքրուած է եւ զտուած իւր սիրտ առանց իւր ջանից, եւ գրեթէ առանց իւր գիտութեան, իւր էութեամբ իսկ կը միանայ այն էակին հետ, որ աշխարհային թէեւ մի արարած եւ աշխարհի թերութեամբք բծաւոր մի Ոգի է տակաւին եւ հրեշտակային մի լուսով շողափայլ։ Կոռջ ներկայութիւնն սրբազոյն էակի մը ազդեցութիւնն ունի մեր վշտաց, խնդութեանց ու տխրութեանց մէջ եւ ի նմա կը գտնուի այն երկնային զօրութիւն որ կը մերձեցնէ զմեզ լաւագոյն՝ մի աշխարհի, Կինն մարդայ եւ հրեշտակաց միջեւ եղած օղակն է եւ ինքն է որ իւր ազդեցութեամբ զմարդ հրեշտակաց հետ կը միացնէ։

Մարդ իւր խորագոյն զգացումներն չյայտնէր այլոց։ Սակայն առն ու կնոջ միջեւ եղած այն սերտ ու սեռն կապակցութեանց շնորհիւ, Կինն՝ յատկապէս յերկնից սահմանեալ մի արարած կը թուի որ բնայ առն սիրտը, մասնակցի նորա խնդութեանց եւ ըլլայ մխիթարիչ մը նորա վշտաց մէջ։ Նորա ձայն կ'սփոփէ զմեզ երաժշտութեան հանգոյն, մեր լոյսն է նա ի մթութեան եւ մեր Արեգակն՝ այս աշխարհի մէջ։ Մեր ցաւոյ մէջ կը ծառայէ նա մեզ այնքան գուրգուրանօք, կը խօսի այնքան խաղաղ ու սիրազեղ մի ձայնիւ, եւ իւր կեանքն ու էութիւն այնքան կը գնէ իւր գործոց մէջ, որ այդ վայրկենին կը թուի մեզ թէ մեր խոցերն բուժելու եւ մեր ցաւերն խաղաղելու համար միայն է ստեղծուած։ Այն անձ առ որ մի այսպիսի էակ խրկուած

է զայն մխիթարելու եւ նմա նեցուկ ըլլալու համար, չափազանց կարծրասիրտ ու նուաճող ըլլալու է, եթէ չզգար իւր ներքին յուզմանց ու խռովութեանց հանդարտիլը եւ խաղաղութեան իրր գեա իւր հոգւոյն մէջ հոսիլը։

Առանին կենաց միօրինակութեան նկատմամբ գանգատներ կը լսեմք յաճախ։ Տխմար զլուսն մը եւ չոր սիրտ մը ունենալու է նա՝ որ կը ձանձրանայ ընտանեկան յարկէն։ Փոքր ինչ զգայուն սիրտ ու նեցուղն, որ օժտեալ է Աստուծոյ բոլոր գործոց մէջ փայլող գեղեցկութիւնն եւ յարմարութիւն տեսնելու ընդունակութեամբ, կրնայ իւր մտաց առօրեայ սընունդ գտնել մանկան մը վրայ միայն նայելով։ Ի՞նչ անմեղութիւն կը փայլի նորա փոքրիկ այն դիմաց վրայ երբ երկնափայլ աշերն գոցած է ի նինջ, նման երկնից օսկեշող ամպերէն թռած օրհնեալ էակի մը։ Ի՞նչ գողտր վարդագոյն են իւր աչտեր, ի՞նչ խաղաղիկ կը ննջէ։ Դժուարաւ կը համոզուինք թէ մեր երկրային մահկանացու կազմուածն է հագած, փափուկ Ոգի մը կը թուի որ տեսանելի ձև մ'է զգեցած մեր խնդութեան համար։ «Երկինք զմեզ կը բոլորեն մեր մանկութեան ժամանակ» կ'ըսէ Որոտուտա։ Եւ մի կայ այնքան բարի, այնքան անգիտակ մոլութեանց որ չզգայ կշտամբանք մը, յանգիմանութիւն մը, չզգայ ստորնացում մը, մանկան պայծառ ու թափանցիկ դիմաց առջեւ։ Ո՞վ կայ որ չզգայ իւր անմաքրութեանց զազրութիւնը անմեղ մի մանկան հանդէպ։ Սոյն զգացումներ լաւագոյն դասերն են որ կրնան աւանդուիլ մի անհատի, սոքա կ'ուսուցանեն մեզ թէ քանի ջնջին է ու անարդ

սոսկ իմացականութիւնն՝ մաքուր եւ բարի սրտի մը բազդատմամբ : Նա որ խոնարհաբար մի մանկան կը դիմէ հրահանգուելու համար ի նմանէ , պիտի վերադառնայ իմաստնազոյն :

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Ժամացոյցն ճիշդ երկու զարկաւ . առկայծեալ պատրոյկն կը նուազի դեղնորակ բոց մ'արձակելով : Պահապանն մրափնդով կը մոռնայ ժամն , աշխատաւորն ու երջանիկ ի հանգստեան կան , եւ ոչ ինչ կայ յարթութեան բայց միայն խոկունն , մոլութիւն , խրախճանք ու յուսահատութիւն : Գիներբուն գամ մի եւս կը ընու աւերիչ բաժակը , աւազակն կը կատարէ իւր գիշերային պոստաներ , անձնատպանն կը վերցնէ իւր եղեռնաւոր բազուկ սրբազան իւր անձին ընդդէմ :

Չպիտի ալ եւս սպասեմ զայս գիշեր հնութեան էջերն կամ ժամանակակից հանճարաց արտագեղումներն ընթեռնելու : Բայց պիտի չըջիմ այն ուղիներ յորս մշտափութիւն ունայնութիւնն մի քանի ժամ միայն յառաջ կը քայլէր սիգապանծ , յորս կը կատարէր այն իւր յաղթական հանդէս եւ , արդ , մի խեռ մանկան նման , լռած է գոգցես բոլոր իւր մեծափառութեամբ :

Որպիսի մի տղամուղջ կը պատէ զամէն ինչ : Պլպլացող կանթեղն դեղին նշոյլ մը միայն կ'արձակէ : Բաց ի մշտանշխուն ժամացոյցի զարկերէն ու

հեռակայ պահապան շան հաչիւնէն ոչ մի ձայն կը լսուի : Մոռցուած է մարդկային հպարտութեան բոլոր այն չփոթ ողջն օրինակ մի ժամ գեղեցիկս կըրնայ յայտնել զատարկութիւնն մարդկային անախառութեանց :

ՀԱՃՈՅՔ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Վեհ գործ մ'է ճշմարտութեան լինել 'ի ինդիր եւ գեղեցիկ՝ զայն գտնել : Մարդկային սրտի կանխազոյն զգացումն սա է եղած թէ նախընտրելի է զիտութեան չողափիւռ գոհարօք պճնել զմիտ քան ամբարել բազում ճոխութիւն : Եւ խորին ու նուիրական ճշմարտութիւն մ'է այս :

Ապաքէն , մարդ որպիսի անճատելի գոհունակութեամբ կը համակուի , երբ ծնրադրած զիտութեան վեհաշուք գահայից ասջեւ նորա մեղրածորան շրթներէն հոսող վեհ գաղափարաց հեղեղօք կ'որոգի՝ այդ գերերջանիկ պահուն երկնային խորհրդոց որպիսի կայծեր կը հրդեհեն համակ զիւր հոգի : Այդ խորհրդաւոր պահուն սիրան քաղցրիկ երազոց գիրկն կ'որորի , տեսիլներ կը տեսնէ , երկնային երեւոյթներ :

Փանիօն վեհ ու ազնիւ զբաղում մ'է , ուրեմն , դիտել , խօսիլ , ջերմութեան լուսոյ եւ հոգմոց վրայ . ծանօթանալ թէ մարդկային հանճարն ինչ սքանչելիքներ գտած է յերկինս ի վեր եւ յերկրի ի խոնարհ , ըսել թէ տարրազէտն որպիսի սքանչելահրաշ

յատկութիւններ ի լոյս բերած է զոր Արարիչն ամբարած էր մի կոշտ հողոյ ի ծոց ,

Որքան խորին սքանչալմամբ կը լեցուի մարդ ի տես երկնից : Ատանդազարդ երկինն իւր վեհութեամբ կ'ընկզմէ զհողին խոկմանց ուղիւնսն մէջ : Այդ լին ու խորհրդաւոր պահերուն մէջ երբ մարդ առանձինն բնութեան փառաշուք տաճարին մէջ , յերկնս կը յառէ զիւր աչեր ակնածանօք , արդեօք ի՞նչ կ'զգայ . . . :

Այդ հեռակայ լոյսեր թուլութիւն մ'ունին կը մոգեն , եւ զխողին զիւթեալ աչաց՝ կը թուին լինել աչերն երկնային էակաց ոյք առ ինքն կը նային համակրալի . տիտմանաց ցողեր կը հոսին այդ լուսափայլ աչերէ վշտարեկ սրտին վրայ : Հարցումներ կը խռնին ի միտս իւր , մեծ հարցումներ տիեզերաց լինելութեան եւ զինչութեան նկատմամբ :

Ի՞նչ են երկնից կապոյտին վրայ փալիւղ այդ լոյսերն բոցավառ : Մեր երկրին նման աշխարհներ են արդեօք , ոյք չըջին Արարչէն սահմանեալ կեդրոնին շուրջ : Որքան հեռի են ի մէնջ : Սփռուած են արդեօք միջոցի անհունութեան մէջ առանց զինքեանս կառավարող օրինաց , թէ կը տրիէ ի տիեզերս յԱրարչէն սահմանեալ մի ընդհանուր օրէնք որ կը շարժէ զայդ գունտեր , կը գծէ նոցա ճանապարհ անհունութեան ուղիւնսն մէջ , կամ արդեօք այդ աշխարհաց մէջ եւս ինձ նման ֆիզիքական , իմացական ու հոգեկան կարողութեամբ օժտեալ էակներ : Եւ ահա , մինչ մարդ կը ծփայ սոյն օրինակ խոկմանց մէջ , զիտութիւնն բռնելով նորա ձեռքէն , կ'ըսէ նմա քաղցր ի ձայն թէ այդ աշխարհներ այն-

քան հեռի են ի մէնջ , ոյց ոմանց լոյսն իւր սրաթուիչ թեւերով , իւր անհուն արագութեամբ այդ աշխարհաց ստեղծումէն ի վեր չէ կարողացած կտրել զովկիւնն միջոցի եւ հասնիլ առ մեզ : Թէ այնքան արագութեամբ կը թռչին նոքա ի միջոցի , որոց հետ քաղցատմամբ թնդանթից արձակած գնդակին եւ րագութիւն գերօ է միայն , թէ այնքան մեծ գունտեր են նոքա ընդ որո համեմատելով մեր երկիրն փոշի մ'է : Ո՞ր կարէ նկարագրել հողւոյ զգացած խնդ ու հաճոյք ընդ այս ծանօթութիւն . երջանկութիւնն իրբեւ մի թիթեռնիկ ոսկեփետուր կուգայ բոյն գնել իւր հողւոյ մէջ :

Որքան հաճելի է թափառիլ բանաստեղծութեան ծաղկահիւս բուրաստանին մէջ , զիտել զգողոր ծաղիկս երկնեւրփեան , հմայել զիւթիլ այդ չքնաղ ծաղկանց թուլութեամբ : Ի՞նչ քաղցր վերանալ ընդ իմաստասէրս առ Առաջին պատճառն համայնից , եւ նշմարել զի թէեւ ամենայն ինչ ի տիեզերս ի փոփոխման կայ յար . ուղիւնսն կը մրրիկ յարածուփ , մշանջնաական լերինք ի փոշի կը քայքային տակաւ , ծաղիկն կը թօչնի , կը դադրի ձայնն թռչնիկին եւ բաբախումն մարդկային սրտի . եւ սակայն կայ մի էակ յաւիտենական անփոփոխ , ոյր ձեռաց մէջ են ամեններն բիրաւոր աշխարհաց :

Արժանի է , ապաքէն , յաւուրս երիտասարդութեան ճգնիլ սրտեռանդն աշխատութեամբ վասն այս մեծ ուռման . անցընել աննինջ ողջոյն զիշերներ , զուհեկ նմա ամբողջ աշխատալից օրեր , նուիրել քերան մեր ճակատուց եւ արիւնն մեր հողւոյ , ի քաց մերժել ներկայ հաճոյքներ : Արժանի է , ի սէր նորին

հանդուրժել յետին չուսուցութեան , հիւժել ի վիշտս , ի տառապանս որպէս բրած են ամէն ժամանակի եւ ամէն դարուց մեծ հոգիքն :

Գիտութեան նուիրեալ մի կեանք չէ յաճախ ընդունակ զեղծմանց ու մոլութեանց : Մի աշուպահ անձ , ո՞յր երջանկութիւն կ'եղծանէ , զո՞վ կը կործանէ իւր փառասիրութեամբ եւ զո՞վ կը մղբորեցնէ իւր հեգնութեամբ : Մինչ՝ գիտութեամբ կ'զբաղի՝ ոչ ումեք մնատէ եւ երբ կ'ստանայ զայն՝ բարիք կը գործէ ամենից :

Ա.յն անձ որ կը նուիրէ զիւր կեանս գիտութեան՝ կը սովորի այն հաճոյից ոյք չուսին յինքեանս ստորնայեցիչ մի տարր իսկ : Եւ հաւանական է թէ ոչ երբեք պիտի սիրէ նա զայն հաճոյս ոյք կը մաշեցընեն զսիրտ , կը քայքայեն զմարմին , կ'եղծանեն զհոգի , Դիւրագին են ողջոյն իւր գուարճութիւնք , ազնիւ են ու անմեղ : Եւ ո՞րքան մարդ տեւականութիւն կրնայ ակնկալել այս յարսիտիտի աշխարհին մէջ , կ'ստանայ մի երջանկութիւն զոր անողոք բաղդի դարձուածներ չկարեն երբեք կորզել ի նմանէ , բայց որ պիտի ընկերակցի իւրեան կենաց ուղեւորութեան մէջ , պիտի բառնայ ուղեւորն փուշերն ու տատանները , պիտի հարթէ տապաւններ :

Լըջօրէն կը յայտարարեմ , եթէ չլինէր սէրն գիտութեան՝ ամենաստորին գործաւորին կեանքը նախընտրելի պիտի համարէի քան զմեծատանց : Զի մտաց հուրն նման է այն հրոյն զոր Պարսիկք վառ կը պահէին միշտ լեւանց ի վերայ , կը վառի այն տիւ ու գիւր , եւ է անմահ , անչիջանելի : Սոյն մշտավառ հրոյն ճարակ են կամ գիտութեան բարձր ու

վսեմ խոկմունք կամ անասնական կրից եւ ստորին ցանկութեանց ազականեալ խորհուրդներ :

Ուրեմն , երբ կ'ըսեմ սիրեցէք գիտութիւն մեծ սիրով , բռն սիրով , անդիմադրելի սիրով , ի՞նչ կ'ըսեմ լուեւայն բայց եթէ սիրեցէք զանմեղութիւն , սիրեցէք զառաքինութիւն , սիրեցէք զմաքրութիւն բարուց : Սիրեցէք զայն՝ որ եթէ մեծ էք ու հաւուստ , պիտի արգարայնէ զնախախտմութիւն որ այնպէս է տեղծած զձեզ : Սիրեցէք զայն՝ որ եթէ աղքատիկ էք յարգելի պիտի ընծայէ զձեր աղքատութիւն , եւ ամենէն հպարտ անձն իսկ պիտի համարձակի ծիծաղիլ ձեր վիճակի ստոյգութեան վրայ : Սիրեցէք զայն՝ որ պիտի սիրիէ զձեզ ու մխիթարէ ի վիշտս , պիտի պահէ զձեզ անզնահատելի բարեմասնութեամբ , եւ ոչ երբեք պիտի լքանէ . որ պիտի պարզէ առաջի ձեր գթագաւորութիւնս խորհրդոց եւ զհամայն նահանգս զազաւարաց , իւրեւ անբոյթ ապաւէն բնդդեմ չարեաց՝ ոյք ձեր բաժինն պիտի լինին յարտաքին աշխարհի , զայն որ ձեր յոյգերն ու խորհուրդներ վեհ պիտի գործէ ու վսեմ , եւ ի միւսմ վայրկեան պիտի բոցավառէ ի ձեզ անմահութեան աննշն երկնային :

Արդ , եթէ ո՞րք է պատանի նուիրած է զիւր կեանս գիտութեան սոյն բարձրացուցիչ զապման , թող յառաջ ընթանայ անդրդուելի հաստատամտութեամբ : Ո՛չ աղքատութիւնն իւր ողջոյն գառնութեան խիճերով ոչ վիշտ իւր սուր փուշերով թող չկարենան կասեցնել զիւր ընթացք յաղթապանծ : Այսպէս թող հեռամաի գիտութեան ընդ միշտ իւրեւ երկնառար հրեշտակին որ պիտ' առաջնորդէ

զինքն անվրէպ ի գեղեցիկն , ի ճշմարիտն , ի վսեմն .
զօրեղ գաղափարաց , սրաթոխչ երեւակայութեան ,
կիրթ ճաշակի վառ ի վառ գոհարօք պիտի պճնէ նո-
րա ճակատն վաստակաբեկ , ու փառաց մեծապանծ
կատարներ պիտի խոնարհին իւր ոտից առջեւ :

ՄԻՏՔ ԵՒ ՆԻՒԹ

ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆ Ի ԲՆՈՒԹԵԱՆ

Երկու փառք լուրջի սերմեր կը կենան առջեւս
սեղանոյն վերայ : Կատարեւապէս միմիանց նման
լինել կը թուին նոքա ամէն տեսակէտիւ , բայց տար-
բեր պատիճներէ յառաջ եկան եւ տարբեր անուն-
ներ ունին , ի՞նչ է այն որ կը տարբերէ սոյն երկու
սերմեր : Կը սերմանեմ զայնս , մին կը լինի զօրեղ
մի ծառ մանանեխոյ , եւ միւսն՝ շողգամ զաշտային :
Էական տարբերութիւն մը լինելու էր , անտարա-
կոյս , նոցա բնութեանց մէջ որ տարբեր բուսեղէն-
ներ յառաջ բերին : Որովհետեւ չկար ո՛ր եւ է տար-
բերութիւն նոցա պարունակած նիւթոյ կամ ձեւոց
միջեւ , ուրեմն նիւթէն անդին կար բան մը յորում
կը կայանար այս էական տարբերութիւն :

Երկու կենդանեաց ձուեր են պարզ կորիզա-
յին խորշիկներ : Առնումք , զոր օրինակ , փղին եւ
ռնդեղջեր ձուերն : Ոչ մի տարբերութիւն կարեմք
նշմարել նոցա մէջ պարզ աչօք , Կենթարկեմք զայնս
տարրաբանական վերլուծման . եւ կը գտնեմք զայնս

նոյն տարրերէն բաղկացեալ նոյն համեմատութեամբ :
Կը զննեմք զայնս բաղադրեալ մանրացուցիւ եւ ոչ
ինչ կը տեսնեմք միոյն մէջ որ չերեւի նաեւ միւսին
մէջ : Բացարձակապէս անզանազանելի են նոքա
իւրեանց նիւթոց ու ձեւոց կողմանէ . նոյն են նիւ-
թականապէս : Բայց մին կ'արտադրէ փղի մը սաղմ,
իսկ միւսն՝ ռնդեղջեր մը : Սոյն երկու տարբեր
սաղմնային հիմանց վերայ կը կառուցուին երկու
տարբեր կենդանիներն իւրեանց բոլոր կատարելու-
թեամբ : Այսպէս , նիւթոց նկատմամբ առանց ո՛ր եւ
է տարբերութեան , երկու սերմանց միջեւ կար խո-
րին տարբերութիւն մը , տարբերութիւն մը բնու-
թեան եւ հանգերձեալ վիճակի : Հետազօտելի ո՛ր եւ է
սահմանէ անդին կար բան մը անխուզարկելի եւ
այդ անխուզարկելին էր որ կը կառավարէր կեանք
կազմելու գործողութիւնը : Այն որ չէր նիւթ կ'իշ-
խէր նիւթոյ ու կը պատրաստէր անոր համար ազա-
գայ վիճակ մը յորմէ շեղիլ անկարելի էր նիւթոյ :

Մարդկային կազմուած , բոլոր իւր կատարեալ
մասամբք եւ իւր մասանց բոլոր ներդաշնակաւոր
գործողութեամբք , մեքենայ մ'է փառաշուք որ
չպիտի զաղրի երբեք զարթուցանել ի մեզ անճառ
սքանչացում : Մինչ կը հետաքննեմք զայն կը զաղ-
րին , աւանդ , իւր գործունէութիւնք : Երեքարական
զօրաւոր հոսանք մը կ'անցնի կազմուածին մէջէն
եւ ահա՛ կը շիջանի կեանքը : Զարհուրելի է փոփո-
խութիւնն զոր կը զիտեմք . աչքն կորուսած է իւր
լոյս , լուծ են շրթունք , անշարժ են մկանունք ,
մարդոյ մը յօրինուածն կը կենայ այժմ կարկամեալ ,
անշարժ , անխօս , անզգայ , մեռեալ : Ապշեցուցիչ

ու ամբողջականն փոփոխում. բայց փոփոխումն ի՞նչ է: Կազմումն չէ: Սիրան իւր տեղն է տակաւին բոլոր դռնակօք, ուղեղն չէ նուազած, ամեն մկան պատրաստ է գործել: Մարմնոյն բոլոր մասերն կը կենան որպէս ի կենդանութեան: Ո՛չ տարրագիտութիւնն եւ ո՛չ մանրագիտակ դտած են տակաւին նիւթական մի փոփոխում: Բայց բան մը սրահած է այս կազմածէն, զի չէ ինչպէս էր. անխուզարկելի բան մը՝ որ կը կառավարէր զկազմած, որ կը պահէր նորա գործողութիւններ, կը լուսաւորէր զաչս, կը շարժէր զլեզու. բան մը՝ որ էր բացարձակապէս մեքենային այն մաս առ որ նայելով կ'ըսեմք. «Աստ է մարդն»: Մարդն դուրս ելաւ եւ իւր լոխն գործանոց միայն թողուց իւր տեղը:

Դիտեմք մարմնոյ կազմութեան գործողութիւնն: Մարդկային կազմած կ'աճի շարունակ: Մարտողական գործարանք կերակուրէն կը պատրաստեն հասարակ նիւթ մը: Այս նիւթէն հիւլէ առ հիւլէ կը զատուին մասեր եւ կ'երթան յորինել տարբեր մասերն մարմնոյն: Աստ ոսկր կազմուելու համար պահանջեալ հիւլէներն կը զատուին, անո՞ղ՝ ջղի կամ ուղեղի յարմար հիւլէներ, ուրիշ տեղ մը այն նիւթ յորմէ մկան կը կազմուի: Եթէ, դժբաղդաբար, կիրն երթայ կազմել մկան կամ ջղի նիւթէն ոսկր չինուի, ամբողջ յորինումն կը խանգարի: Նիւթոյ լաւ ընտրութիւնն անհրաժեշտ է: Դիտեմք ոսկրոց կազմութեան կերպն: Այս ինչ տեղն այնպէս կարգադրուած է՝ որ ոսկրն տափակ ըլլայ, թիկանց ոսկր պիտո՞ւ ըլլայ այն կամ զանկի մէկ մասն: Ուրիշ տեղ մը ոսկրն կը կազմուի երկար: Ուսի ոսկրն չլինիր երբեք գանկ

ոչ ալ ոտից ներքան: Ամէն ոսկր իւր տեղւոյն ու պաշտօնին համեմատ կը կազմուի: Դարձեալ ոսկրոց ամբողջ գրութիւն որոշ մի յատակագծի համաձայն կը կազմուի. կը կազմուի ողնայարաւորաց կաղապարին վրայ: Արդ, մարտողական գործարանաց հայթայթած նիւթէն մոտնաւոր հիւլէներու զատումը խորհրդոյ գործ է: Կազմութեան ձեւոյ մը ուրիշ ձեւերէ նախապատիւ համարուին կ'ենթութարէ թէ կայ զանազանող Միտք մը եւ գործադրիչ Կամք մը: Կազմութեան ամբողջ գրութիւնն երբ գաղափարական յատակագծի մը համեմատ յորինուիլը կը յայտնէ նախ, թէ այդ յատակագիծը ըմբռնող մը կայ, երկրորդ, թէ կազմուելու գործողութեան մէջ եղող մարմնոյն մասերն այդ գաղափարական յատակագծին յարմարչնող մը կայ: Անտարակոյս կ'ստիպուինք ըսել թէ միտք մը կը գործէ յայնա: Բայց կենդանւոյն կամ անկոյն միտքն է այն: Ամէն անձ կրնայ պատասխանել իւրովի թէ ի՞նչն է որ կը շինէ իւր ոսկորներ: Խնդիրն բացայայտ է: Կամ թէ նիւթն ունի՞ այսպիսի միտք մը: Հիւլէք ու շամանդաղք իրո՞նց խորհրդով ու ընտրութեամբ կը շարժին ու կը զետեղեն զինքեանս: Ունի՞ իւրաքանչիւրն ըմբռնումն այն յատակագծին որոյ այնքան համաձայն կը գործեն միահամուռ: Դիտելովեմք կը կատարեն նոքա մարտողութեան, շնչառութեան, արեան հոսման, անդամներ շինելու գործողութիւններն: Ի՞նչպէս կ'ըմբռնեն, կը խորհին ու կը կամին առանց ուղեղի: Ի՞նչպէս նիւթեր կը զատեն առանց աչաց կամ ձեռաց: Ո՞վ երբեք տեսաւ խոնցակաւնութեան մը առանց ուղեղի գործելն: Բայց կրնամք

այսպէս ըմբռնել կ'ըսէք : Այո՛, թէեւ չամանդաղն չէ առանց ուղեղի : Նոցա իւրաքանչիւրին մէջ կայ իմացականութիւն մը որ չլերաբերիր նիւթոյն կամ անհատին : Ո՛յր իմացականութիւնն է այն : Իմացականութիւնն յատկութիւն մ'է, ստորոգելիք մը, կը վերաբերի էակի մը, չկրնար գործել էակէ մը անջատ ինչպէս չեն կրնար բնական զօրութիւնք գործել նիւթէն անջատ : Ի՞նչ էակ է ուրեմն որ կը գործէ ապրող ու աճող կազմուածին մէջ. ամենուրեք էակն է այն :

Հարկ չէ մեր խորհրդածութիւններ բնախօսական նրբութեանց մէջ ամիսփիւղ, նոյն բանն կ'ուսուցանէ մեզ խնձորի մը անկումը : Կ'ըսես թէ երկրի քարչողականութիւնն է որ խնձորին անկմանը կը լինի պատճառ : Լաւ, բայց ի՞նչ է երկրի քարչողականութիւնն : Կ'ընդունիս անշուշտ թէ երկիրն քարչելու իրական զօրութիւն մ'ունի եւ խառն մը միջոցաւ խնձորին կ'ազդէ իւր այս զօրութիւն : Ի՞նչ ապացոյց ունիս թէ երկիրն ունի երբեք մի այս օրինակ իրական զօրութիւն : Տեսած ես որ քար մը, դաւազան մը, սառի բեկոր մը այսպիսի սեւէ ազդեցութիւն գործէ ուրիշ առարկայի մը վրայ : Քարչողութեան այս ենթադրական ներգործութենէն զատ ունիս արտաքին մի ապացոյց : Դու կը կարծես թէ տեսած ես երբեմն նիւթոյ բուն իւր ներգործութեանց ի հանդէս հրաւիրելն, բայց իրապէս տեսած ես միայն ներգործութիւններ որք ի յայտ եկած են նիւթոյ հետ կապակցեալ, ձիշդ ինչպէս ղիտեցինք թէ կենդանական յօրինուածի կազմութեան մէջ ուրիշ զօրութիւն մը կը գործէր նիւթոյ հետ միացեալ եւ

կը կատարէր մասնական ընտրութիւնն ու զատում : Արդ իրապէս ներգործող զօրութեան աղբեր ու ծագման նկատմամբ ունեցած բոլոր մեր ծանօթութիւն կը քաղեմք մեր ղիտակցութենէն միայն, այսինքն թէ երբ զօրութիւն մը ներգործել կ'ուղեմք ուրիշ առարկայի մը վրայ նախ կը կամիմք : Գիտակցութիւնն կ'ուսուցանէ ուրեմն մեզ թէ բոլոր մեր գործունէութիւնք ի կամաց կ'առնուն իւրեանց ծագում, բուն մեր կամքն : Եւ ուստի երբ ուրիշ սեւէ տեղ ներգործութեան մը ազդելն տեսնեմք, կ'ըստիպուինք ըսել թէ կամք մը կը գործէ անդ :

Արդ պատրաստ ես այսպիսի կամք մը վերագրել երկրին, քարերուն, ցեխին, սառի բեկորից, երբ քաղաքականութեան զօրութիւնն ի նոցանէ արտադրել կը թուի : Նոյն հարցումն է սա որոյ բացասական պատասխան տուինք ի վերեւ : Խնձորին անկումն ուրեմն ուրիշ պատճառի մը արդիւնք է : Եթէ երկիրն կամելու կարողութենէն զուրկ ըլլալով չկրնար ո՛րեւէ զօրութիւն ազդել մի ուրիշ առարկայի վրայ, մի այլ զօրութիւն կայ ուրեմն որ կ'ազդէ խնձորի եւ ամէն բանի վրայ ու միմիանց կը քարչէ զայնս որոշ մի եղանակաւ զոր կ'անուանեմք օրէնք ձգողականութեան : Սակայն, զօրութիւնք յատկութիւն մ'է, ստորոգելիք մը : Կը վերաբերի այն բանի մը, քանի որ կամք յառաջ կուգայ : Զօրութիւն ու կամք ստորոգելիք են էակի մը : Ամենուրեք է, անտարակոյս, այդ էակ, զի ամենուրեք է ձգողականութիւնն : Ամենուրեք էակն է այն :

Դիտեմք նաեւ մեքենական յարմարութեանց

սկզբունքներ : Սիրտն ունի դռնակներ ոյք կը բացուին ու կը գոցուին եւ կը ծառայեն նոյն նպատակին որում կը ծառայեն ջրհանի մը դռնակներ : Կը կարծե՞ս թէ զիտաւորութեամբ կազմուեցան սոքա եւ այսպէս զետեղուեցան , այս նպատակին ծառայելու համար : Տարակոյս չունիտ ադոր վրայ , ոչ ալ ես : Բայց եթէ զիտաւորութիւն ներկայ էր , միտք մը ներկայ ըլլալու էր այդ դռնակաց օգտակարութիւնն հասկնալու եւ զայնս իրենց նպատակն ի գլուխ հանելու համար հարկաւոր կատարելութեամբ ու յարմարութեամբ կազմելու համար : Որպէս յառաջագոյն , ցոյց կուտայ այս թէ անձնաւորեալ էակ մը լինելու է , անձնաւորեալ էակ մը՝ որ ներկայ է ուր որ սրտեր կազմուելու գործողութեան մէջ են եւ ուր որ մի այլ նպատակ ի գլուխ կ'ենէ : Ամենուրեք էակն , ուրեմն , լինելու է այն : Սոյն տեսութիւն այնքան պարզ , այնքան բացայայտ է որ Արիստոտելի ժամանակէն հետէ ընդունուած է բարձր յարգանք :

Բայց են ոմանք որ կ'ըսեն թէ ջրհանին նպատակ որոշ է , զի կրնամք չտիել զայն յօրինող միտք . իսկ ի մեզ եղած ջրհանին նպատակ , որ կը կատարէ նոյն գործ , չկրնար հասկցուիլ , զի ոչ գիտեմք թէ ո՞վ յօրինեց զայն ոչ ալ թէ ի՞նչ նպատակի համար յօրինեց , կամ թէ կա՞ր ո՞ր եւ է նպատակ : Սոյն օրինակ խօսքեր յոյժ օտարոտի կը թուին անխմատակ մտած : 'Նախ՝ անվիճելի եւ մեր խորհելու սկզբանց կատարելապէս համաձայն է սա ճշմարտութիւն թէ , կազմուածի եւ նորա գործողութեանց միջեւ եղած համերաշխութիւնը նպատակ մը կը յայտնեն : Գտնե-

լով ի բնութեան իրեր որք այսպէս համապատասխան յօրինուած են միմիանց , գործընակ , յօգուածի մը գունան ու փոս . կ'ստիպուինք պնդել թէ նպատակեալ էին նոյն ծառայել իրար յօղուած , եւ կը հաւատամ այսմ : Բայց եւրապրենք թէ չկազմուեցան նոքա այս նպատակաւ , այս կազմուածք ամենաճշգրիտ կերպիւ միմիանց համապատասխան են յօրինեալ եւ չկրնար ըլլալ այս զիպուածի արդիւնք : Ոչ միայն համապատասխան են , այլ եւ կայ յօդակապը որ զայնս ի մի կը գօղէ , պատող թաղանթը՝ որ պարկի մը մէջ կ'ամփոփէ զայն , սիւնով իրա հեղուկը՝ որ լլարծուն կը գործէ , ոսկերց վերայ կազմեալ պալարք՝ ոյք յարմար կը գործեն զոսկրն մկանանց կցման . մկանները՝ որ գործել կը կարողայնեն սոյն կազմած , եւ բազում այլ մասեր՝ որ կը ծառայեն սոյն յօրինուածի շարժմանն ու գործերուն : Արդ եթէ այսու ամենայնիւ , կեղծենք ըսելով թէ նպատակ չենք տեսներ այս կազմուածի մէջ , թէ կատարելապէս անձանօթ եմք նոցա օգտակարութեանն կամ գործողութեանց , յայնժամ միայն կրնանք վանել մեր մտքէն սա համոզումը թէ այս զանազան մասեր ի մի եկան նպատակի մը ընդոցալ : Մասանց այս իրարու հետ ունեցած պատշաճութիւն ու կապակցութիւն , այս կատարեալ համերաշխութիւն , ի նկատ չառնելով զհեղինակն , կ'ենթադրէ նպատակ , զիտաւորութիւն : Մեր խորհելուն սկզբունքն է այս : Առարկել այսմ հաւատար է $2+2=4$ ի դէմ առարկելու :

Դիտեմք նաեւ յատակագծի (plan) տիրապետութիւնն յաշխարհի : Կայ ողնայարաւորաց յատակա-

զիծն : Զարմանալի չէ՞, ապաքէն , որ այնքան տար-
բեր էակներ , որ կը ընակին այնքան տարբեր եր-
կիրներ զանազան կլիմայից ներքեւ , որ ունին տար-
բեր բնագոյներ ու սովորոյթներ , տարբեր կազմ ու
տարբեր մնունդ , ամենեւին կազմունին սոյն յատա-
կազմի համաձայն փոքր ինչ եղանակաւորումներով
միայն : Զարմանալի չէ՞ որ այս պարզ յղացում ,
խորհուրդ կամ յատակազմ , տիրապետէ ողնայա-
ւաւորաց պատմութեան ողջոյն անհամար դարուց
մէջ : Անկորնչելի խորհուրդ մ'է այն : Երկնային մար-
մինք կը ներկայեն մեզ ուրիշ մի յատակազմ որ
տեսած է յոյժ առաւել երկար ժամանակամիջոց մը :
Երկիրն զարգացմամբ ի կատարելութիւն հասաւ յա-
տակազմի մը համաձայն , եւ բոլոր մոլորակներ կազ-
մակերպուած են նոյն այդ յատակազմի համեմատ :
Զարմանալի է սառելի , որ բոլոր երկնային մար-
մինք , աստեղք ու արեգակունք , մոլորակք ու նոցա
արբանեակք , կազմունին նոյն յատակազմի համա-
ձայն եւ հպատակին նոյն օրինաց , ու այսպէս կազ-
մեն զրութիւն մը , ամբողջ մը : Մոլորակային մար-
մինք ունին իւրեանց չարժման եղանակներ , նոցա
ուղիք են մաթեմատիքական կորագիծք : Կան այլ
մաթեմատիքական յարաբերութիւնք նոցա հեռաւո-
րութեանց , նոցա չարժմանց ժամանակամիջոցնե-
րուն , նոցա երագութեանց ընդ մէջ : Կը սրանան ա-
մենեւին ի միջոցի մեծ անկանոնութիւններ ունե-
նալով իւրեանց զրից ու չարժմանց մէջ , բայց կը
դառնան չըջանակաձեւ ու կը վերստանան զիւրեանց
նախկին զիրք . ցոյց տալով այսու թէ , մոլորակա-
յին յատակազմք համայնապարփակ են ու մշտա-

տեւ , թէ , երեւութական անկարգութիւնք որ դա-
րեր կը շարունակեն , են իսկապէս յատկութիւն-
ներն միայն սքանչելահրաշ մի յատակազմի :

Արդ , յատակազմին է իմացական մի ըմբռնում ,
յօրինեալ խորհրդածութեամբ եւ տարբեր առարկա-
ներ միմեանց համադաստանն ընելով : Ի մի բան
յատակազմին է արդիւնք խորհրդոյ , ապացոյց մ'է
այն խորհող էակի մը գոյութեանն , ներկայութեանն
ու գործունէութեան : Եթէ յատակազմիւ ու օրինօք
կը կառավարի աշխարհ . ուրեմն , շարունակական մի
յայտնութիւնն է այն ներկայ իմացականութեան մը ,
ամենուրեք եւ ամենակարող էակի մը :

Կայ մի յատակազմ որ կը պարփակէ բոլոր ու-
րիշ յատակազմեր : Զանազի ցոյց տալ ձեզ համառօ-
տակի թէ գործարանաւոր կենաց եւ աշխարհաց
կազմակերպման յատակազմեր մասնաւոր օրինակ-
ներն են միայն բարեշրջման համայնապարփակ յա-
տակազմին : Գերագոյն գօրութիւնն իրաց ստեղծման
համար կարելի եղած անհուն եղանակներէն ընտրած
է այն եղանակ զոր Բարեշրջում կ'անուանեմք :
Աստուածային ընտրութիւն մ'է այս . սոյն եղանակաւ
ստեղծել հաճոյ թուած է հմա : Արդիւնքն է Աստ-
ուածային ու յաւիտենական մի խորհրդոյ , կը պար-
փակէ այն զաշխարհ , զերկինս , զտիեզերս եւ ամեն
ուրեք կը հռչակէ զինքն յօրինող Միաբը : Այս մեծ ,
համայնապարփակ , յաւերժական , ամենուրեք իրո-
ղութիւն պատկառանք ընու զհոգիս մեր , կը լուսա-
ւորէ այն նիւթոյ միջին թաղաւորութիւնն իբրեւ ճա-
ռագայթ մ'աստուածային յայտնութեան , կը յափշտա-
կէ զհոգիս մեր խոնարհ ու խորին մի զգացմամբ :

Մի՛ ըսէք թէ բարեշնչման վարդապետութիւն հակառակ է աստուածային ստեղծագործութեան վարդապետութեանը, զի բարեշնչումն մի ստեղծագործութիւն է, յաւելրժական ստեղծագործութիւն մը Աստուծոյ՛ ընտրեալ մեթոտի մը համաձայն: Մի՛ ըսէք թէ «օրինաց տիրապետութիւնն» ընդունելով մերժած կը լինիմք Աստուծոյ անձնական ներգործութիւնը, զի Աստուածային կառավարութեան առաջին սկզբունքն պարտի ըլլալ կարգ, կանոնաւորութիւն եւ միօրինակութիւն: Մի՛ կարծէք թէ օրէնք են պատճառ ո՛ր եւ է բանի: Բնական օրէնք՝ եղանակներ կամ կերպեր են միայն որովք արարիչ պատճառն ընտրած է գործել:

Չպիտի երկարեմ այլ եւս: Թերեւս զրեցի մի քանի նախադասութիւն զոր համբալ ընթերցողը դժուար պիտի գտնեն հասկնալ, բայց կը յուսամ թէ ի նոսա եղած ճշմարտութիւններ պիտի համբարեն ի միտս իւրեանց իբրեւ գանձ թանկագին, եւ խորհրդածեն նոցա վերայ ընդ երկար: յայնժամ երբ փոքր ինչ եւս զարգանան պիտի յափշտակուին, ինչպէս յափշտակուած եմ ես, այն ճոխ, այն խորին, այն վեհ խորհուրդներով զորս գրած է Զեռնն աստուածային ի թերթի ժայռից ու աստեղց:

ԱՍՏՈՒԱԾ Ի ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ Ի ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ

Աստուած իւր արարչագործած աշխարհին մէջն է: Բնութիւնն չէ մի մեքենայ զոր մեքենագէտն յօրինած, կազմած եւ ի շարժման գրած է եւ որոյ

կը միջամտէ ժամանակ առ ժամանակ, որպէս ժամագործն կը միջամտէ կանոնաւորելու համար խանգարեալ մի ժամացոյց: Բնութիւն՝ արտայայտութիւնն է Աստուծոյ խորհրդոյն. — Բանաստեղծութիւնն է զոր Նա է գրած, պատկերն՝ զոր Նա է նկարած, եւ արտայայտումն իւր ինքնութեան: Աստուած է ի տիեզերս եւ կը գործէ յայնմ: «Այն ամէն զաղանկաց մէջ որովք շրջապատեալ եմք,» կ'ըսէ Հէրպէրթ Սփէնսըր, «ոչ ինչ առաւել ստոյգ է քան սա՝ թէ կը գտնուիմք յաւելրժ ի ներկայութեան Անհուն ու Յաւիտեանական մի Էակի ուստի կը բլխի ամէն ինչ»: Այս Անհուն եւ Յաւիտեան կան ներգործութեան խորհրդոյ արտայայտութիւնն են տիեզերք: Հին աստուածաբանական վարդապետութեանց բազումք կրնան, թերեւս, ի բաց թողուիլ արդի աստուածաբաններէ, եւ ես կը հաւատամ թէ պիտի թողումք նաեւ այն զաղափար թէ բնութեան մէջ գործող երկրորդական պատճառներ կան որք ծագում են առած մեծ Առաջին պատճառէ մը: Միակ համայնապարփակ պատճառ մը կայ ի տիեզերս որ աղբիւրն է բոլոր ուրիշ գործութեանց, եւ սա իրողութիւնն թէ կը խորհրդածեմք բնական երեւութից վրայ ու կը ջանամք տեսնել նոցա ընդ միմիանս ունեցած յարաբերութիւններ, յոյց կուտայ որ կան յարաբերութիւններ այդ երեւութից միջեւ զորս իմացականութիւնն կրնայ ի միտ առնուլ եւ որք, ուրեմն, ինքեանք եւս են արդիւնք իմացականութեան մը: Գիտութեան նպատակը չէ միայն նկարագրել բնական երեւոյթներ եւ անուանել զայնս: Գիտութիւնն կը նշմարէ ի բնութեան

իրական խորհրդաւորութիւն մը եւ կը հետեւի այն ուղւոյն զոր նախագոյ խորհուրդն գծած է իրեն համար : Այսպէս ամէն գիտնական կը խորհի Աստուծոյ խորհուրդներն : Հէքէլ իսկ , նոյն այն զխոյն մէջ , յորում կը ձեռնարկէ ցոյց տալ թէ ստեղծագործութեան ետեւը աստուածային ստեղծչի մը գաղափարն մին է մարդկային ազգի մոլորութեանց եւ ի բաց թողուիլ պարտի , գրեթէ ամէն էջի վրայ կը կրկնէ լեզու մը , որով ականւոյ ի վեր կը հանէ թէ ստեղծագործութիւնն արգիւնք է խնայակամութեան : Աստ մատնանիչ կ'ընէ այս ինչ բանին «նպատակը» , անդ՝ այն ինչ բանին «պատճառը» , ուրիշին՝ «վախճանը» : Չկրնար նա խօսիլ իսկ բնութեան երեւութից վրայ մինչ կը ջանայ գահընկէց ընել անտիզԱստուած , առանց բուն իւր բառերով ցոյց տալութէ կայ Որոշող մը , Խորհող մը եւ Նպատակող մը այն երեւութից մէջ զորս հետախուզել կ'առաջադրէ :

Արդ , Աստուծոյ մը գոյութիւն որ կ'ապացուցուի նիւթական տիեզերաց միութեամբ , կ'ապացուցուի նաեւ աննիւթ տիեզերաց միութեամբ : Այնքան ճշմարտիւ կայ պատմութեան եւ ընկերաբանութեան գիտութիւն մը ինչպէս կան գիտութիւնք աստեղաբանութեան ու կենաբանութեան , եւ որպէս բնութիւն , նոյնպէս ալ մարդկութիւն ունի յիւրում միութիւն եւ շարունակութիւն : Կը հոսի այն իրրեւ գետ : Մարդկութիւնն չէ նման ծովեզրը սփռեալ աւազուրց , կայ բարոյական միութիւն մը մարդկային սեռին մէջ : Ամէն պատմութիւն կ'ընդունի զայս եւ բարեչըման վարդապետութիւն պայծառագոյն մի

լուսոյ մէջ կը դնէ զայս իրողութիւն : Պատմութիւնն զագրած է լինելէ իրրեւ արձանագրութիւնն անհատից անջատ գործոց : Ճշմարտ պատմաբանն հետեւելով նոցա օրինակին ոչք անցեալ դարուն մէջ զառաջինն սկսեցին գրել արդի պատմութիւն՝ կը տեսնէ թէ կայ բարոյական աճում , թէ ամէն դէպք ի պատմութեան ունի իւր պատճառ , թէ կայ Աստուած մը՝ որ կը գործէ ի մարդկութեան եւ կը յառաջացնէ զայն դէպ յայն նպատակակէտ զոր սահմանած է ի յաւիտենից , որպէս Աստուած մը կայ որ մեծ նպատակներ ի գլուխ կը հանէ նիւթական ու մեքենական երեւութից միջոցաւ :

ՕՐՀՆԵՐԳ Ի ԴՐԱԽՏԻՆ

Քոյդ են այս հրաշակերտք , Ծնողք բարեաց , Ամենակալ , քոյդ՝ տիեզերաց զարմանալիքսնչ այս յօրինուած ու գեղափայլ : Քանի՜ սքանչելի ես , ուրեմն , դու էակ անճառելի , որ բարձր քան զերկինս բաղմած կը գահակալես անտես մեզ ու աներեւակ , կամ ընդ աղօտ կը նշմարես մեզ քո խոնարհագոյն այս ձեռակերտիցդ մէջ . սոքա իսկ , սակայն , անզօր մեր մոտաց անհամկնալի քո բարութիւն եւ աստուածեղէն զօրութիւն կը հռչակեն :

Որդիք լուսոյ , դուք հրեշտակք , որ քաջամուտ էք ի բան , զի զՆա դուք կը տեսնէք եւ Նորա գահ լոլորէք քնարերգութեամբ անպիշեր ու բերկրալից

այդ երկնի մէջ արվիհաշող, խօսեցէք: Երկրի դուք արարածք համարուր, միացուցէք ձեր ձայն փառաբանել զՆա առաջինն, զՆա վերջինն, զՆա միջինն ու անվանձան: Գեղեցկագոյնդ աստեղաց, գիշերոյ վերջին դու յուզարկաւոր եթէ չես վերադարձրի մանաւանդ առ արշալոյս, ամենատոյգ դու գրաւականն տուրնջեան, որ գեղաժպիտ առաւօտն լուսափայլ քո բոլորիւք պսակես, զՆա գովէ նորածագ տուրնջեան այդ նախընծայ քաղցր ժամուն մէջ: Դու Արեգակ, աչքն ու հոգին մեծամարմին այս աշխարհի, քան գրեզ մեծ ճանչցիր զՆա, Իւր գովեստն բարձրացուր յաւերժական քո ընթացից մէջ, երբ ի վեր կը մագլցիս անաւօտուն, երբ բարձր ի միջօրէ կը հասնիս եւ երբ կը խոնարհիս յերեկոյն: Լուսին, որ արեգական կը հանդիպիս մերթ քնդ արեւելս, մերթ կը փախչիս. եւ դուք միւս հինգ ըոյգ թափառիկ, որ խորհրդալից մի պար կը կազմէք ձեր չրջաններով, Նորա գովեստն հնչեցուցէք ձեր երգօք որ խաւարէն լոյս կոչեց: Օդ եւ տարերք, անգրանիկ ծոռնոյք ընութեան արգանդին, որ կ'ընթանայք քառաձողով մի չրջանի մէջ յաւերժական, որ կը բազմաձեւէք, կը յօգէք ու կը մնուցանէք զամէն ինչ, ձեր մշտական փոփոխում թող նոր նոր գովեստ փոփոխեն մեծ հաստչին: Դուք մէգք ու մառախուղք, որ կը բարձրանայք այժմիկ բլրէն կամ ծխաշունչ լճէն, թուի ու մթին, մինչեւ յոսկի ներկէ արեւը ձեր բրդեղէն ծուկը. օ՛ն, ի վեր ուայէք աշխարհի մեծ Հեղինակին ի պատիւ. թէ գեղազարդէք ամպովք զերկին այլազունեալ, կամ ոռոգէք զերկիր ծարաւի յորդահոս տարափներով, թէ ի վեր երնէք

թէ ի վայր հոռիք, Նորա գովեստն հնչակեցէք առ յաւերժ: Նորա գովեստն հնչեցէք մեղմ կամ ուժգին. հողմունք, որ երկրիս չորս ծայրերէն կը չնչէք: Ծօծեցէք շոճիք ձեր զլուսններ անկոց հեռ, ճօծեցէք երկրագագութեան ի նշան: Դուք ալ անգրեւք, որ քաղցր ի կարկաչ կը թաւալէք ձեր ալիքներ մեղրահոսիկ, ձեր խոխոններ թող Նորա գովեստն երգեն: Զայներնիդ ի մի խառնեցէք, դուք արարածք չնչաւոր. թռչունք, որ երգ ի բերան յերկնից դուռն վերթեւէք, ձեր թեւոց վրայ ու ձեր երգօք Նորա գովեստն բարձրացուցէք: Որ կը գեռաք ի ջուրս եւ դուք որ չրջիք յերկրի, որ կը քայլէք չնորհադեղ կամ կը սողաք նուաւստաւար. վկայ եւ զիւք որ չեմ լուր, առաւօտ կամ իրիկուն, բլրոյն կամ հովաթն, աղբերաց կամ հովանոյն կը յանձնեմ իմ երգ սրտեռանդ եւ Նորա գովեստն կ'ուսուցանեմ: Խնգա, Տէր արեւելոց, առատօրէն չնորհէ միայն բարիք եւ եթէ զիշերն հաւաքեց կամ թաքոյց մի չարիք հալածէ դու զայն որպէս ահաւասիկ լոյսն կը հալածէ զխաւար:

Ս Ի Ր Ո Յ Կ Ա Յ Ծ Ե Ր

Ա.

Ո՛ր կոյս, մարմնացում գեղոյ ու չնորհաց, արեւգա՛ն սիրոյ, հրեշտակ երջանկութեան, հոգիդ իմ հոգւոյս. իցիւ հայելի մը լինէի եւ աստուածային

այդ ժպտովը փայլէի, ո՛հ գրեզ յայնժամ պիտի ցո-
լացնէի, նման իմ սրտի, եւ միայն գրեզ: Իցիւ
լինէի այն գօտին որ կրծոցդ է փարած եւ զգայի
սրտիդ հառաչներն ու աւաչներ: Լինէի իցիւ նա-
խանձելի այն մարգարիտ որ ձիննդէն պարանոցիդ
շուրջը կը փողփողի նուազկոտ: այո՛, պիտ' ուզէի
ըլլալ երջանիկ մի գոհար, լանջացդ վրայ կախուէի
ու միթագնէի, խաւարէի գեղոցդ առաջի: Ո՛հ ըլ-
լայի իցիւ ո՛հ եւ է իր որ քեզ կը զպչի: այո՛, քնքոյշ
ոտիցդ հողաթափներն իցիւ լինէի: Ե՛նչ քաղցր է
քու ներքեւդ ճմլուել, ճնշուել, հալիլ ու մաշիլ:

2.

Ինչո՞ւ ի կապոյտ է երկին պծնուած, որպէս զի
կապուտակ նայուածոցդ նմանի: Ինչո՞ւ կարծիր է
վարդի գոյն, զի չիկնումիդ գոյնն է այն: Ամէն ինչ
որ գեղեցիկ է ի բնութեան, սիրոյ օրինօք, քեզ
նման է ստեղծուած:

Ինչո՞ւ այնքան սպիտակ է ձիւն. ո՛հ, նմանիլ
ջանացած է այն սպիտակ քո կրծոց: Ինչո՞ւ պալ-
ծառ են այնքան ճաճանչք արփիկնի, որպէսդի ոտիկ
խոսրոպներդ թափն լինի: Ամեն ինչ որ պայծառ է
ի բնութեան, սիրոյ օրինօք, քեզ նման է ստեղ-
ծուած:

Ինչո՞ւ կ'զգամք բնութեան գեղեցիկութիւններ, ո՛հ,
քոյդ է որ ի նմա կը տեսնուք: Ինչո՞ւ կը յուզէ զմեզ
երաժշտութիւն. զի քեզ նման կը խօսի այն: Ամէն
ինչ որ քաղցր է ի բնութեան, սիրոյ օրինօք, քեզ
նման է ստեղծուած:

3.

Ե՛կ, ըսէ ինձ ո՞ւր կրնամ գտնել այն կոյս ոյր
սիրտ կրնայ սիրել առանց խաբկանայ եւ ամբողջ
աշխարհն պիտի չըջիմ իւր ոտից առջեւ հառաչել
վայրկեան մը միայն: Ո՛հ, ըսէ ինձ ո՞ւր կը գտնուի
նուիրական իւր բնակավայր, ո՞ր օդ կ'ընդունի նորա
օրհնակ հառաչներ, տարիներու ուխտադնացութիւն
մը պիտի կատարեմ իւր աչաց միակ կայծն ընդու-
նելու: Եւ թէ վարդակարմիր են իւր այտեր, մինչ
ճշմարտութիւնն կը բնակի իւր կրծոց ներքեւ, նմա
պիտի յառիմ տիւ եւ գիշեր, եւ միայն նմա: Յոյց
ինձ յերկրի այսքան հազուագիւտ մի բան, պիտ'ըն-
դունիմ թէ ճշմարիտ են բոլոր հրաշքներ: Մի ան-
կեղծ ու գեղանի կոյս յօրինել, ո՛հ, զուլս գործոյն
է երկնի:

4.

Երբ միթին ու խաւար կը թուի մեր այս կեանք,
ինչ լոյս կարէ վանել զայդ աղջամուղջ, երբ ժա-
մանակի սրաթուիչ թեւեր անչարժ կը թուին գոգցես
վշտի այն դառն աւուրց մէջ, ի՞նչ հրապոյր կրնայ
կազդուրել նորա փետուրներ: Կինն է այն, ոյր
քաղցրութիւն կը ճառագայթէ ամէն բանի վրայ զոր
կը տեսնենք կամ կ'զգանք: Եւ եթէ մարդ երկնից
վրայ երբեք երազէ, յայնժամ է միայն երբ քու վրադ
կը խորհրդածէ, ո՛հ կին:

5.

Թէ լինէի դա՛ պեակն , սիրունի՛ց իմ , եւ դու
այն կղզեակ որոյ շուրջ նա կը թաւալի , ոչ մի մահ-
կանացուի թոյլ պիտի տայի մերձենալ իմ օրհնու-
թեանս երկրին , իմ կիւսային կղզեկիս :

Թէ լինէի դա՛ ոսկեղէն մատանի , եւ դու գոհարն
ի նմա զետեղեալ , ոչ մի աչաց թոյլ պիտի տայի
տեսնել նուիրական իմ գոհար բազկացս մէջ սեղ-
մուած :

Թէ լինէի դա՛ նարնջենին , եւ դու ծաղիկն նորա
ոստոյ վերայ բողբոջած , չպիտի թոյլ տայի որ կո-
ղտափոխ օգն քու միակ բոցիդ չնչէր :

Ո՛հ , մի ծոփը ջրոյ հայելոյն վրայ , մի յանձնեւ
ալեաց քո վարդ հառաչներ , թոյլ մի տար որ նորա
բոցափառ հայելի աչացդ այն գոլտը ցոլացունն ծծէ :

6.

ԱՌ ՇԱՄԲՈՅՐ

Տամուկ դու կնիք անկեղծ սիրակցութեանց ,
ամենագոլտը սոհաւատչեայ ապագայ օրհնութեանց ,
սիրելագոյն կա՛յդ դեռատի սրտից միացման , սիրոյ
առաջին ձիւնակաթիւ , կոյս համբոյր : Լոին այլ պեր-
ճախօս դու խոստովանութիւն քաղցրագոյն նշան
հաւանութեան , պայծառագոյն մի տունջեան դու

արշալոյս բոցափառ : Մեղամաղձիկ խնդութեան յայ-
տարար , հրաժեշտի վերջին արարք : Ո՛հ , ի՜նչ բան
կրնայ սէր յայտնել այնքան ճշմարիտ ու անկեղծ քեզ
նման , կոյս համբոյր :

7.

Գեղեցիկ է տիւն լուսապայծառ , գեղեցիկ է
գոյնն դեռաբողբոջ վարդի , այլ գեղեցկագոյնս կը
շողայ իմ սիրունիս , յոյժ սիրուն կը փայլի իւր գեղ :
Քաղցր է արտոյտին գեղգեղն առաւօտեան , քաղցր
է դղիւնն վտակի , բայց , սիրունի՛ց իմ , յոյժ ա-
ռաւել քաղցր կը հնչէ իմ լսելեաց քո թրթռուն
ձայն :

Ծաղկանց սիրափառ մեղուն կը սիրէ ծծել վարդի
անուշ հիւթ , վտակին ջինջ կայլակներ անուշ են
արեւակէզ Արապին շրթանց , բայց վարդագոյն այդ
շրթանցդ վրայ թոյլատրէ ինձ , ով իմ սիրունիս ,
թափառիլ , ո՛հ , թոյլ տուր ինձ ծծել համբոյր մը ,
սիրաթանց համբոյր մը , զի , ո՛հ , կը տոչորի՛ սիրտս ,
կը վառի սիրոյ բոցերով :

8.

Ծոփն ունի իւր գոհարներ ու երկին՝ իւր աստ-
ղեր բայց սիրտս , իմ սիրտս ունի իւր սէր :

Մեծ են ծոփն ու երկին , մեծագոյն է իմ սիրտ ,
եւ գեղեցկագոյն քան զգոհարս կը շողշողայ , կը
փայլի իմ սէրս :

Ե՛կ, ո՛ կոյս, յի՛մ մեծ սիրտ, զի սիրտս եւ ծոփն
ու երկին սիրով են բոցավառ :

9.

Կը մեղանշեն նոքա որք կ'ըսեն թէ կրնայ սէրն
մեռնիլ : Կենաց հետ կը չիջանին բոլոր այլ զգաց-
մունք, ունայնութիւն են նոքա ամենեւին : Փառա-
սիրութիւնն չկարէ բնակիլ յերկինս, ոչ ալ Ազա-
հութիւնն՝ ի խորխորատս դժոխոց, երկրային են այս
զգացմունք, կը կորնչին յերկրի : Իսկ անկորնչելի է
սէր, կը վառի առ յաւերժ իւր սուրբ հուրն երկնա-
լուցիկ : Յերկնից եկաւ այն եւ յերկինս կը վեր-
թեւէ : Յաճախ մի տառապեալ հիւր է յերկրի, մերթ
կը ճնշուի, մերթ կը պատրի, կը փորձուի աստ ու
կը մաքրուի եւ յերկինս կը գտնէ հուսկ ապա իւր
հանդիստ յաւիտենական : Կը սերմանուի աստ աշ-
խատանօք ու վիշտերով, բայց յերկինս է սիրոյ
հնձոց ժամանակ :

10.

Ո՛հ, եթէ սիրունիս լինէր դա՛ վարդն, կանաչ
մարդին մէջ բողբոջած . եւ ես մի կաթիլ ցօղ նորա
գեղեցիկ կրծոց մէջ ինկած, անդ անճառելի եր-
ջանկութեամբ թաթախուն, իւր գեղովն պիտի
մնանէի գիշերն ողջոյն, պիտի սեղմուէի նորա մե-
տաքսանման թերթիկներու մէջ մինչեւ արշալուսոյ
ոսկեծիրան շողեր դային թեւեր տալ ինձ արփադեղ :

11.

Յառէ՛ իւր աչաց միայն, ի նոսա կը բոցափայլի
ամեն ինչ որ կը բուրմնագոյն աշխարհն սիրոյ : Յառէ՛
իւր վարսից միայն, պայծառ են նոքա որպէս ճա-
ռագայթք նորածագ սիրոյ : Դիտէ՛ իւր ճակատ .
բոյնն է այն չնորհաց, առաւել ողորկ քան նմա ու-
ղերձեալ շողմարար դրուատիք : Տեսած ես երբեք
մի շուշան պայծառագեղ, որոյ չեն դպչած դեռ
բիրտ ձեռներ : Տեսած ես ձիւնի հատիկ մը դեռ
յերկիր չինկած : Շոշափած ես կուղբին բուրդ կամ
կուրծն կարապին : Հոտոտած ես մեխակին բոյր
կամ նարգոսին անուշահոտութիւն մինչ կը ծիխ այն
ի հուր : Ճաշակած ես մեղր, Ո՛հ, այնքան սպի-
տակ, ո՛հ, այնքան կակուղ, ո՛հ, այնքան քաղցր ու
անոյշ է նա՛ սրտիս թագունին :

12.

Ո՛հ, չիք ինչ սրբազոյն յայս կենցաղոյս քան ա-
ռաջին զգացումն սիրոյ, առաջին ծածանումն իւր
շղարշեայ թեւոց, առաջին ձայնն եւ շունչ այն
հողմոյն՝ որ ի հողի պիտի սուգի ընդ փոյթ առ ի
սրբազործել զայն կամ կործանել :

13.

Ի՞նչ բանի կրնայ նմանցուիլ սէրն . — փողփուն,
մարդարտափայլ ցօղին, երկնագեղ՝ բայց վաղանցիկ

ծիածանին . սպիտակ , գեղանշող՝ այլ դիւրահալ ձիւ-
նին , մեղանոյշ երաժշտութեան : Ամէն բանի որ
քաղցր է , գեղեցիկ բայց վաղանցիկ :

14.

Խոյս մի՛ տար ձիւնեղէն այս խմ ճակատէս , սի-
րուն կոյս , ո՛հ , մի տար խոյս : Թէեւ ծերութեան
ձիւններ ճակատս են ծածկած , թէեւ վարդ չիկնում-
ների այտերուդ վրայ կը փայլին . քեզ համար կը հա-
ռաչեմ ես , եւ երջանիկ պիտի համարիմ դիս եթէ
ինձ համար կարենայիր եւ դու հառաչել : Տես , դժ-
ժաղկեանց պսակին մէջ , դոր քեզ համար եմ հիւսած ,
բոսորագեղ դու կոյս , ինչպէս կարմիր վարդը կը
խառնուի ձիւնափայլ շուշանին հետ , տե՛ս ինչպէս
գեղեցիկս կը յարմարի նոցա գոյն , ճիշդ քեզ ու ինձ
նման , ո՛վ վարդ կոյս :

15.

Կը յառիմ գեղեցիկ կապուտակ երկնից , ոչ ինչ
բայց միայն դատարկ օդ կը տեսնեմ անդ , սակայն
երբ դառնամ ես այդ աչաց , բիւրաւոր հրեշտակներ
կը կարծեմ տեսնել ոչք լուսեղէն թեւօք կը սաւառ-
նին այդ գոյգ մը վճիտ երկնից մէջ :

Շուշանն ունի կակուղ տերեւներ , անմեղութեան
շուշն է որ նորա թերթիկներէն կը բուրէ , բայց
քու ձեռներդ , շուշան ձեռներդ , յոյժ առաւել հա-
ճոյք կ'առթեն ինձ քան ողջոյն դաշտերն ծաղկա-

զարդ : Ո՛հ , անմեղ կոյս , կրնան ըլլալ գեղեցիկ ի-
րեր յերկինս կամ յերկրի . վստահ լեր , սակայն ,
թէ չկայ ի նոսա սիրոյ կիսուն չափ քաղցր մի բան :
Ե՛կ , ուրեմն , նուիրենք մեր սրտեր սիրոյ զիցունոյն :

16.

ԵՒԱ ԱՌԱԴԱՍ

Երբ քեզ հետ խօսակցիմ , կը մոռնամ ժամանա-
կը . սիրելի են ինձ բոլոր եղանակը տարւոյ եւ նոցա
փոփոխմունք : Քաղցր է շուշն առաւօտեան , քաղցր
է իւր լուսափայլումը , իւր թռչնոց առաջին դալ-
լայլը . հաճելի է արեգ երբ կը սփռէ զառաջինն իւր
ոսկի ճաճանչներ եղեմազուարճ այս դաշտից վերայ .
գեղեցիկ են թփոց ու ծառոց , մրգաց ու ծաղկանց
վերայ շարուած հատիկք ցօղոյ ոյք փալիլան գո-
հարանման իրենց երփնազարդ ցոլացմամբ . անու-
շաբոյր է արգասաբեր երկիրն մեղմ տարափներէ
վերջ , եւ քաղցր է երեկոյեան նաղելի գալուստը ,
վսեմ է գիշերն իւր սա արծաթճաճանչ լուսնիկով
եւ սա՛ անոյշաճայն թռչնեկօք . դիւթիչ է տեսիլն
սա՛ երկնային գոհարաց , սա՛ փալիլուն աստեղց :
Սակայն , ոչ շուշն առաւօտեան ոչ փառաշուք ծա-
ղումն արեգական ոչ ցօղափայլ թուփք ու ծաղ-
կունք ոչ անուշահոտութիւն օգոյ ոչ գիշերն վեհա-
փառ ոչ նաղելաճեմ գնացք լուսնոյ քաղցր են ինձ
առանց քեզ , ո՛վ իմ Աղամ :

Մ Ե Ս Ի Ա

Սկսեցէ՛ք ձեր երգ , Նիմփայքդ դուք Սաղեմայ .
վսեմ երգեր հարկ են երկնային նիւթոց : Ո՛վ դու ,
հոգիդ երկնային , որ հրավառեցիր Եսայեայ չրթներ ,
մանաւանդ դո՛ւ երկնային այն կայծ իմ տկար շըր-
թանց մօտեցուր , դո՛ւ ներշնչէ զիս :

Մարգարէ բանաստեղծն ապագայի այն ոսկեղնիկ
ժամանակի մէջ յափշտակեալ այսպէս կ'սկսի :

Կոյս մը պիտի յղանայ , որդի պիտի ծնանի . Յէս-
սէի բունէն մի շառաւիչ պիտի բողբոջի , որ նուա-
րական ծաղիկ գերկինս պիտի խնկարկէ անոյշ իւր
բուրմամբ : Տէրոջ հոգին նորա տերեւոց վրայ պիտի
հանգչի ու երկնի խորհրդայից Աղանին նորա թեւ-
թիկներն պիտ' ընէ իրեն բոյն : Հոսէ՛ , երկին , հոսէ՛
ի բարձանց ցօղայից այդ նեկտար , ցօղէ մեղմանո-
սիկ այդ տարաւի կենսալիր : Հիւանդն ու տկար բու-
ժիչ մի տունկ պիտի գտնեն , պատապարան ի փո-
թորկաց եւ հովանի՝ սաստիկ շերմութենէ : Պիտի
զաղարին բոլոր ոճիրք , պիտ' անհետին նախանձն
խեռ , քէն ու ռիս : Արդարութիւն պիտի բարձրացնէ
զիւր դրօշակ , խաղաղութիւնն պիտի սփռէ լիա-
փութն ինծղի , սիրոյ երջանկութեան ծաղիկներ :
Շուշանադեղ անմեղութիւնն պիտ' իջնէ յերկնից եւ
զայս աշխարհ գեղեցիկնէ : Տարիներ , թիւ առէք եւ
բազ , սրացէ՛ք . ծագէ՛ ոսկի դու առաւօտ բազմա-
ցեալ , ո՛հ , ծնանէ , սիրուն մանկիկ , եկ յայս աշ-
խարհ մեղսալից : Տես , բնութիւնն համայն պճնուած
իրրեւ հարսն գեղանի , գըեղ գիւմաւորել կը փութայ ,

հեշտաբուրիկ զարնան ծաղիկներէն պսակ մը յօրի-
նած քո սուրբ զլխոյդ ի զարդ դնել կը բաղձայ :
Տես , կը ժպտին Լիբանանու վեհ սարեր , տէս , կը
պարեն լեռանց անտառք ցնծալից , տէս , խնկաւտ
ամպեր կը բարձրանան Սարօնէն եւ Կարմեղոսի ծաղ-
կապսակ կատարք գերկինս կը խնկարկեն :

Լսեցէ՛ք , աւետարեւր ձայն մը ամայի անապատն
ցնծամամբ կը ընու , զուարթալից մի ձայն կը հնչէ
հեշտալի լութեանց մէջ : « Պատրաստեցէ՛ք ուղին ,
Աստուած մը , Աստուած մը կ'երեւի : » Աստուած
մը , Աստուած մը կ'արձագանգեն պինդ ժայռեր :
Աստուած մը , Աստուած մը պատասխան կուտան
չլուրներ : Ահա , երկիր կ'ընդունի զայն յերկնից :
Խոնարհեցէ՛ք , լեռներ , թող ցածնան ձեր հպարտ
զազաթներ , ի վեր բարձրացուցէք , հովիտք ու ծոր-
ծորք , զլուխնիդ հակած , կաղնիք կուռ , յարդանք
ընծայեցէ՛ք , ողորկ լերուք , դուք ժայռեր , եւ դուք
արագահոս վտակներ տեղի տուէք . Փրկիչն զայ ,
Այն զոր նախնի Պուէտներ զուշակեցին Աստուծոյ
հոգւովն ներշնչեալ , Լսեցէ՛ք զԱյն համբեր , եւ տե-
սէ՛ք՝ դուք բոլոր կոյրեր : Տեսութեան ճառագայթ
պիտի ներմուծէ կոյր աչերէ եւ լոյս ծագէ մաշյ
աչաց , եւ ձայնի աւերեալ ճանապարհն պիտ' մաք-
րէ ու երաժշտութեան հրապուրանք թրթռացնէ .
պիտի երգէ համբն , կազն ի բաց նետէ պիտի իւր
ցուպ եւ ոստոստէ սրբնթաց այծեամբն նման : Այս
ընդարձակ աշխարհ ոչ մի հառաչ , ոչ մի արտունջ
պիտ' լսէ , ամէն երեսէ պիտի սրբէ զարտասուս :
Աղամանդեայ կապանք պիտի չղթայուի Մահն եւ
Դժոխոց ժանտ բռնակալն պիտի զգայ յուէրժական

վիրաց կսկիծն։ Որպէս բարեգութ մի հովիւ կը խնամէ զիւր հօտ, կը փնտռէ խոտաւէտ արօտ եւ մաքուր օդ, կը փնտռէ կորուսեալն, եւ կուզէ ոչ խարն մոլար, աստանդակսն, ի տուրնջեան կը հսկէ զայնս եւ կը պաշտպանէ վտանգալից զիշերուան մէջ։ Քնքոյշ գառնուկն իւր բազկաց մէջ կը սեղմէ ձեռքը կը կերակրէ եւ իւր կրծոց վրայ կը տաքցնէ։ Այսպէս պիտի հովուէ, խնամէ խոտացեալ Մեծիան զմարդկութիւն կորուսեալ։ Մարդիկ զարմացմամբ շուշաններ պիտի տեսնեն փթթինազարդ, կանաչ մարմանդ յանապատս ամայի, յապուշ կրթեալ պիտի լսեն քաղցրիկ ջուրց խոխովներ խորշակահար ու ծարաւուտ երկրաց մէջ, հերձեալ, խոժոռ ժայռից վրայ, յորս բիրտ չնազալք կը բնակէին, եղեգի ճիւղեր կը դողդոջնէն եւ կը խոնարհին հեզիկ տերեւք կնիւնի։ Անբնակ աւազուտ հովիտներ, ուր փուշ էր խոնուած, սաղարթագեղ մայրիկներով եւ շնորհազարդ մրտենեօք են պճնուած։ Անտերեւ թփոց ու դժնիկին՝ ծաղկազարդ արմաւենի ու անուշաբոյր մուրախն յաջորդած։ Գառնք ընդ գայլս պիտ' արաւ ծին կանաչազարդ մարգաց մէջ, առիւծն ու որթ նոյն գոմին մէջ պիտի ննջեն, աղայք վազրին պիտի առաջնորդեն ծաղկահիւս եղերաց վրայ. անջնատ ի ժեր ուղեւորին ոտներն պիտի լզեն. մանկիկն ժրպտուն իւր ձեռաց մէջ պիտ' առնէ քարքն խառուտիկ եւ օճն սիրուն բծաւոր, նոցա լեզուաց հետ պիտի խաղայ անմեղութեամբ։

Ե՛լ, լուսաթանգ դռ Սաղիմ, ի վեր բարձրացուր աշտարակածեւ քո զլուխ, ի վեր յառէ քո աչեր։ Տէս, քանի ազգեր քեզ կը զիմնէ դունդադունդ, եւ

քո Ս. զրանց առջեւ կը ծնրադրեն, քո լուսոյդ կը զիմնէ ու քո տաճարիդ մէջ կ'երկրպագեն։ Քեզ համար կը բուրեն խնկալից անտառք եզովմի, քեզ համար կը շողան Ուփիրի լերանց ոսկեոյ սերմերն։ Տէս, ջինջ, պայծառ կը տարածէ երկին իւր վեհաշուք կամարներ եւ մեծապայծառ մի տուրնջեան ոսկի ճառագայթներով զքեզ կ'ողողէ։ Ոչ եւս արփին պիտի ոսկեզօծէ զառաւօտն վարդագեղ, ոչ ալ զիշերոյ նիւփայն պիտի լեցնէ արծաթեայ իւր եղջիւր։ Բայց պիտի կորսուին, լուծուին քո գերագոյն լուսոյդ մէջ. փառաց միակ հեղեղ մը, միակ լուսափայլում մը զքեզ պիտի ողողէ ոսկեփայլ։ Նոյն ինքն լոյսը պիտի շողայ մեծափայլ եւ Աստուծոյ յաւիտենական անմալ տիւր պիտի փայլի քո վրայ։

Պիտի ցամքին անյատակ ծովեր, երկիրն պիտի ծխայ, քայքայի, ժայռեր պիտի փշրին ի փոշի, յաւէրժական լեռներ պիտի հալին ու անհետին։ Բայց հաստատուն պիտի մնայ իւր խօսք, իւր փրկող զօրութիւն պիտի մնայ առ յաւէրժ։

Գ Ր Ե Ա Ն Ք

Հասած ես այժմ, որդեակ իմ, այն հասակին յորում հաճոյք կը խոտորեցնեն զքեզ ի գործառնութեանց. սակայն, ներկայ գոհացմամբ մի կողոպտեր բոլոր ապագայ կեանքդ իւր երջանկութենէն։ Զօնէ՛ նախ փոքր ինչ հաճոյք՝ մեծազունին ակնկա-

լութեամբ: Մի քանի տարեաց ուսումն՝ կատարելապէս հանգստաւէտ պիտի գործէ կենաց մնացեալ մասն:

Բայց փոխանակ սոյն նիւթոյ վերայ ես ինքս ճառելու, Չինական արդի փիլիսոփայէ մը քաղուած հետադայ հրահանգներն կը ներկայեմ լուրջ ու խորին ուշադրութեանդ: Նա որ ուսմամբ սկսած է զիւր կեանս՝ անտարակոյս պիտի ամրապնդէ զայն յարատեւութեամբ: Սէրն առ գրեանս կը տկարացնէ մեր առ հաճոյս ունեցած բաղձանք, եւ երբ այս բաղձանք մարի անդամ մը, կեանքն յայնժամ զիւրազոյս կը լինի կրելի: Այսպէս մարդ իւր պիտոյքներէ առաւելագունին տիրանալով, չկրնար երբեք ըլլալ կեմեակայ մեծ յուսախաբութեանց ու կը գերծանի այն նուաստութիւններէ զորս չքաւորութիւնն անխուսաբելի կերպիւ կ'արտայրէ:

Անճառ մի հաճոյք կ'արբանեկէ կամաւոր ուսանողին կենաց: Առաջին անգամ երբ կ'ընթեռնուծ ընտիր գիրք մը, ճիշդ այնպէս կը թուի ինձ թէ նոր բարեկամ մ'եմ ստացած: Երբ վերստին կ'ընթեռնուծ մը գիրք մը զոր ընթերցած եմ յառաջագոյն, հին բարեկամի մը հանդիպիլ կը կարծեմ: Կենաց ամէն միջազէպներէ պարտիմք օգուտ քաղել կատարելագործուելու համար, չնչիններէն որպէս կարեւորներէն: Աղամանդ մը չէ միայն որ փայլ կուտայ ուրիշին, հասարակ կոչու քար մը կը գործածուի նաեւ այդ նպատակաւ: այսպէս եւ օգուտ քաղել պարտիմ անարժան արարածէ մը կրած նախաախնքներէն ու անարգանքներէն: Նորա բրտութիւնն զիս յանձնաքննութիւն պարտի հրաւիրել, որով կարե-

նամ ուղղել ամէն խոտելի ինչ որ նորա չարախօսութեանց տուած է առիթ:

Բայց անօգուտ է շատ ընթեռնուել, եթէ չլինիս կանոնաւոր մի ընթերցող: Եթէ ընդմիջեա զայն բաւական երկար ժամանակ, ընտ չեա կրնար ստանալ բաւական մտունդ: Են ոմանք որ կ'ուսանին օր մը բուռն կորովով, յետոյ կը հանգչին տասը օր: Սակայն իմաստութիւնն տարփածու մ'է, զոր անյողգողջ ջանիւք միայն կարեմք գրաւել ի մեզ:

Ի նախնին առած մ'էր թէ մարդ չբանար երբեք մի գիրք առանց օգուտ մը քաղելու ի նմանէ: Եւ ես կը կրկնեմ. ամէն գիրք կրնայ նպաստել մեզ առաւել հմուտ լինելու ու բանիւրուս, ի բաց առեալ քոնակներն: Եւ սոքա չեն առաւել ինչ քան գործիք անառակութեան: Վտանգալից կեղծիքներ են սոքա յորս սէրն է իշխող կիրք:

Ամենէն անհամեստ չարժուանք, հանճարեղ դարձուածներ կը նկատուին ի նոսա. խորամանկ ու վնասկար սովորութիւնք՝ իրբեւ ազնուութիւն ու քաղաքավարութիւն: Ժամադրութիւնք եւ նոյն իսկ լիկումներ այնպիսի զօրաւոր լուսոց մէջ կը գրուին, այնպիսի գրաւիչ գոյնէրով կը չպարուին, որ չափահաս անձանց իսկ սրտերն զօրեղ կրիւք կրնան փութորկել: Որքան, ուրեմն, պարտին երկեւե պատանիք ստակալ ի նոցանէ, պատանիք՝ ոյց միաք այնքան անզօր է եւ ոյց սրտեր այնքան ընդունակ են կրից:

Բայց, կ'ըսեն ոմանք, այդ օրինակ վիպաց հեղինակք ոչ այլ ինչ ունին ի մտի այլ միայն ներկայել զմոլութիւն պատժեալ եւ զառաքինութիւն վար-

ձառեալ, Բարի, Սակայն ընթերցողաց մեծագոյն մասն պիտի ընծայէ՞ ուշադրութիւն այդ պատիժներու ու վարձատրութեանց։ Նոցա մտքեր չե՞ն գրաւուիր ուրիշ բանէ մը։ Կարելո՞յ է երեւակայել թէ սիրան՝ յոր հեղինակն առաքինութեան սէրն կը ջանայ ներշնչել՝ կրնայ յաղթահարել խորհրդոց այն ամբոխին որք ի ցոխութիւն կը հրաւիրեն զայն։ Այսպիսի ծակոտեալ խողովակէ մը առաքինութիւն հոսեցնել կարողանալու համար, հեղինակն առաջնակարգ փիլիսոփայ մը պարտի լինել։ Բայց մեր դարուն մէջ առաջնակարգ փիլիսոփայք սակաւագիւտ են յոյժ։

Խոյս տուր այսօրինակ գրքերէ ուր մոլութիւնն առաքինութեան դիմակն կ'առնու։ Փնտռէ՛ յար իմաստութիւն ու դիտութիւն առանց երբեք խորհելու թէ գտած ես զայնա։ Իմաստուն է այն անձ որ կը շարունակէ իմաստութեան լինել զճեալ։ Բայց երբ անգամ մը երեւակայէ թէ գտած է զառարկայն իւր հետախնդրութեան, յիմար մը կը լինի նա յայնմամ։ Ուսիր առաքինութեան պնդել զճեալ օրինակ առնելով քեզ կոյրն, որ քայլ մը չառնուր բնաւ, առանց նախ իւր ցպոյն առջեւի գետինը քննելու։

Աշխարհ նման է լայնարձակ ծովու մը։ Մարդկութիւնն մի նաւ է նորա փոթորկայոյզ կրծոց վերայ նաւարկող։ Մեր խոհեմութիւնն է իւր առագաստներ, գիտութիւնք կը ծառայեն մեզ իրբեւթիակք, լաւ կամ յոռի դիպուածք են նպատաւոր՝ կամ աննպատաւ հողմունք, դատողութիւնն է զեկն։ Առանց այս վերջնոյն նաւն կը ցնցի ամէն կոհակէ ու կը նաւարկի ամէն զեփրեռէ։ Ի մի բան, ան-

նշանութիւնն ու չքաւորութիւն՝ ծնող են աշարջութեան ու խնայողութեան, աշարջութիւն ու խնայողութիւն՝ հարստութեան ու պատուոյ, հարստութիւն ու պատիւ՝ հպարտութեան ու շռայլութեան, հպարտութիւն ու շռայլութիւն՝ անբարոյականութեան ու ծուլութեան եւ անբարոյականութիւն ու ծուլութիւն վերստին կը ծնանին չքաւորութիւն ու աննշանութիւն։ Այսպիսի են շրջանք Կենաց։

Ա Ր Տ Օ Ս Ր

Երբ բարեկամութիւնն կամ սէր չարժեն մեր կարեկցութիւն, երբ ճշմարտութիւնն յանկարծ փալկի մեր առջեւ, շրթունք կրնան ձեւացնել բոտորակ մի ժպիտ։ Բայց սիրոյ ու գորովոյ լաւագոյն ապացոյցն է մի Արտօսր։

Կարի յաճախ ժպիտն՝ մի խաբէութիւնն է միայն կեղծաւորին թաղուցանելու համար իւր ատելութիւնն կամ երկիւղ. տուէ՛ք ինձ այն սրտաբուղիս հառաչ մինչ հոգւոյ արտափայլութիւնն եղող աշկունք միժագնեալ են Արտօսրի մը տակ։

Այն անձ որ պարտաւորած է նետուել մի լեռնակուտակ ուղիւսնաւ այն փոթորկալից կրծոց վերայ, ըլլալ խաղալիք անգութ կոհակաց, մինչ կը հակի ալեաց վերայ, ոչք պիտ'ըլլան թերեւս իւր գերեզման, սպիտակ փրփուրներուն մէջ կը թափէ աղի մի Արտօսր։

Պաղցրիկ տեսարանք իմ մանկութեան, սրբու-

վայրք բարեկամութեան ու ճշմարտութեան, նուիրական գուր ընդ Սիրոյ ու Անմեղութեան. ձենէ բաժնուելու գծկամակ՝ արտատուեցի ես. վերջին անգամ ձեզ նայիլ դարձայ, բայց հաղիւ կրնայի տեսնել ձեր աշտարակ Արտասրի մը մէջէն:

Թէեւ չկարեմ այլ եւս թափել իմ երգումներ Մարիամի առջեւ զոր կը սիրէի այնքան բուռն, այնքան կաթողին տարփանօք. կը յիշեմ, սակայն, ժամն երբ վարձատրեց նա այդ երգումներ Արտասրով մը:

Մի այլոյ կողակից է եղած նա այժմիկ. թող ապրի օրհնութեամբ առ յաւէրժ, իւր անունէն պիտ'անհամ թափաւ իմ սիրտ. հառաչով մը պիտի լքանեմ զոր ինչ իմն կը կարծէի ժամանակաւ եւ պիտի ներեմ նորա խաբէութեան Արտասրով մը:

Ո՛վ սրտակից իմ բարեկամք, ձենէ դեռ չբաժնուած սիրելագոյն է իմ սրտի սա յոյս թէ, երբ վերստին հանդիպինք միմեանց այս գեղջկական առանձնութեանց մէջ, պիտի միանանք ինչպէս կը բաժնուինք Արտասրով մը:

Երբ հոգիս առնու իւր թռիչ գէպ ի գաւառս գիշերոյ եւ գրուի զիակս ալ սեւ զագողին մէջ, երբ անցնիք չիրմիս քովէն ուր կը հանգչին իմ ոսկերք, ո՛հ, թրջեցէք իմ փոշի Արտասրով մը:

Թող չգրուի մարմար ոսկերացս ի պատիւ, զոր ունայնութեան որդիք կը կառուցանեն պանծանօք. թող չհռչակեն գրեանք իմ անուն կամ համբաւ, բոլոր ինչ որ կ'ուզեմ, բոլոր ինչ որ կը խնդրեմ է մի չիթ Արտասր:

Գ Ի Ն Ի (*)

Երբ ծարաւի է մայր երկիր՝ երկնի արցունքը նա կ'ըմպէ, ցօղոյ կայլակներ՝ ծաղկանց բաժակներն կ'արբուցանեն, երեկոյեան գորշ մառախուղք՝ ըմպելիք են ծործորաց եւ վարդագոյն արեգակ մինչ կը փայլի յերկինս՝ ովկիանու տամուկ արցունքը նա կ'ըմպէ. լուսինն եւս իւր տօգոյն փայլ արեգակէն կը ծծէ: Ի բաց դայէք, ուրեմն, յինէն գուր բոլոր բարոյագէտք, քանի որ բնութեան սուրբ օրէնքն է ըմպել, իմն պիտ'ընեմ ես բնութեան այդ օրէնք եւ ողորեմ զտիեզերս գինուով:

Հ Է Լ Վ Է Տ Ե Ա Ն Ք (*)

Մաղցեցայ Հէլվետեանի խրոխտ մթին ճակատն ի վեր. լիճք ու լերինք փայլէին իմ ի ներքոյ՝ մաբախապատ եւ ընդարձակ: Լո՛ւն էր յոյժ ամենայն

(*) Սոյն հատուածը կը ծարձանեմ ոչ Թէ գինի խմելու սովորութեան կողմնակից լինելու համար, այլ իբրեւ հետաքրքրական մի կտոր:

(*) Յամին 1805ի գարնան՝ յոյժ սիրելի բնատուրութեամբ տաղանդաւոր մի երիտասարդ կոթող գիւր ուղի ի լերինս Հէլվետեան: Երբ ամիս վերջ գտնուեցան իւր նշխարք, զորս իւր հաւատարիմ էգ-որսորդ շունն կը հսկէր: Սո՛ւ՝ Քըմպըլէտի ամայութեանց մէջ անմեկին ընկերն էր միշտ իւր տիրոջ:

ինչ, լսելի կը լինէին միայն կոխնչք արծուոյն՝ ոյց ծերպք տային արձագանգ : Յաջմէ ծագն Սթրիանի՝ Իրէտ-թըրն կը հակէր եւ ի ձախմէ Քէշխտիքէմ կը բարձրանայր : Նորա զիմաց կը կանգնէր մի ժայռ անտուն, յոր նշմարեցի զայն վայր տխրալի ուր թափառականն էր մեռած : Լեռնային գորշ թփոց մէջ՝ մութ կանաչ էր այդ վայր ոյր ի վերայ նժգեհն բնութեան կայր տարածեալ : Մարմինն իւր փտարանդի թողուած էր լքեալ փտտելու, մինչեւ հողմունք ցրուէին զայդ կաւն իսկ անպաշտպան : Միայնակ, թէեւ, տարածեալ չէր սակայն լքեալ բնաւին, զի սիրելին իւր անբարբառ, մինչ իսկ ի մահ հաւատարիմ, կայր ի սպասու յարաժամ, պաշտպան կանգնէր իւր բլրիցս սիրեցեալ տիրոջ ածիւն ներուն եւ լեռնային աղուէաներն ու աղուաներ վանէր ի բաց :

Հաւատարմի գու շնիկ, ո՞րքան ժամանակ կարծեցիր թէ նինջ մ'էր լռութիւնն այդ անշշունչ : Երբ շարժէր հողմ զիւր զգեստ քանիցս ոստեար գու յուղի : Քանի՞ երկար տիւ ու գիշեր համրեցիր գու այդ սրտակից բարեկամիդ անշնչացեալ մարմնոյն առ մերձ, որ կը նեխէր գարշէր տակաւ եւ ի գեղոյ լինէր ծաղկընկեց : Եւ ո՞չ, չէ՞ ցաւալի, ապաքէն, զի չկար ոք մատուցանող հոգեհանգստեանն զպաշտօն, չկայր մայր մը նորա վերայ արտասուածոր . ոչ բարեկամ նորա մարմնոյն լինել ի խոյզ, եւ դո՛ւ, փոքրիկ պահապան, կանգնէիր միայնակ առ նմա :

Երբ մի մեծատուն գեղջկահագոյն մահու լինի անձնատուր, մեծագնի պատտառակալք կը ծածանին յաղօտալոյս ի սրահին : Յարձաթ ասպար (scutche-

ons) կը պաշտպանեն զիւր դարձալ եւ զմարմինն զեղածաճկոյթ բոլորն չուրջ մեծալեւծքն ողորկեաց : Սրահից մէջ, յանդընդարին գիշերի, պրտան ջանք գեղնագոյն եւ ի մատրան, ծածանին, զրօք ծալ ի ծալ : Հեռին, ի գասս եկեղեցւոյ, երաժշտութիւն մի սրբազան կ'ողբայ ի ձայն մեղամաղձիկ զկորուստն նորա :

Բայց պատշաճագոյն է վասն քեզ, բնութեան աղնիւնդ սիրահար, հանգուցանել զքո զուխ լեռնային հեղիկ դառին հանգոյն երբ մոլորած զլորի նա հոկայ ժայռի մը վրայէ եւ արձակէ վերջին հառաչ մօրն առնութիւր : Այս լճակին մէջ ամալի կօրորի մահիճդ շնորհագեղ, երկնաթոռի ծիծեռն գորշ՝ յուզարկաւորութեան երգէ երգն տխրալուր, միակ կեր մը հաւատարիմ կը հաւաքէ շունչդ յետին՝ մինչ կը մեռնիս Հէլվէտեանի բազկաց ի մէջ :

ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդ չըջապատեալ է ի բնութենէ որ ունի իւր ծովերն ու փոթորիկներ, իւր աստեղալից հաստատութիւն, իւր երկրաշարժներն ու խաւարումներ, գիշերն կը յաջորդէ տառնջեան եւ եղանակք տարւոյ կը փոփոխին հրաշալի իմն եղանակաւ : Մարդ պատճառ մ'է, կրնայ ազգել մի ներգործութիւն, եւ երբ կը տեսնէ փոթորկաց խուժիլն մթնալորտի մէջէ ու փրփրացայտ, լեռնակուտակ ալեօք ովկիանու

մակերեսն յուզելը, կը հաւատայ թէ մի անտեսանելի Անձէ յառաջ կուգան թագուն այդ ազդեցութիւնք: Մարդ կը նկրտի գտնել զայդ էակ ու հաշտիլ ընդ նմա: Մինչ կ'ընդարձակին իւր գիտողութեան ու գիտութեան հորիզոնք, կ'ունենայ առաւել քան զառաւել պատկառոտ գաղափարներ այդ անտեսանելի էակին վեհափառութեան նկատմամբ: Գիտութիւնն կը փափայ զիւր գաղտնիս: Կ'ըսէ թէ աշխարհներ են աստեղք երկնի եւ թէ կան անհամար դրութիւններ որ կը սրանան ի միջոցի, ցոյց կ'ուտայ թէ լոյսն կը կտրէ հեռաւորութիւններ զորս ի չափ առնուլ չէ կարելի, մասնանիչ կ'ընէ այն անհզորութիւններ ոյք ի մի կը զօդեն այդ աշխարհներն մեծազանգ ու անթիւ, եւ այսպէս անտեսանելի էակին նկատմամբ ունեցած մեր բմբռնում այնքան կ'աճի մինչեւ կ'ապշեցնէ ու կ'ընկուզանէ զմեզ սքանչացման անհունութեանց մէջ: Ամէն տարւոյ յառաջդիմութեամբ այդ էակի անաւորութիւնն կ'առաւելու: Գիտութիւնն կը խուզարկէ զտիեզերս: Հեռագիտակն կը պարզէ հեռաւորութեանց անհունութիւններ որոց առաջի անշունչ անբարբառ յապուշ միայն կրնանք կրթիլ: Առ երեւոյթս մեռեալ մետաղք ներդաշնակութիւն մը կը կազմեն: Լուսապատկերացոյցն կը վերլուծէ զլոյս մոլորակաց ու կը պատմէ մեզ թէ ինչ մետաղներ կը վառին նոցա հեռակայ հնոցներու մէջ: Նոյն իսկ կ'ըսուի թէ կան աստղեր այնքան հեռի որոց լոյս, ճամբորդելով ստեղծադրութեան սկիզբէն ի վեր, չէ տակաւին հասած այսր եւ չպիտի հասնի մինչեւ միանանք եւ մենք անթիւ մեռելոց: Աստուած, Արարիչն, թա-

գաւորն, Հայրն, Նա իւր ձեռաց մէջ կը բռնէ այս անհունապէս լայնարձակ տիեզերքն եւ ամէն ինչ որ ի նմա: Ո՛վ խուզարկելով կրնայ գտնել զԱյն: Կրնանք երեւակայել էակ մը որ չունի բնաւ սկիզբ եւ որ չպիտի դադրի երբեք գոյութիւն ունենալէ: Ի՞նչ ըսել կ'ուզենք անհունութիւն բառով: Անհունութիւն քողարկելու համար գործածուած բառեր են: Ոչ մի մարդ երբեք լիապէս ըմբռնած է այդ բառեր կամ պիտի ըմբռնէ: Միշտ կը յեղեղեմք Աստուած բառը, եւ կը հասկնամք այսու տիեզերաց Առաջին Պատճառը. բայց նոյն իսկ չեմք գիտեր թէ ի՞նչ են տիեզերք: Զգարմանամբ ուրեմն որ հրեշտակք կը քողարկեն զիւրեանց դէմքեր ու կը գոչեն առաջի Նորա, «Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր Աստուած աւմենակալ:» Աստուծոյ նկատմամբ մեր կազմած ռաւջիւն գաղափարն պարտի ուրեմն միշտ լինել թէ Նա է անաւոր, անձանօթ, անսահման էակ մը: Յայս վայր չկայ գաղափարաց տարբերութիւն: Անհուն զօրութիւն, անհուն իմաստութիւն, անհուն սրբութիւն. ահա Աստուած: Եւ արդ, հասած լիւնելով սոյն եղբակացութեան, ասկէ աւելի բան մը գիտեմք Աստուծոյ նկատմամբ: Մինչեւ այս կէտին համաժող ենք մեր Աստուածեան բարեկամաց հետ, եւ աստի կը բաժնուիմք:

Եթէ այսչափ է միայն մեր ծանօթութիւն, հաւասար է այս Աստուծոյ նկատմամբ բնաւ ծանօթութիւն չունենալու: Հեռի է Նա ի մէնջ, անկարելի են աղօթք, ու երազ մ'է կրօն: Մենք կը կարօտինք զխոնարհ ոչ միայն թէ կայ Աստուած մը, այլ

թէ կրնամք մերձենալ առ Նա : Եւ զայս զիտնալու համար հարկ էր որ Աստուած ինքզինք յարմարցնէր մեզ : ՉԱստուած գտնելու համար եղած խուզարկումը չին է մարդկային խորհրդոյն չափ : Բազմիցս «անհաւատութիւն» կոչուածն է միայն Աստուծոյ նկատմամբ առաւել ստոյգ գիտութիւն ստանալու տենջանք մը : Ի՞նչ է Աստուած : Ունի՞ Նա ո՞ր եւ է խորհուրդ կամ հոգ մարդկան վերայ : Տխրութիւնն կը ճնշէ զմեզ : Ոչ մի մարդ կարէ օգնել . վիշտը ու առաւազանք կը պաշարեն զմեզ անխղճօրէն , մահն կը մերձենայ : Անհուն ջաղացքի մը մէջ կ'աղացուի՞նք , որոյ քարեր կը դառնան առ յաւերժ : Կը զգամք ի ներքուստ թէ զտիեզերս կառավարող զօրութիւն կը հողայ զմեզ եւ թէ կրնամք աղաղակել առ Նա , ու պիտի լսէ մեզ : Այսպէս կ'անձնաւորենք զայդ զօրութիւն : Իմ փորձառութիւնս միայն չէ պիտի , այլ՝ տիեզերական եղած է այն բոլոր դարուց մէջ : Մարդիկ ոչ միայն հաւատացած են Աստուծոյ գոյութեան , այլ նաեւ հաւատացած են թէ ինքզինքն յայտնող մ'է այդ Աստուած : Գրեթէ ամէն կրօնի մէջ կայ այս գաղափար , անտարակոյս պարտի ըլլալ , զի եթէ պարզապէս ունենանք Աստուած մը անյայտ ու անհուն . անկարելի է ունենալ կրօն : Զի թէեւ կարեմք երկրպագել Նմա , բայց չկարեմք հաղորդակցիլ ընդ Նմա : Կը հաւատամք Աստուծոյ , բայց եթէ այսչափ է միայն իմ հաւատք , հաւատար է այս բնաւ չհաւատալու . լաւագոյն է կոյր ըլլալ քան տեսնել միայն զօրութիւն մը ու չտիրել զայն : Մեր սրտեր ոչ միայն կ'անձկան ունենալ Աստուած մը , այլ՝ ինքզինքը մեր անզօրու-

թեանց յարմարցնող Աստուած մը : Եթէ Աստուած կը խօսի մարդկան , պարտի խօսիլ նորա հասկցած լեզուաւ . եթէ ինքզինք կը ցուցնէ , հասկնալի ձեւով մը երեւելու է . եթէ ինձ կը խօսի , իմ լեզուաւ խօսելու է : Բոլոր մարդոց մէջ կայ բաղձանք մը որում գոհացում կրնայ տալ յայտնեալ Աստուծոյ մը գաղափարն միայն :

Ի՞նչ է Նոր Կտակարանի վարդապետութիւնն այս խնդրոյ նկատմամբ : Աստուած պատասխանած է մարդկային հոգւոյ այս բաղձանաց կարելի եղած միակ կերպիւ , այն է մարդկութեան մեջ յայտնուելով : Բանի վարդապետութիւնն այս է թէ Աստուծոյ բնութիւնն է յաւիտենականապէս յայտնել ինքզինքը : Երբ Նոր Կտակարանին մէջ կը խօսուի անհուն Աստուծոյ նկատմամբ , ընդհանրապէս կը գործածուի Հայր բառը : Երբ այդ Հայրն կը ներկայացուի իբրեւ մարդկան հետ յարաբերութիւն ունեցող էակ մը , կը գործածուի Որդի կամ Բաւ (լուզում) , այսինքն Հայրը որ կը յայտնէ ինքզինքը , կը հաղորդակցի ընդ մեզ , զի արտասանեալ խօսք կը յայտնէ զխորհուրդ : Եւ ուստի կը հաւատանք թէ ինչ որ էր Յիսուս Քրիստոս եւ ինչ որ ըրաւ , նոյնն է Աստուած յաւերժապէս ու կը կատարէ նոյն գործեր : Կ'ուզեմ ծանօթութիւն ստանալ Աստուծոյ նկատմամբ , Իւր զօրութիւնն կը տեսնեմ ի բնութեան , Իւր առ մարդկութիւն տաւած զգացումներ՝ Յիսուս Քրիստոսի կենաց ու գործոց մէջ : Աստուած կը հոգայ գաղքաւան : Թուի իմն թէ բնութիւնն կ'ըսէ , «Միայն կը ճնշէ զայն» : Յիսուս ուրախ լուրեր քարոզեց նոցա ու կերակրեց զայնս : Աստուած կը հո-

դա՞յ հիւանդն : Յիսուս չըջեցաւ բուժելով հիւան-
դութիւններ ու ակտեր : Կարեկցութիւն կ'ունենայ
Աստուած իւր օրէնքներն բեկանողաց վրայ : Յի-
սուս զինքը խաչողաց համար ազօթեց : Կը հողայմ
Աստուած զվշտացեալս : Ղազարոսի գերեզմանին
վրայ արտասուեց Յիսուս : Ի նկատ կ'առնուէ Աստ-
ուած վշտաց ու ցաւոց մէջ մաքառող այնքան
մարդկային ամբոխներ : Եկէ՛ք ինծի , բոլոր յողնած
ու բեռնաւորածներ , եւ ես զձեզ պիտի հանգչե-
ցնեմ ,» ըսաւ Յիսուս : Աստուած իրապէս կը սիրէ
զմարդ : Քրիստոսի կեանքը , Քրիստոսի խօսքերը ,
Քրիստոսի մահը , ամենեքին կը պատասխանեն , « Կը
վնասէ Նա զկորուսեալն՝ փրկելու համար : » Սա
խօսքն յատկազոյն բացատրութիւնն է մեր Տէրով
երկնային կենաց . « Աստուած յայտնեալ ի մարմնի : »

Բայց հարկաւորապէս սահմանաւոր էր այս յայտ-
նում : Աստուած սահմանաւորեցաւ մարդկային ձեւի
մը , մարդկային լեզուի եւ կարճ ժամանակամիջոցի
մը մէջ : Յառաջ քան զՔրիստոս միլիոնաւոր այն
ժողովուրդներ ի՞նչ յարաբերութիւն ունէին ընդ Աս-
տուծոյ : Ի՞նչ յարաբերութիւն ունինք մենք : Կեն-
սական հարցումներ են սոքա : Ի՞նչ կ'ըսէ Քրիստոս ,
« Մն որ զիս տեսաւ՝ հայրը տեսաւ : » Հայրը չփոխ-
ուիր : Աստուած է , միշտ եղած է , միշտ պիտի լի-
նի , ընդ մարդկութեան ունեցած բոլոր իւր յարա-
բերութեանց մէջ , ճիշդ այնպէս էր Քրիստոս , որ
մեռաւ զմարդիկ փրկելու համար , եւ այսպէս խաչն
կը յայտարարէ թէ Աստուծոյ բնութիւնն է միշտ
վնասուել ու փրկել զկորուսեալն , եւ թէ այսպէս
պիտի լինի առ յաւերժ :

Հարցում մը եւս կայ : Մենք ոչ միայն կը կա-
րօտինք զիսնալ թէ Աստուած կայ եւ թէ Իւր յա-
ւիտենական բնութիւնն է յայտնել Ինքզինքն , բայց
թէ քրիստոնէական թուականին այս ինն եւ տասնա-
ներորդ դարուն մէջ կա՞յ մի կարեկցութիւն Նմա
մերձենալու . Աստուած մեզ հետ գործ ունի՞ աշխարհ ,
թէ , երբ Քրիստոս մեռաւ եւ Ս . Գիրքն գրուեցաւ ,
առանձնացաւ Նա անհուն եւ անմերձենալի առանձ-
նութեանց մէջ : Լաւ է գիտնալ թէ Յիսուս Քրիս-
տոս մեռաւ տասն եւ ինն դարեր յառաջ զմեզա-
ւորս փրկելու համար , բայց մարդիկ այժմ եւս Փրկի-
չի մը կը կարօտին ինչպէս յայտնամ . Լաւ է ընդու-
նիկ զՍ . Գիրս իրրեւ անսխալ մի առաջնորդ , սա-
կայն ամէն օր նոր խնդիրներ կը յարուցուն որոց
պատասխանել չձեռնարկեր Նոր Կտակարանն : Ս .
Գիրքը կ'ըսէ , « Սիրէ քու ընկերդ » բայց չըսեր թէ
ի՞նչ ընելու պիտի առաջնորդէ զմեզ սէրն : Ոչ մի-
այն կը կարօտինք զիսնալ թէ գոյութիւն ունի Աստ-
ուած եւ թէ յայտնեց Ինքզինքն տասն եւ ութը դա-
րեր յառաջ , բայց թէ այժմ եւս կը հողայմ զմեզ եւ
թէ կա՞յ մութ աշխարհիս վերայ ճառագայթող մի
նոր լոյս : Գերման մի աստուածաբան ըսած է , « Բո-
լոր մարդիկ բաղձացած են ունենալ մարդկային Աստ-
ուած մը , այսինքն յայտնեալ Աստուած մը , » եւ ես
կը յաւելում թէ բոլոր մարդիկ կը բաղձան ունենալ
ներկայ Աստուած մը :

Ի՞նչ կ'ըսէ Ս . Գիրքն այս մասին . « Սկիզբէն . . .
Աստուծոյ հողին ջուրերուն վրայ կը չարժէր : » Այս-
ինքն մինչ քառան կը տիրէր եւ մարդ չէր տակաւին
ստեղծեալ , Աստուած կը չարժէր յայտնամ բնու-

Թեան վրայ : « Եւ Հոգին ու հարսը կ'ըսեն , եկուր : » Այսինքն , երբ Նոր Երուսաղէմն իջնէ յերկնից Աստուծոյ , վերջին ծայնն որ պիտի հնչէ հին ստեղծագործութեան վերայ , պիտի լինի Աստուծոյ առ մարդ ուղղած ծայնը , « Եկուր : » Աստուած հոգի մ'է որ անձնականապէս կը չիօրի ու կը հաղորդակցի ընդ հոգիս մարդկան , որ կը մեկնէ հին ճշմարտութիւնը , կը յայտնէ նոր ճշմարտութիւն , ամէն օր կ'առաջնորդէ հոգւոյ : Այս են Ս. Գրոց վարդապետութիւնք . ասոր համար է որ անգոր , կործանեալ այլ երբեք չմերժուած մարդկութիւնն առ Աստուած կ'ազազակէ շարունակ . եւ այնպէս կ'ունենանք Սուրբ Հոգւոյն վարդապետութիւնը : Աստուած միշտ կենսական հաղորդակցութիւն կ'ունենայ ընդ հոգիս մարդկան , կը յանդիմանէ զայնս իրենց մեղաց համար , կը ներշնչէ նոցա բարձր խորհուրդներ , կը յայտնէ նոր ճշմարտութիւններ : Սոյն յարաբերութիւնն բացատրելու համար կը գործածուի Սուրբ Հոգի բառն :

Աստուած ամբողջ տիեզերաց մէջն է եւ այսպէս վեր է մեր խորհուրդներէն : Աստուած մօտ է մեզ իւրաքանչիւրիս , նոյն իսկ մեր սրտից մէջն է , եւ այսպէս թաղուն է ամէն անհատի մէջ : Թէեւ անձանօթ է Այն մշտնջենապէս եւ վեր մեր ծանօթութեանց սահմաններէն , բայց ընդ մարդկան կապակցութիւն ունեցող բոլոր խնդրոց մէջ նոյնն է ինչ որ էր Յիսուս Քրիստոս : Երբեակ անուանեցն կը համապատասխանեն մարդկային բնութեան երբեակ պահանջմանց : Այսպէս կ'ունենանք մեր Տէրոջ ուսուցած սա վարդապետութիւն .

1. Մեծ անիմանալի , անհուն էակ մը , զոր կ'անուանեմք Հայր :

2. Նոյն էակն որ ինքզինք կը յայտնէ , նոյնն յաւիտեանս յաւիտենից , որ առաւ մարմին մարդկային եւ որ կը կոչի Որդի :

3. Դարձեալ նոյն էակն որ կը շարժի մարդկային հոգւոյ վերայ եւ յինքն կը քարշէ զայնս , եւ որ կը կոչուի Հոգին Սուրբ :

Արդ պատրաստ եմ ըսել ձեզ թէ ընդէր կը հաւատամ Երրորդութեան վարդապետութեան , ընդէր կրնամ ըսել Անգղիոյ բանաստեղծ-քարոզչին , Քինկսլէյի հետ , « Եթէ այս վարդապետութիւնն չկայ ի Ս. Գիրս , պարտ էր կենայ : » Որովհետեւ տիեզերքն ողջոյն չունի նշանակութիւն ինձ համար , եթէ այս վարդապետութիւնն չէ ճշմարիտ : Կը հաւատամ սոյն վարդապետութեան վասն զի Ս. Գիրքն կ'ուսուցանէ զայն , եւ վասն զի մարդկային հոգին կը պահանջէ զայն :

Կը հաւատամ Աստուծոյ , Ամենակալ Հօր : Կը հաւատամ թէ Աստուծոյ յաւիտենական բնութիւնն է յայտնել ինքզինքն եւ թէ Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ յայտնած է այսպէս զինքն մարդկութեան : Կը հաւատամ թէ Աստուած չապսեց ցգալուստն Քրիստոսի հաղորդակցելու համար ընդ մարդկան , այլ թէ կը շարժէր Նա մարդկային սրտից վերայ բոլոր դարուց ու երկրաց մէջ , ի Չինաստան եւ ի Հնդկաստան , ի կղզիս Ուկիանու , որպէս ի Հրէաստան , եւ թէ Քրիստոսի այս աշխարհէն վերանալէ վերջ եւս կը շարունակուի փրկութեան գործը եւ պիտի շարունակուի յաւերժաբար :

Այսպէս աշխարհի բաղձանքն Աստուծոյ մը համար, մարդկային Աստուծոյ մը, ներկայ ու բնաւ չլքանող Աստուծոյ մը համար՝ կը կատարուի սոյն երբեակ անուամբը: Բառից խեղաթիւրո՞ւմ մ'է այս պարզապէս: Կատակ մ'է աստուածաբանական: Ոչ ոք կրնայ այսպէս խորհիլ որ լրջօրէն ի նկատ առած է մարդկային խորհրդոց ու կենաց առեղծուածներն: Աստուծոյ նկատմամբ եղած այս վարդապետութիւն միակ պատասխանն է որ կրնայ արուիլ մեր խորին բաղձանաց: Երկիւղ ունիմ թէ ոմանք կը խարխափեն ի խաւարի, զի թէեւ կը հաւատան Աստուծոյ անորոշակի, չեն տեսած զԱյն յայտնեալ ու միշտ ներկայ: Ըստ իս, ինչպէս ըսաւ Տէրն մեր, ամբողջ Աւետարանին ամփոփումն է այս վարդապետութիւն. դուռ մ'է այն ուստի կը ճառագայթէ նոր տիւն ի վերայ մթութեանն մարդկութեան. ճշմարտութիւն մ'է այն որոյ հաւատալով պարտիմք ապրիլ ու մեռիլ. ճշմարտութիւն մը՝ որ հարկաւոր ինչ կը կացուցանէ զանմահութիւն:

Ա Ռ Ա Լ Պ Ե Ա Ն Ս

(Շամունի հովսէն Արեգական ծագմանէն յառաջ)

Ունիմ մի հմայք արգիլելու առաւօտեան լոյսը զառիթափ իւր ընթացքէն, այնչափ երկար դադար առնուլ կը թուի նա քո լերկ եւ անարկու գլխոյդ վերայ, ո՞ միանձնան ինքնակալդ դու Պլանդ: Առ վէ ու Առվիրոն հեղեղատք քո ստորոտէն կը հոսեն

անընդհատ. բայց դո՛ւ ամենավետմ ու անարկու տեսիլ, ի վեր կը բարձրանաս շոճեացդ լոին ծովէն: Քանիօ՞ն լռիկ. քո չուրջ ու վերեւ խորին է օդ եւ լոին, մեծազանգ ու սեաւ որպէս Երեսնական մի շեղակոյտ, թուի իմն թէ կը պատուես դու զայն իրեւ սեպ: Սակայն երբ վերստին կը նայիմ, անդորր քո տուն է նա, բիւրեղակերտ քո խորան, յաւիտենական քո բնակավայր:

Ո՞ր սոսկավիթխար ու լռիկ դու լեռ, կը պշնում ի քեզ, մինչ դու ներկայ թէեւ իմ մարմնեղէն զգալարանի, կ'անհետիս իմ խորհրդէս. եւ ես բոլորովին յափշտակեալ յազօթս զԱնտեսանելին միայն պաշտեմ:

Սակայն, զերդ քաղցր մոգիչ մի մեղեդի, այնքան քաղցր որ չենք գիտեր թէ նմա կ'ունենդրեմք, դո՛ւ կը շաղախիս իմ խորհրդոց հետ. այժ, իմ կենացս, եւ կենացս ներքին խնդութեան հետ: Մինչեւ կ'ընդարձակի, կը լայննայ իմ հոգի ու քո վսեմաշուք տեսեամբդ յափշտակեալ յերկինս կը խոյանայ հովթեւ:

Զարթիր, հոգիդ իմ, զարթիր, անցաւոր չնչին մի գովեստ միայն չես պարտիր, կամ աչացդ այս յորդահոս արտօսք միայն, ոչ ալ լոին չնորնակալութիւն եւ թագուն յափշտակութիւն: Զարթիր, ձայն քաղցր երգոյ, զարթիր, սիրտ իմ, զարթիր, կանաչագեղ հովիտք ու սառնապատ դուք սարեր, երգակցեցէք ինձ:

Դու առաջին ու զլիսաւոր, միակ իշխանդ հովտին որ կը մաքառիս ընդ մթութեան գիշերն ողջոյն, դո՛ւ առ որ յայց կուգան երկնային լոյսք ամ-

բողջ գիշերն, կամ երբ կը մաղցցին զառիթափ երկինքէն ի վեր կամ ի վայր կը խոնարհին, դու ընկեր առաւօտեան պայծառ լուսոյն, դու ինքնդ վարդազեղ լոյս երկրի ու արշալուսոյ, զարթիր, ո՛հ, զարթիր, գովեստի երգեր դու հիւսէ : Ո՞վ հաստատեց անարեւ քո սիւներ ի խորս երկրի : Ո՞վ գեղազարդեց ամպածրար քո սարեր ի լոյս վարդափայլ : Ո՞վ ծնող ըրաւ զքեզ մշտնջենական առուակաց : Եւ դո՛ւք հինգ վայրագ հեղեղատք կատաղահոս . ո՞վ յարտաքս գոչեց զձեզ գիշերէն ու մահէն, խաւարալէն ու սառնեղէն անձաւներէ որ հոսին, վազէք այս գահավէժ, սեռա՞ռւ հերձեալ ապառաժներէ, փշրեալ միշտ, այլ յաւիտեան գահավէժ : Ո՞վ տուաւ ձեզ անխոցելի, ձեր այս կեանք, ձեր զօրութիւն, ձեր շտապ, ձեր մողեգնութիւն ու խնդութիւն, ձեր անհասնում գոռում ու յաւէրժական փրփուր : Եւ ո՞վ հրամայեց . «Աստ թող կ'արծրանան, հանդչին ալիք փրփրայոյդ :»

Դո՛ւք սառնալերինք, դո՛ւք որ ուժգինս ի վայր կը սահիք լեւան ճակաէն, ու կը քերէք ու կը տանիք քար, ժայռ ու խիճ իբրեւ հարստահարիչք բընո՛ւթեան, դո՛ւք որ հեղեղատներ էիք, թիրեւս, եւ Ամենակալին սաստիւ կանգ առիք իսկոյն ձեր կողուպուտներով ծանրաբեռնեալ : Անշարժ, չղթայակաւ դուք հեղեղատք, լռին ջրվէժք . ո՞վ գեղերփնեց զձեզ այնքան փառաշուք երկնային դրանց հանդոյն, ամպաչգարչ մեղաքաղցրիկ լուսնեկին տկար ու բեկբեկ ճաճանչից ներքեւ : Ո՞վ կը հրամայէ արեգական երփնադարձ ծիածանաւ զձեզ հաղուեցնել, Ո՞վ կը տիրէ կենդանի կապուտազեղ ծաղիկներ ձեր ոտից չուրջ,

ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ պատասխանեցէք, եւ սառնամանեաց դաշտեր թող արձագանգեն ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ : ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ, երգեցէք մարգագետնի վճիռ առուակք քաղցր ի մրմունջ : Ծոճեանց անտառք ձեր մեղմ ու հոգեգրաւ ձայներով, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ մրմնջեցէք : Դո՛ւք ձեանց կոյտեր մինչ կ'անկանիք անեղ գոչմամբ, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ գոռացէք : Դո՛ւք թարմ ծաղկունք որ յաւիտենական սարն կը բոլորէք, դո՛ւք վայրի՛ այծք որ արծուոյ բոցին չուրջը կը խայտաք . եւ դո՛ւք արծիւք, խաղի ընկերք լեռնային փոթորկաց : Դո՛ւք շահիժք ու կայծակունք, ամպոց դո՛ւք նետք 'անդաճալթ . դո՛ւք նշան ու հրաճք տարերց, ԱՍՏՈՒԱ՛Ծ բացագանչեցէք եւ Նորա գովեստիւք լցէք գերկիր :

Եւ դո՛ւ, լեռ ալեգարդ ու փառապսակ որ երկնահերձ կատարներով կը փալիլաս չղարձակ, դո՛ւ եւս, զարձեալ, խրոխտապանձ լեռ, դո՛ւ եւս, որ երբ առ քեզ կը վերցնեմ իմ գլուխ դոր հագած էի փոքր ինչ յերկրպագութիւն, մինչ քո ստորոտէն՝ արտասուօք մթաղնեալ աչերովս կը ճանապարհորդեմ ի վեր, կը թուիս ինձ մի ամպ գոլորչւոյ վսեմաբար գեղեցիկ, բարձրացի՛ր, ո՛հ, միշտ բարձրացի՛ր գերթ ամպ ինկոյ յայս երկրէ : Դո՛ւ վսեմ հոգի, դո՛ւ դեպքան անեղ երկրէ յերկին, պատմէ լռին երկնի, պատմէ սա նորածագ արեգական, թէ այս երկիր զԱստուած կը գովէ իւր բիւրազան ձայներով :

Կ Ի Ն Ն

Երկին արգանդոյն մէջ ծածկեալ զան-
ծեր չեն այնքան թանկակին որքան այն
մխիթարանք զոր մարդ ամբարեալ կը գտնէ
մի կնոջ սիրոյն մէջ : Օրհնութեանց օդն կը
շնչեմ ես , երբ կը մերձենամ միայն բնա-
նեկան յարկին : Ռեպիսի մի քաղցր բոյր
կը շնչէ ամուսնութիւնն , շուշանի թեր-
թիկներն չունին քաղցրագոյն մի բոյր :

ՄԻՏԼԵԹԸՆ

Բազմիցս ներկայած է ինձ պատեհ առիթն դի-
տել զայն արիւթիւն , ոյր օժանդակութեամբ կինն
կը գիմակալէ բաղդի գծնէագոյն դարձուածոց : Այն
գժբազդութիւնք՝ որ կը փշրեն առն ոգին եւ ի փոշի
կը խոնարհեցնեն զայն , գոգցես ի հանդէս կը հրաւի-
րեն գեղեցիկ սեռի բոլոր գորութիւններ եւ կուտան
հմա մի այնպիսի անվնեւրութիւն ու նկարագրի
բարձրացում որ ի վնեւրութիւն կը մատչի մերթ : Ոչ
ինչ այնքան սրտագրաւ է քան տեսնել մի կին գողտր
ու փափկիկ , որ անզօր էր ու տկար եւ զգայուն
ամենաչնչին գժուարութեանց՝ կենաց արեգաւէտ ա-
ւուրց մէջ , թշուառութեան պահուն հոգեկան մի
գորութիւն կ'զգենու յանկարծ ըլլալ սփոփիչն ու նե-
ցուկ իւր առն , եւ կը տոկայ անյողդողդ , հաստա-
տամտութեամբ բաղդի դառնագոյն հարուածոց :

Որպէս որթատունկն որ ընդ երկար պատաստած
էր իւր չնորհագեղ ընծիւղներ կաղնւոյն շուրջ եւ
բարձրացած այնու ի ճաճանչս արեգական . երբ
կարծրապինդ այդ ծառ պատառի շանթաներձ , կը

պարաւանդէ զայն գգուալից իւր ընծիւղովք եւ ի
մի կը միացնէ անջատեալ ճիւղեր : Այսպէս եւ գե-
ղեցիկ ինն սահմանուած է ի Նախախնամութենէ որ
կինն՝ որ հպատակն է միայն իւր առն եւ զարդ նու-
րա երջանկագոյն աւուրց մէջ , լինի նորա նեցուկ
ու մխիթարիչ յաւուրս ձախողութեան եւ յանկար-
ծական աղետից , մանէ նորա բնութեան ամենաթա-
ղուն խորշեր , ի վեր բարձրացնէ գորովանօք զուսն
նորա վայրահակ եւ սփոփէ նորա բեկեալ սիրտ :

Անգամ մը երբ կը շնորհաւորէի մի բարեկամ որ
գեղափոխիթ մի ընտանեօք էր չըջապատեալ , ի մի
զօրեալ ամենագորեղ սիրոյ շղթայիւք , « Զեզ հա-
մար կին մը եւ զաւակներ ունենալէ լաւագոյն բա-
րեմաղթութիւն մը չեմ կարող ընել , » ըսաւ ետան-
դազին : « Զի-եթէ յաջողակ ես , մասնակից են նու-
քա քոյդ յաջողութեան , իսկ եթէ ընդհակառակն՝
մխիթարիչներդ են նոքա : » Եւ ապաքէն , զիտած
եմ թէ ամուսնացեալ մի անձ երբ գժբազդութեանց
ենթարկի առաւել ընդունակ է վերստանալ զիւր
ղիւք յաշխարհի քան ամուրին , մասամբ՝ որովհետեւ
ի գործունէութիւն կը զրդուի նա այն անօգնական
ու սիրեցեալ էակաց պիտոյքներէ ոյք իրմէ միայն
կ'ակնկալեն իրենց սնունդ : Բայց զիսուորաբար՝ զի
կ'սփոփի իւր ոգին ու կը կազդուրի առանին զրդ-
ուանքներէ , եւ կենդանի կը պահէ իւր անճնական
պատիւ գանկելով որ , թէեւ արտաքին աշխարհն
մուծ է համակ իրեն համար եւ ինքն ստորնացեալ ,
կայ սակայն սիրոյ մի փոքրիկ աշխարհ ի տան ոյր
թաղաւորն է ինք : Մինչ ամուրին ընդունակ է յու-
սահառիւ ու ի կորուստ ընթանալ , լքեալ գանկելով

դինքն ու առանձին, եւ իւր սիրտ կը քայքայի նման
լքեալ մի բնակարանի, առի չգոյէ բնակչաց:

Ե Ղ Ե Ր Ե Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

(Շինական մի Եկեղեցւոյ բակին մէջ գրուած)

Ձանգակն կը հնչէ անձ մեռնող օրուան գոյժը .
մայող հօտն մարգագետնոյն վրայէն կը քայլէ յամբ-
ընթաց, երկրագործն ի տուն կ'ուղղէ վաստակարեկ
իւր ընթացք եւ մթութեան ու ինձ կը թողու զաշ-
խարհ: Լուսափայլ դաշտանկարն գորշ ու աղօտ կը
տարածի այժմիկ եւ մի վեհ լուսթիւն կը տիրէ օ-
դոյն մէջ: Քնէած զգչիւնն միայն կը լսուի վտակաց՝
ոյք քաղցրամրմունջ երգօք հեռակայ հօտերն կ'ո-
րորեն ի նինջ, եւ կ'ոնջն՝ դա՛ բաղեղապատ աշտա-
րակին վրայ թառած բուին, որ առ լուսին կը բարձ-
րացնէ զիւր բողոք, կը գանգատի այն թռչնոց վրայ
որք իւր թաղատատեղւոյն մերձենալով իւր վաղեմի
առանձնութիւնն կը խանգարեն: Դա սգատեսիլ զրժ-
նեայ կնճեռաց ներքեւ, ուր խոտն կ'աճի դէզ առ
դէզ, գիւղին կոշտ նախահայրերն կը ննջեն, պառ-
կած իւրաքանչիւրն իւր նեղ յաւիտենական խոր-
շին մէջ:

Անուշաբդոյ առաւօտեան զեփիւռային ձայներ,
յարդաչէն տաղաւարին վրայ թառած ծիծռան ճող-
ղիւն, աքաղաղին սուր զանչիւն կամ արձագանգող

եղջերուափող ոչ եւս պիտի զարթուցանեն զնոսա
իրենց խոնարհ անկողնէն: Ոչ եւս պիտի ճարճարտի
նոցա համար ընտանեկան բոցածաւալ վառարանը,
զրազեալ տանտիկինն ոչ եւս նոցա երեկոյեան պի-
տոյքը կատարելու պիտի պարապի, զաւակներ չպի-
տի վազեն իւրեանց թօթով լեղուաւ նոցա վերա-
դարձը ողջունել, կամ մագլցին նոցա ծնգաց վրայ
նախանձելի համրոյրին մասնակցելու:

Հունձքն տեղի առած է յաճախ նոցա մանգա-
ղաց, նոցա խոփեր կարծր հողակոյան են ճեղքած
յաճախ: Ո՛րչափ զուարթ կը փարէին նոքա իրենց
լուծք զաշտի մէջէ, ինչպէ՛ս կը խոնարհէին անտառք
նոցա ուժեղ հարուածոց ներքեւ:

Թող Փառասիրութիւնն չայգանէ նոցա օգտա-
շատ վաստակ, նոցա համեստ շինական գուարճու-
թիւններ եւ աննշան վիճակ, ոչ ալ վեհափառու-
թիւնն անարգական ժպտով մը ունկնդրէ աղքատին
կարճ ու պարզ տարեգրութեանց: Համբաւոյ պար-
ծանքը, փառաց զօրութեանց պերճանքը եւ բոլոր
ինչ որ զեղեցիկութիւնն, բոլոր ինչ որ հարստու-
թիւնն կարեն տալ երբեք, ամենեւին կ'սպասեն հա-
ւատարապէս անխուսափելի ժամուն: — Փառաց ու-
ղիք ի գերեզման միայն կ'առաջնորդեն:

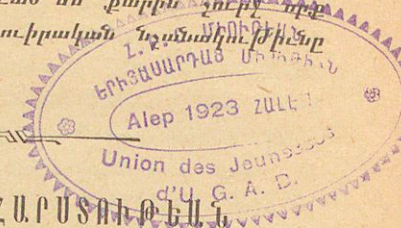
Եւ դժւք, ո՛ր հպարտ մեծատունք, սոցա մի վե-
րագրէք յանցանքը եթէ ի յիշատակ իւրեանց չեն
բարձրացած փառաց դամբաններ, եթէ նոցա ան-
շուք գերեզմանաց վրայ անտաշ քարեր միայն դր-
ուած են: Քանդակազարդ դամբանն կամ հողեշունչ
արձան կրնան միթէ յետո ի մարմին կոչել թռչող
հողին: Պատուոյ ձայներ կ'ազգե՞ն միթէ լռիկ փո-

չուն, կամ չորումարարութիւնն կրնայ ողորել Մահուան խուլ ու ցրտին ականջներ :

Թերեւս սա խոսքանցեալ հողին տակ, երկնային բոցով հրալառ մի սիրտ կը հանգչի : Բայց զիտութիւնն չժաւակցեց երբեք նոցա աչաց առջեւ՝ ժամանակի փարթամացեալ իւր լալն էջեր : Սարնաչունչ Աղքատութիւնը մարեց նոցա վեհ բորբոքումն ստուցուց : Բազում ճաճանչներով չողջողուն գոհարներ կան միջին ու անսահման ուղիքանու խորութեանց մէջ : Բազում ծաղիկներ ծլած են անտես չիկնելու եւ ամայի օդն միայն խնկարկել իւրեանց քաղցրահոտութեամբ : Շինական մի Հէմթըն, լոկկ անփառունակ մի Միլթոն կը հանգչի Թերեւս այս կոշտ հողին ներքեւ : Սակայն նոցա առաքինութիւնք միայն չէին տահմանափակ, այլ՝ մոլութիւնք եւս ու եղևոք : Ծածկել իրենց դիտակցութեան պայքարը, մարել անկեղծ ամօթխածութեան շիկնումները, լնուլ շալկութեան ու հպարտութեան գործը Մուսայից հրովն բոցավառ անուշահոտութեամբ : Հեռի աշխարհի պայքարներէ ու անազնիւ մաքառումներէ, նոցա համեստ իղձեր չմոլորեցան երբեք, կենաց ցրտին ու մենացեալ հովտին մէջ անցուցին նոքա իրենց անչուք ու անշուք օրեր :

Սակայն այս ոսկրներն իսկ ոտնհարութենէ պաշտպանելու համար, կոշտ տապանադրերով ու տձև քանդակօք զարդարուած զիւրակործան յիշատակարաններ են կառուցուած, որք հառաչի մը հարկը կը խնդրեն դիտողէն : Նոցա անուններ, նոցա տարեաց թիւ, անուս Մուսայէն հեգուած, համբաւոյ ու եղբրերդութեան տեղը կը զրաւէ եւ բազում

սուրբ բնաբաններ սփռուած են քարին շուրջը շինականին՝ մահուան նուիրական նշանակութիւնը կը բացատրեն :

ՃԱՆԱԳԱՐՉ ՀԱՐՍՏԱԹԵԱՆ

Եւրոպացիք իրենք կոյր են որ զբաղին անաչք կը նկատեն : Ոչ մի առաջին կարգի գեղեցկութիւն ունեցած է երբեք պայծառագոյն աչեր կամ տեսած յատկագոյնս : Նոքա որ չունին այս պարագում բայց միայն իրենց բաղդն որոնել, թող չյուսան բնաւ զայն գտնել : Տարփելի գեղունեւոյ մը նման, խոյս կուտայ այն իւրեան գհետ պնդողներէն, եւ վերջապէս կը հաստատուի այն աշխատասէր արհեստաւորին վրայ, որ կը կենայ ի տան ու եռանդագին կը գործէ :

Կը զարմանամ թէ ինչպէս մարդիկ կոյր կրնան կոչիլ գնա, մինչ այնքան քաջատես կը թուի նա իրեն ընկեր գտնելու մասին : Ուր որ տեսնես բաղդախաղի սեղան մը, վստահ եղիլ թէ բաղդն չէ հոն, ուր որ տեսնես բաց գռնելով տուն մը, ստոյգ լնր թէ բաղդն չէ հոն, երբ տեսնես մարդ մը որոյ զբոսականի ծակերն ոսկեղոյն են զարդարեալ, գիտցիլ թէ բաղդն հոն չէ, ուր որ տեսնես գեղանի կին մը բարեմոյն ու հաճոյասէր, համոզուէ թէ բաղդն հոն չէ : Ի մի բան, ճարտարութեան կ'ընկերակցի նա միշտ :

Եթէ կը փախաքիս զբաղդին բարեկամ ընել քեզ , կամ այլ եւս չանձնաւորելով զայն , եթէ կը բաղձաս , որդեակ իմ , հարուստ ըլլալ եւ ստակ ունենալ , շահելէ աւելի՛ ջանայ խնայել . երբ մարդիկ ըսեն , « Այսինչ տեղն ստակ կրնայ շահուիլ կամ այնինչ տեղն » . ուշադրութիւն մի տար , քու զբաղմանդ ուշ զիր , կեցիր ուր որ ես եւ ապահովէ բոլոր ինչ որ կրնաս : Երբ լսես թէ զբաղիդ քսակ մը ոսկի գտած է փողոցը , մի վազեր բնաւ դէպ ի նոյն փողոցն ի խոյզ , որպէս զի եւ դու գտնես ուրիշ մը , կամ երբ ծանօթանաս թէ զբաղման այսինչ ճիւղին մէջ շատ ստակ շահած է , մի փոխեր քոյդ նորա մրցակիցն լինելու համար : Մի բաղձար մէկէն ի մէկ հարստանալ , այլ համբերութեամբ աւելցուր դահեկան դահեկանի վրայ : Կ'արհամարհես թերեւս այս ջնջին դումար , եւ սակայն նոքա որք չունին դահեկան մը , եւ ոչ բարեկամ՝ փոխ առնելու ի նմանէ , կ'զգան մէկ դահեկանին արժէքը : Ուեկն , յիմար ջաղացպանն , երբ իւր խեղճութեան մէջ դահեկանի մը պէտք ունեցաւ , ոչ մի բարեկամ փոխ տուաւ նմա , թէպէտ գիտէին թէ կարօտ էր այնմ : Կարդացի՛ր երբէք Ուեկնի պատմութիւնն Չինական գրեւույդ մէջ , նորա՝ որ արհամարհեց փոքրիկ գումարներն եւ մեծն ի ձեռս բերելու համար , ունեցածն ալ կորսնցուց :

Ուեկն ջաղացպանն աղա՜ էր ի բնուստ . ոչ ոք առաւել կը սիրէր զրամ քան զնա , կամ առաւել կը ձանջնար ունեցածին յարգ : Երբ ընկերութեան մէջ խօսք անցնէր հարուստի մը վրայով , Ուեկն կ'ըսէր , քաջ կը ձանաչեմ զնա , նա ու ես ծանօթ եմք մի-

մեանց ի վաղուց , բարեկամներ ենք որտակից , որդւոյս պէս էր նա : Բայց եթէ աղքատ մարդու մը առնուն յիշատակուէր , այդ անձի նկատմամբ ամենափոքր ծանօթութիւն մ'իսկ չէր ունենար , շատ ծանօթներ ունենալ չէր բաղձար եւ կը սիրէր ընտրել իւր ընկերներն :

Ուեկն , սակայն , հարստութեան նկատմամբ ցոյց տուած իւր այս եռանդեամբ հանդերձ , իսկապէս աղքատ մ'էր . ոչինչ ունէր բաց միայն եկամուտն ջաղացքի մը՝ որ իւր օրապահին կը հայլթայլէր միայն : Բայց թէեւ սակաւ էր այս եկամուտ՝ ստոյգ էր սակայն : Յորչափ իւր ջաղաց կանգնէր ու գործէր իւր ապրուստն ապահովեալ էր , եւ այնքան ժուժկալ էր որ ամէն օր քիչ մը ստակ կ'աւելցնէր զոր մերթ ընդ մերթ կը համրէր ու կը զիտէր մեծագոյն գոհացմամբ : Բայց տակաւին իւր ունեցածը հաւասար չէր բաղձացածին . կարօտութենէ միայն զերծ կը գտնէր զինքն , մինչդեռ լիազեղուն գանձեր ունենալ կը ցանկար :

Օր մը մինչ կ'երազէր այս բաղձանաց վրայ , ըսուեցաւ իրեն թէ զբաղին սնտուկ մը ոսկի գտած էր գետնին տակը՝ երեք զիշեր յաջորդաբար երազած լինելով այդ ստակին վրայ : Այս լուր սուրի մը նման հէգ Ուեկնի սիրտն խրեցաւ : Ես հոս կ'ախտաթմ ու կը տանջուիմ , կ'ըսէ , առաւօտէ մինչեւ գիշեր մի քանի ջնջին դահեկանաց համար . մինչ զբացիս Հընկ յանկողին միայն կը զիմէ հանդարտութեամբ , ու երազելով առաւօտ չեղած հազարաւոր ոսկւոյ կը տիրանայ : Ո՜հ , ո՛ տայր ինձ անոր նման երազել . ի՜նչ երջանկութեամբ պիտի փորէի սնտու-

կին բոլորտիքը, Բհնչ ճարտարութեամբ տուն պիտի տանէի զայն, ոչ իսկ կինս պիտի կարենար զիս տեսնել. եւ յայնժամ, ո՛վ երջանկութեանս, մինել ձեռքս ոսկւոյ դէզի մը մէջ մինչեւ արմուկս:

Սոյն օրինակ խորհրդածութիւնք զՎաղագայանն ապերջանիկ գործելու կը ծառայէին միայն. ոչ եւս կ'աշխատէր անդու, բոլորովին տաղտկացաւ փոքր շահերէ եւ իւր յաճախորդը լքանել սկսեցին զնա: Ամէն օր կը կրկնէր զայս բաղձանք, ամէն գիշեր կը պառկէր յերազել: Բազմն, որ խտտասիրտ զըտնուեցաւ ընդ երկար, ուր ուրեմն թուի իմն թէ ժպտեցաւ նորա թշուառութեան վրայ ու չորհեց բաղձացեալ տեսիլն: Երազել թէ իւր ջաղացքին հիման այնինչ մասին տակ՝ խոր թաղեալ ու մեհ տափարակ քարով մը ծածկուած՝ թագուցեալ կար սարսափելի արկղ մը ոսկւոյ ու գոհարեղինաց: Զարթնելով՝ գոհացաւ յերկնից որ հուսկ ուրեմն զթաց իւր տառապանաց. ամէն անձէ ծածկեց զայս երազն բաղձալից, որպէս սովոր են ընել երազատեսք ստակի: Փափաքեցաւ զի կրկնուի տեսիլն երկու յաջորդ գիշերներն եւս, որով ճշմարտութեանը ստոյգ պիտի ըլլար: Իւր բաղձանաց ընդունեց պատասխան, վերտալն երազեց նոյն ոսկւոյ արկղին վրայ ձիւղ նոյն տեղն:

Յրեցան այժմ տարակոյսք: Ուստի երկրորդ օրն կանուխ ելնելով՝ բահ ի ձեռին կը փութայ առանձինն ի ջաղաց եւ կ'սկսի քակել պատին այն մասն որ յերազի ցուցուած էր իւրեան: Յաջորդութեան առաջին զրաւականն որոյ հանդիպեցաւ, էր բեկեալ սափոր մը: Սորազոյնս փորելով՝ բոլորովին նոր ու

ամբողջ կղմինտր մը գտաւ: Վերջապէս ընդ երկար փորելէ զինի հասաւ լայն տափարակ քարին, այնքան մեծ էր սակայն, որ զայն չարժել վեր էր մէկ անձի մը կարողութենէն: Աստ է, գոչեց յափշտակեալ, աստ է. հոս այս քարին տակ կայ արգարեւ աղամանդներու մեծ անառկի մը բաւական միջոց, պարտիմ ի տուն կնոջս զիմել անյապաղ, պատմել նմա ամբողջ եղելութիւնն եւ բերել զնա ի միասին որպէս զի քարն դարձնեմք: Կը փութայ ուրեմն ի տուն ծանօթացնելով իւր կնոջ իւրեանց լաւ բաղդին ամբողջ պարագաներ: Կրնան ընթերցողք զիրաւ երեւակայել կնոջ խնդապատար յափշտակութիւնն ի լուր սոյն աւետեաց, փարեցաւ իւր առն պարանոցին, սիրազեղ խնդութեամբ գլուեց զնա, բայց այս արտազեղմունք չարգիլեցին զինքեանս գիտնալ ձիւղ գումարն: Վերադառնալով, ուստի, անդ ուր Ուեկկի փորած էր, գտան ոչ թէ ակնկալեալ գանձ, բայց զՎաղաց, իւրեանց միակ նեցուկ, հիմնակործան անկեալ:

Յ Օ Ղ Ե Ր

1.

Քաղցրիկ օր, այնքան զով, այնքան խաղաղ ու պայծառ, հարսնականն դ՞ու օր երկնի ու երկրի, գիշերային ցօղն քո մահը պիտ'ողայ, զի պիտի մեռնիս դու:

Քաղցրիկ վարդ, որ բոլոր ունիս անոյշ ու թոյր յանկուցիչ, քո արմատ իւր գերեզմանին մէջն է միշտ եւ պիտի մեռնիս դու :

Քաղցրիկ դարուն, քաղցր օրերով ու վարդերով գեղազարդ, դ՛ու գզրոց քաղցրութեանց ու գեղոյ . քնարս կ'ըսէ ինձ թէ մերձ է քո վախճան եւ բոլորն ալ պիտի մեռնին :

Քաղցր եւ առաքինի հոգին միայն կ'ապրի յաւիտեան :

2.

Սէր առ Քրիստոս՝ կը դիւրէ գուղին պարտուց, թեւ կուտայ ոտից ընթանալ յայն : Հնազանդութեան նետն արձակող աղեղ մ'է այն, առանցք մ'է այն որ կը շարժէ զանիւս պարտուց . ձեռնն է գորեղ՝ որ կը շարժէ թխակներն ժրաշանութեան : Սէրն հաւատարմութեան ոսկերց ծուծն է, արիւնն՝ գթութեան երակաց, ջիւղն՝ հոգեկան զօրութեանց : Այո՛, կեանքն է այն անկեղծ սրտակցութեան : Նա որ կը սիրէ, չկարէ նուազ անշարժ լինել քան գեղեկինն հոգմակոծ, քան զտերեւն աշնանային հողմավար, քան զծղօտն անգոր ի փոթորիկս : Եթէ կրնան դադրել սրտեր բաբախելէ, սէրն եւս կրնայ հրաժարիլ յաշխատութեանէ : Սէրն գործունեայ է յոյժ, չկարէ ծոյլ լինել : Եռանդեամբ լի է այն . փոքր գործերով չչատանար . ջրհորն է այն դիւցազնութեան եւ այդ աղբիւրէն կը բղխին մեծ գործերն ողջոյն : Հսկայ մ'է այն, կը դիպէ լեռներ՝ լեռանց ի վերայ, եւ փոքր լինել կը կարծէ դէզն : Խորին գաղտնիք մ'է սէր, զի ի քաղցր

կը փոխարկէ զգառնն, մահն կեանք կը կոչէ, եւ մահ՝ զկեանս, ու նուազ դառն կը դործէ զվիշտս քան զհաճոյս :

3.

Յրտին է օրն եւ մթին ու տխուր, կ'անձրեւէ հովն ալ կը փչէ բռնագին, որթատունկն կը մաղլցի տակաւին քայքայեալ պատին, բայց ամէն հովէ կը թափթփին իւր տերեւներ ցան ու ցիր : Յրտին է օրն եւ մթին ու տխուր :

Յրտին է կեանքս եւ մթին ու տխուր, կ'անձրեւէ հովն ալ կը չնչէ անձանձիր, խորհուրդներս կը մաղլցին տակաւին դէպ յԱնցեալն, բայց ամէն հողմէ կը թօթափին ու կ'ըլլան ցան ու ցիր : Յրտին է կեանքս եւ մթին ու տխուր :

Հանդարտէ՛, սիրտ իմ, դադրէ՛ տրանջիւէ, ամպոց ետեւ դեռ կը փայլի արփին շողարձակ : Հասարակաց է այս վիճակ, ամէն կեանքի մէջ հարկ է գալ մերթ անձրեւ :

4.

Ի վախճան կը փութայ մեր այս կեանք փոքր ինչ փոշի միայն պիտի թողու իւր ետեւ հողմոց խաղալիք : Ինչո՞ւ գեղաբողբոջ վարդ կը ափռենք ցրտին, անզգայ չիրմին վրայ : Ծաղկալոյր գեփիւռք, կամ անուշահոտ սղոխք կրնան միթէ աղբել մահուան սառ քնոյն : Ո՛չ, ո՛չ, չեմ խնդրեր ես անուշահոտ իւղեր մահուանս անկողինը օծելու համար ջերմ

արտասուօք խառն , բայց այժմ , մինչ կենդանի եմ , այժմ թող չնչեմ բալասանին հոտ , այժմ թող վարդն իւր հրեղէն շիկնամմը , իմ ձակտիւ վրայ չնչէ իւր բոյր :

5.

Մուսայք կապեցին մի օր սիրոյ փոքրիկ ձեռներ ծաղկեայ շղթայիւք ու երկնային գեղեցկութեան յանձնեցին զայն իբրեւ գերի : Նորա մայր բազում խաղալեօք կուգայ ազատել իւր սիրեցեալ որդին . կ'աշխատի նա , ամէն հնար ի գործ կը դնէ , այլ ի զուր : Սէրն չթողուր երբեք իւր շղթաներ , եթէ շղթաներն քակեն իսկ , փոքրիկ գերին չուզեր մեկնիլ . « Այսպիսի գերութենէ մը , ո՞վ կը փափաքի ազատիլ » կը գոչէ նա :

6.

Պայծառ է արեգ , ջինջ է օդ , ծիծեռնակք կը թռչտին ու կ'երգեն , ու թռչունք զգարուն կ'աւետեն քաղցրաձայն : Ականակիտ վտակն կը հոսի մեղմ ի մրմունջ , երկնի մի բեկորն լինել կը թուի : Ամէն ինչ նոր է ու պայծառ : Նոր են կոկոնք , նոր տերեւք որ կը պծենն ծառոց կատարներն , նոր են բոյներն իսկ քիւնայ ներքեւի : Չկան թռչունք անցեալ տարւոյ բոյներուն մէջ : Ամէն ինչ երիտասարդութեամբ ու սիրով խայտայ : Կոյս դու , որ կ'ընթեռնուս զայս սողեր , վայելէ՛ քո երիտասարդութիւն , չէ այն կայուն : Վայելէ՛ ծաղիկ հասակիդ

երկնաբոյր այն ժամեր , զի , ո՛հ , միշտ Մայիս չէ : Վայելէ՛ , զգայուն սիրոյ ու պատանկութեան , բարի հրեշտակի մը թող մնացեալն . զի ժամանակն վաղ իսկ պիտ'ուսուցանէ քեզ սա ճշմարտութիւն . թէ չկան թռչունք անցեալ տարւոյ բոյներուն մէջ :

7.

Մի նետ արձակեցի յօդս , ինկաւ այն յերկիր չգիտեմ ուր , զի այնքան երազ նա սուբայ , որ տեսութիւնն չկարողացաւ հետեւիլ այնմ :

Մի երգ չնչեցի յօդս , ինկաւ այն յերկիր չգիտեմ ուր . զի ո՞վ ունի այնքան սուր աչիւր որ կարենայ երգի մը թռիչներուն հետեւիլ :

Երկար ժամանակ վերջ , կաղնւոյ մի կուրծն մխեալ գտայ դնետ , անբեկ ու անշխաւ , եւ երգն ալ գտայ վերստին բարեկամի մը սրտին մէջ հանգչած :

8.

Ո՛հ , ո՛րքան կը սիրեմ ես ամբան մի երեկոյ , երբ վերջալուսոյ թարթիչներէն ոսկեղէն լուսոյ հեղեղներ կը հոսին եւ արծաթ ամպեր խաղաղիկ կը հանգչին հեշտաբոյր սղոխից թեւոց վրայ , հեռի՛ , հեռի՛ վանել յինէն ամէն ստորնազոյն խորհուրդներ , թաղել հոգերս ամէն ու վիշտեր , մխել ընտրեալ վայրի ու անմարդաձայն մի խորշին մէջ , ուր ընտրութիւնն միայն կը խօսի իւր քիւրազան գոյներովն ու ձայներով , եւ անդ պարարել , ընդարձակել , թե-

ւաւորել իմ հողի գերերկնային հաճոյքներով, ջեռուցանել իմ սիրտ բանաստեղծական բոցերով եւ վայրիկ մը թափառել խորհրդոց սփեղնիկ բնագաւառաց մէջ:

ՀԱՐՅՄՈՒՆՔ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՔ

Ի՞նչ է բարեկամութիւնն: — Մի ծաղիկ որ կը տարածէ իւր հեշտաբուրիկ թերթիկներ մինչ կը փայլի արփին ճաճանչալատ ու կը փակէ զայն յերկային: Այո՛, մի ծաղիկ որ շատ քաղցր կը բուրէ, յոյժ գրաւիչ մի գեղով կը փայլի սակեփայլ արեգական ճառագայթից ներքեւ. իսկ կը գոցուի նոցա առաջի որք յուսահատութեան ու տխրութեան մութ գիշերոյն մէջ կը սգան լալահառայ:

Ի՞նչ է համբաւ: — Ժպիտան՝ որ կ'սպաննէ, բաժակն՝ յորում քաղցր թոյն է լցուած, կամ, առ առաւելն, ծաղկահիւս մի պտակ որ ի մահ դատապարտեալ զոհին պտին կը բոլորէ, զոհին՝ որ իւր շուրջն սփռեալ քաղցրահոտ ծաղկանց ու մեղաքաղցրիկ երաժշտութեան մէջէ ի մահ կ'առաջնորդուի:

Ի՞նչ են յոյսք: — Զուարթ թիթեռնիկներ, որք ի շունչ երեւակայութեան կը պարզեն իւրեանց թեւեր ի թիւ, որք կը թռչին յար ծաղրելով մեր հետախնդիր քայլեր, եւ եթէ յաջողիմք հուսի ապա բռնել զայնա կը մեռնին ձեռաց հպամբ:

Եւ ի՞նչ են սէրն ու գորով: — Ո՛հ, ծղօտի մը

վրայ ժպտող բողբոջներ, զորս կը ծակոտեն թրթուրք անխնայ կամ բիրտ ձեռներ կ'անջատեն ճիւղէն. եւ կամ տաք խորշակներ կը թառամեցնեն: Տխուր օրինակք մարդկային կենաց:

Եւ ի՞նչ է նոյն խնքն կեանք, նաւակ մը աշխարհի կրծոց վրայ տարուբեր. նաւակ մը՝ ենթակայ մերթ հեղաշունչ հողմոց, ու պայծառ ճաճանչիւք բողբոջալ. սակայն ենթակայ յաճախ բռնաշունչ փոթորկաց ու մրդկաց:

*
*
*

Ի՞նչ է նորաձեւութիւն: — Ունայնամտութեան հարցուր, զի նա լաւագոյնա կրնայ բացատրել նորա արժանիք:

Ի՞նչ է Մեղամաղձոտութիւնն: — Գնա եւ ծուլութենէն ուսիր:

Ի՞նչ է ճշմարտութիւն: — Յոյժ խիստ քարոզիչ յաջողակ ու զուարթ անձանց համար, իսկ ապահով ու վստահելի մի ուսուցիչ ճախողութեան մութ առուրց մէջ:

Ի՞նչ է Բարեկամութիւնն: — Եթէ ճշմարտ՝ փարոս մ'է ափն լուսացնցող մեր կենաց նաւուն, իսկ թէ սուտ՝ վտանգալից ժայռ մ'է ուր կը խորտակին մեր նաւք:

Ի՞նչ է Սէր: — Եթէ երկրային միայն, մի առաւել է գիշերային որ կը փայլի առաւել մութ աղջամուղջ մը թողելու համար միայն սրտից վրայ որք իւր վաղանցիկ լոյսն ողջունեցին ցնծալից: Իսկ թէ խաղաղ է ափն մաքուր ու սուրբ. դտեալ կրից

արատներէն, լուսնին է նման որ արծաթ իւր ճաճանհներով խնդուծիւն կը ցօղէ այն սրտից վրա որոց վերեւ կը շողայ:

Ի՞նչ են Յոյսեր: — Մթին ամպոց մէջէն ճաճանջող լուսոյ ցոլքեր, կամ դունազարդ ալեակներ, ոյց սպիտակութիւն ունէնաւ մութ կանաչ մակերեսն կը գեղերփնէ:

Ի՞նչ է Ժամանակն: — Գետ մը յաղթաշուր որ կը հոսի անընդհատ յանձիր անսահման՝ Մովն Յաւիտենականութեան: Գետ մը՝ որ իւր վրայ առած զամեն ինչ, ինչպէս նաեւ զքեզ, կը վազէ առ յաւելք:

Ի՞նչ է Կեանք: — Պղպշակ մը որ կը տատանի վայրիկ մը, լռիկ՝ այլ արագընթաց այս գետոյ վրայ: Կարի դանդաղ է ու անտես իւր շարժում մինչեւ կը պատուի եւ ահա՛ կը վերջանայ կենաց երազը:

Ի՞նչ է Մահ: — Սուր մը որ կը կտրէ ամենէն սիրտ ու անքակտելի սիրակցութեանց կապեր, դուն՝ յաւիտենական մի այլ կենաց ուտի կը մտնէ մարդ երկնից անվախճան երջանկութեան կամ դժոխոց անվերջանալի տանջանաց մէջ:

Կրնա՞ն այս ճշմարտութիւնք կրկնուելով կորուսանել գիւրեանց վեհութիւն: Յարդէ՛, ո՛ր մարդ, զայնա դեռ վերջնական դռնէն չմտած ներս: Յաճախ լսած ես զայնո, ուրեմն առաւել ծանր է քո պատասխանատուութիւն: Ապրէ՛, անոնց համեմատ գիտնալն բաւ չէ, գիտնալն կատարել չէ:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Ամառնային օր մ'ալ վերջացաւ. արեգակն խոնարհած է. տուրնջեան պայծառ ժամեր յոյժ լաւ կատարեցին զիւրեանց պաշտօն, որոց վերջինն ուկեղէն քայլերով կը մտնէ ահա՛ Արեւմտեան վերջալուսական ցոլքերով լուսազարդ հորիզոնէն, ու կ'անհետի: Կանաչ խոտիկն ծլեցաւ այսօր եւ հոտք կրծեցին զայն: Նորընծիւ ճիւղեր տարածեցին իւրեանց կենսակիր հիւսուածներ արեգական հանգէպ: Մագլիկներ բողբոջեցան պարտիզաց ու դաշտից մէջ, եւ թարչամեցան: Սկսեցին ի հող նետուեցան իրենց պայթող պատիճներէն եւ իրենց գերեզմանաց մէջ յարութեան կ'սպասեն: Միջատներ թեւառին այսօր լճակներէն, լցին վայրիկ մը օդն իրենց յարարաբախ թեւոց բզզամբ եւ լուռ են այժմ առ յաւելք: Նկարուն միջատներ թափառեցան կապոյտ երկնից ընդարձակութեան մէջ ու մեռան վերտփն: Բազմաթիւ մայրեր իւրեանց բազկաց մէջ սեղմեցին նորածին մանկիկներ եւ այսպէս չինականին ու քաղաքացոյն, աղքատին ու հարուստին տուններ խնդուծեցան ձայներով թնդացին: Գերեզմաններ փորուեցան անմարդաձայն անտառներու մէջ, գետոց ու ունէնաւ եզրերը, բազմամրոխ քաղաքացի մերձակայքը. գիւղերը գրուեցան ի նոսա եւ գոցուեցան: Այս օրն բաժնեց բարեկամներ, որք չէին երբեք բաժնուած յառաջագոյն կազմեց, նոր բարեկամութիւններ: Այս օրն տեսաւ փափկագեղ կոյ-

սին յանձնուիլը այն երիտասարդին որ ի վաղուց զնա
գրաւել էր ջանացած, եւ լսեց սիրակցորդ ամուլից
առաջին դասն խօսքերը: Այս օր սիրախօսիկ շատ
չըթնէր խիստ բառեր արտասանեցին եւ ընտանեկան
այն քաղցր երջանկութիւնը խզեցին:

Ողջամբ դնա՛, ո՛ր պայծառ արեդ: Զուարթ օր
մ'ալ գումարուեցաւ Մանկութեան խնձողալից աւուրց
վրայ, եւ խաղաղիկ մի օր՝ Մերութեան: Տակաւին
կը սրանան ժամեր անգուլ, անդադար: Թանձրացող
մթութեան մէջ կանթեղներ կ'սկսին լուսավառել.
կը փայլին ննջեցեալի մը դիակն հսկողաց որպէս
եւս գեղավաղ հարսին ծաղկեպտակ հիւսողաց վրայ:
Մայրն իւր հիւսնդ մանուկն կը հսկէ անձկագին եւ
նորա արագ շնչառութիւնը կը համբէ:

Ո՛ր, դո՛ւ Տիեզերաց մեծ Շարժում, կամ Փոխու-
խում կամ ժամանակի թաւալում — զի մի էք
դուք — որ կը թաւալիս, կը տանիս լուիկ, բազմա-
զան այս տեսանելի երեւոյթներ գիշերոյ խաւար
անդունդին մէջ, ո՛ւր կը տանիս զիս: Կ'զգամ որ
քո անգլխադրելի հոսանք առած զիս իւր վրայ կը
աանի, սակայն չեմ գիտեր զէպ ո՛ւր: Մարդիկ մո-
լորակաց ընթացքը կը գուշակեն, կը ճշդեն ժամն
յորում պիտի խաւարին նոքա կամ պայծառանան,
սակայն Տխրութեան ու Մահուան խաւարմունք
տեղի կ'ունենան մեզ անժամօթ ժամանակաց մէջ:
Իմ սիրելիներէս ո՞վ կենազրաւ պիտի լինի յառա-
ջագոյն, կամ, որ առաւել ցաւալին է, ո՞վ պիտի
մոլորի առաքինութեան շաւղէն: Ի՞նչ դժուարու-
թիւններ կ'սպասեն ինձ կենաց փտանդալից ուղւոյն
վրայ. ցաւե՞ր, վիշտե՞ր, դաժնութիւննե՞ր: Կամ

տարիներն խաղաղութեամբ թաւալելով՝ զիս ծերու-
թեան անդորրաւէտ վերջալոյսի՞ն պիտի հառցնեն:
Կամ ուրիշ աշխարհի մը սեւեռց վրա՞յ կը գտնուիմ
այժմ իսկ, մինչ կենօք ու զօրութեամբ կը խայ-
տամ: Օ՛ր, ո՛հ, այդ սեւեռն անդին ի՞նչ փոփոխում
կ'սպասէ ինձ, ի՞նչ գեղեցկագոյն մարմին պիտի
հագնիմ: Բարի անձինք կ'ուսուցանեն թէ, առանց
ցաւի պիտի անցնինք այդ նոր կենաց մէջ, եւ յա-
ւելե՛րժական փոփոխմամբ ամէն ինչ պիտի հօտի երկ-
նից պայծառ գետերուն նման, միշտ պիտի փոփոխի
յաւագոյն ու բարձրագոյն ձեւի մը:

1. Ապրիլ, Մայիս, Յունիս ամիսները	2
2. Առ Ալպեանս	7
3. Աստուած ի բնութեան եւ ի մարդկութեան	42
4. Արսուր	63
5. Գինի	65
6. Գիշերային խորհրդածութիւնք	26
7. Գրեանք	59
8. Եղիւրդութիւն	82
9. Երեկոյեան խորհրդածութիւնք	97
10. Ընտանեկան յարկ	23
11. Կայ Աստուած	10
12. Կինն	80
13. Հաճոյք Գիտութեան	27
14. Հարցմունք եւ Պատասխանիր	94
15. Հէլլիսեանք	65
16. Ճանապարհ հարստութեան	85
17. Մարդկութիւնն զԱստուած կը փնտէ	13
18. Մեսիա	56
19. Միքս ի նիւթ	32
20. Շիրիմք	3
21. Ոչինչ կ'ապրի իրեն համար միայն	7
22. Սիրոյ կայծեր	47
23. Սուրբ Երրորդութիւնը	67
24. Յօդեր	89
25. Օրհներգ ի Դրախտին	45

2146

<< Ազգային գրադարան

NL0028813

2088